

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

Europos viešojo administravimo magistro programa

EGLĖ URBONAITĖ
II kurso studentė

**MAŽUMŲ POLITIKOS ĮGYVENDINIMAS EUROPOS SĄJUNGOJE:
ROMAI (LIETUVOS ATVEJIS)**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: doc. dr. K. Girnius

Vilnius, 2008

MAGISTRO DARBO PRIEŠLAPIS

Magistro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....
(data)

.....
(v., pavardė)

.....
(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data)

.....
(Gynimo komisijos sekretorės parašas)

Magistro darbo recenzentas:

.....
(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas:
Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas (*Mažumų politikos įgyvendinimas Europos Sąjungoje: romai (Lietuvos atvejis)*) yra:

1. Atliktas mano paties ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Eglė Urbonaitė

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Urbonaitė E. Mažumų politikos įgyvendinimas Europos Sąjungoje: romai (Lietuvos atvejis): Europos viešojo administravimo specialybės, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas K. Girnius. – V., 2008. – 79 p.

Reikšminiai žodžiai: romai, dvikryptė integracija, naujasis institucionalizmas, racionalus pasirinkimas, lobizmas, institucinė struktūra, tarpinstitucinė sąveika.

Šiame darbe nagrinėjama institucinės sąveikos svarba dvikryptės romų integracijos procese. Dvikryptė integracija suvokiama kaip valstybinių institucijų gebėjimas užtikrinti romams teikiamų paslaugų kokybę (teisės dalyvauti ekonominiame, socialiniame, kultūriniame ir politiniame šalies gyvenime) ir romų iniciatyvos įsitraukti į visuomenę, nelaužant nustatytų normų (pvz.: teisėsaugos, išsilavinimo srityse). Taip pat vertinamas trečiųjų, tarpinių, institucijų daromas poveikis politikos įgyvendinimui, kadangi šios institucijos neretai tampa procesą lengvinančiu ir spartinančiu veiksmu.

Remiantis teorinėmis naujojo institucionalizmo, racionalaus pasirinkimo ir politinių tinklų veikimo teorijomis, nustatoma, koks tarpinstitucinis ryšys pastebimas Lietuvoje. Atsižvelgiama ne tik į Lietuvos gerosios praktikos, t.y. sėkmingai įgyvendintų projektų, pavyzdžius, bet ir tarptautinio bendradarbiavimo daromą įtaką dvikryptės integracijos procesui.

Turinys

Sutrumpinimai.....	6
Įvadas	7
1. Esminės sąvokos	10
2. Bendroji romų charakteristika.....	13
2.1. Probleminės sritys	17
2.2. Romų nusikalstamumas: mitai ir realybė.....	18
3. Mažumų politika Europos Sąjungoje.....	21
3.1. Finansinės, teisinės-institucinės ir politinio dalyvavimo implikacijos	22
3.2. Galimi integracijos metodai	28
4. Romai: politikos įgyvendinimo modelis.....	31
5. Lietuvos romai ir įgyvendinama politika	37
5.1. Teisinis politikos reglamentas.....	37
5.1.1. Romai ir teisinis pagrindimas Lietuvoje	37
5.1.2. ES ir nacionalinės teisės sankirta	40
5.2. Institucinis galios balansas.....	42
5.3. Politinė galia – interesai ir poveikio grupės.....	46
6. Politikos įgyvendinimo sėkmingumą lemiantys veiksniai.....	51
Išvados ir rekomendacijos.....	55
Literatūros sąrašas.....	58
1 priedas	63
2 priedas	64
3 priedas	69
4 priedas	70
5 priedas	73
6 priedas	75
Summary	77

Sutrumpinimai

ECRI - Europos komisija kovai su rasizmu ir netolerancija (angl. The European Commission against Racism and Intolerance)

ERRC - Europos romų teisių centras (angl. European Roma Rights Centre)

ES – Europos Sąjunga

EUMC - Europos rasizmo ir ksenofobijos kontrolės centras (angl. The European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia)

LRV – Lietuvos Respublikos Vyriausybė

TMID – Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

Ivadas

Romai – mažuma, nekelianti teritorinių pretenzijų¹, daugialypė savo vidine struktūra², gyvenanti visose ES valstybėse narėse (žiūrėti 1 priedą) ir susidurianti su socialinėmis, ekonominėmis, politinėmis ir kultūrinėmis problemomis³. Europos Sąjunga (toliau ES) – valstybių sąjunga, kurioje vadovaujantis subsidiarumo, bendradarbiavimo ir kitais principais formuojama ir įgyvendinama bendra politika, kai dėmesys turėtų būti kreipiamas daugiau į įgyvendinimo, ne formavimo procesų reguliavimą⁴.

Mažumų teisių užtikrinimo mechanizmas, jo veikimo priežastys bei sukeltos pasekmės, visa tai - socialinės politikos sritis, kurią įgyvendinant susiduriama su teisiniais, instituciniais ir moraliniais veiksniais. Šiame darbe koncentruojamasi į institucinio veikimo aspektus, ES įtaką tarpinstitucinės sąveikos procesui bei galimas ateities perspektyvas. Siekiama rasti sąlyčio taškus tarp romų bendruomenės, visuomenės ir ES, kalbant iš institucinės sąrangos perspektyvų

Romų politikos įgyvendinimo problematika nagrinėti pasirinkta pirmiausia dėl tokių tyrimų trukumo. Be to, romai ne tik gyvena visoje ES teritorijoje, bet yra vis dar keliaujanti, o ne sėsliai gyvenanti mažuma. Darbas apima dvi geopolitines dimensijas – Lietuvą ir ES, kai susikirtimo tašku laikoma Lietuva. Laiko dimensija nėra griežtai apibrėžiama, bet svarbūs du aspektai: bendra ES socialinė politika pradėta įgyvendinti tik nuo Maastrichto sutarties pasirašymo, o Lietuvoje – nuo Nepriklausomybės atgavimo. Kadangi kalbama apie Lietuvos ir ES sąlyčio taškus, laikotarpis iki 2004 m., nuo kada Lietuva yra pilnateise ES nare, apžvelgiamas daugiau iliustratyviai, siekiant pateikti šiandieninės situacijos priežastis.

Lietuvos atvejis tyrimui pasirinktas dėl keleto priežasčių. Postkomunistinėse valstybėse mažumų integracijos procesas yra lėtesnis nei seniau demokratines normas įgyvendinančiose Vakarų Europos valstybėse. Nors romų Lietuvoje – mažiau nei trys tūkstančiai⁵, pateikiamose tarptautinių stebėsenos institucijų ataskaitose optimistinių įžvalgų, kad situacija gerėja, nėra gausu. Pasak N. Kasatkinos ir

¹ Vientisos rašytinės savo istorijos romai neturi. Norint nustatyti jų kilmės vietą dažniausiai remiamasi kalbiniu pagrindu. Manoma, kad romų tėvynė yra Indija, tik nesutariama kokia kasta jie priklausė. Manoma, kad jie Indiją paliko pirmo tūkstantmečio pradžioje ir išvyko į Europą, kur jų padėtis tikrai nebuvo gera, pvz.: Thomas Acton (romų situacijos tyrinėtojas): teigia, jog *kai Romai iš rytinės Europos susitinka romus iš šiaurės vakarų Europos, tai būna iškentusių vergijų ir išgyvenusių genocidą palikuonių susitikimas* (*The Situation of Roma in an Enlarged European Union*. European Commission. 2004, 7). Romai - klajoklinė bendruomenė. Laisvą bendruomenės judėjimą viena pirmųjų apribojo Rusija 1956 m. išleidus įsakymą, kuriuo uždrausta romams klajoti po nepriklausomos federacinės respublikos teritoriją, nedeklaravus konkrečios gyvenamosios vietos.

² Remiantis Severino Vaitiekiaus ir kitų autorių, nagrinėjančių romų padėtį ES pastebėjimais, Europoje yra įvairių šios etninės grupės *atmainų*, besiskiriančių ne tik savo pavadinimais, bet ir papročiais. (Severinas Vaitiekus, *Čigonai Lietuvoje ir Europoje*. Vilnius: Tyto Alba, 1998, 12).

³ Vienas geriausių to įrodymų – tarptautinių institucijų teikiamos ataskaitos apie padėties kitimą, pvz.: 4 priede.

⁴ BBC, *The Record Europe*. Transliacijos laikas: 2007 m. lapkričio 18 d., 10 val.

⁵ Pagal 2001 m. Lietuvos gyventojų surašymo duomenis. Lietuvos statistikos departamentas prie LRV. <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1705>> [žiūrėta 2007 11 10]

T. Leončiko⁶ *akivaizdus informacijos apie romus ir jų gyvenimo sąlygas trūkumas. Tam tikrų žinių <...> galima rasti bendro pobūdžio literatūroje apie romus kitų Vidurio Europos šalių romų situacijos aprašymuose ir tik spėlioti apie romų gyvenimo analogijas ar skirtumus Lietuvoje*⁷. Taip pat prieš du metus atlikta bendresnio pobūdžio analizė apie romų politikos ES perspektyvas⁸, todėl šiame darbe pateikiamos išvalgos grindžiamos situacijos kitimo stebėjimu.

Pasirinktas institucinio galios balanso ir nacionalinio-viršnacionalinio dialogo galimumo aspektas, nes siekiama išsiaiškinti ar teisinga ir pagrįsta pozicija, kad politiką bandoma įgyvendinti tik per programas ar kitas, dažniausiai trumpalaikes, iniciatyvas, skatinančias daugiau politinę integraciją, socioekonominius veiksmus paliekant nuošalyje⁹. Nagrinėjant romų įtraukimo į visuomenę metodus, siekiama pagrįsto ar integracija – tinkamiausias romų politikos įgyvendinimo būdas.

Atsižvelgiant į keliamus klausimus, priklausomu kintamuoju laikytinas romų politikos įgyvendinimo procesas, kai nepriklausomi kintamieji - suinteresuoti socialiniai institutai (t.y. romų bendruomenės, nacionalinės institucijos, tarpininkės institucijos (mediatoriai)); papildomi veiksniai - ES institucijos, gerosios praktikos sklaida tarp ES narių, visuomenės pozicijos daromą įtaką.

Pagrindinė romų politikos problema ir iššūkis – tapimas pilnateise visuomenės dalimi ne tik gaunant valstybės teikiamas paslaugas (galimybės disponuoti teisėmis į socialinį, kultūrinį, ekonominį dalyvavimą šalies gyvenime), bet ir atliekant savo kaip piliečių pareigas (dalyvavimas politiniame gyvenime, viešosios tvarkos laikymasis ir kita). Šis procesas laikomas dvikrypte integracija.. Darbe siekiama patvirtinti arba paneigti 2 hipotezes:

1. tik įgyvendinant dvikryptę integraciją įmanoma užtikrinti ekonominius, socialinius ir kultūrinius romų poreikius, nesukeliant neigiamos visuomenės reakcijos;
2. tarpinstitucinė atskaitomybė ir bendradarbiavimas – būtinos sąlygos sėkmingai romų integracijai nacionaliniu ir viršnacionaliniu lygmenimis.

Darbo tikslas – remiantis teorinėmis prielaidomis, apibrėžti dabartinę romų padėtį nacionalinės politikos kontekste (tiek strateginiame, tiek įgyvendinimo lygmenyje) ir nustatyti galimus ateities scenarijus, atsižvelgiant į ES galimybes daryti poveikį.

⁶ Socialinių tyrimų instituto Etninių studijų centro darbuotojai: a.a. N. Kasatkina – buvusi centro direktorė, T. Leončikas – šiuo metu laikinai einantis centro direktoriaus pareigas, aktyviai besidomintis romų integracijos klausimais, todėl rašant šį darbą buvo kreiptasi dėl informacijos suteikimo el. paštu.

⁷ Natalija Kasatkina, Tadas Leončikas, *Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga*. Vilnius: Eugrimas, 2003, 196.

⁸ Eglė Urbonaitė, „Romų integracijos politika Europos Sąjungoje“. Bakalauro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, Politikos mokslų ir diplomatijos institutas, 2006.

⁹ United Nations Development Programme. *The Roma in Central and Eastern Europe. Avoiding the dependency trap*. Bratislava: Regional Bureau for Europe and the Commonwealth of Independent States, 2002, 7.

Remiantis prielaida, kad tarp mažumų romai – viena labiausiai socialinę atskirtį patiriančių grupių bei išsikeltu tikslu, formuluojami tokie darbo uždaviniai:

1. išanalizuoti ES mažumų politikos socialinį modelį, nustatant pagrindinius sėkmingo politikos įgyvendinimo veiksnius¹⁰;
2. apibrėžti romų politiką nacionalinėje perspektyvoje ir ištirti pagrindinių politikos įgyvendinimo instrumentus, atsižvelgiant į romų bendruomenės veiklą nacionalinių institutų kontekste (dvikryptės integracijos realijos ir ateities perspektyvos);
3. išnagrinėti institucinę-teisinę romų politikos įgyvendinimo terpę, apibrėžiant pagrindinius ir šalutinius įtakos šaltinius sėkmingam/nesėkmingam politikos įgyvendinimui Lietuvoje;
4. apibrėžti romų kaip poveikio grupės įtakos stiprybes ir silpnybes, atsižvelgiant ne tik į nacionaliniu mastu vykdomą politiką, bet ir į ES įtaką šiame procese.

Pirminių ir antrinių šaltinių lyginamoji analizė atliekama vadovaujantis naujojo racionalaus institucionalizmo ir tinklų veikimo nacionaliniu bei viršnacionaliniu lygmenimis kriterijais (kokiais metodais ir priemonėmis įgyvendinama mažumų politika, ar pasirinkti metodai ir priemonės atitinka poreikį, kita). Atsižvelgiama ne tik į tarpinstitucinę galios balansą bei poveikio kryptis, bet ir į papildomų veiksmų, pvz.: teisinių implikacijų, gerosios praktikos perkėlimo daromą įtaką.

Darbą sudaro 6 skyriai: pirmas skyrius skirtas bendrų vartotinių sąvokų apibrėžimui; antras-ketvirtas skyriai – bendros situacijos apžvalga, pateikiant lyginamojo pobūdžio kai kurių veiksmų aiškinimus; penktas ir šeštas skyriai – politinės realijos, plusai/minusai ir ateities perspektyvų nagrinėjimas remiantis prieš tai išdėstytais argumentais. Didelės apimties papildoma informacija pateikiama darbo prieduose.

Teorinės įžvalgos pateikiamos remiantis bendromis mažumų ir ES politikos teorijomis, pvz.: N. Statkus, G. Majone, S. Hix ir kt.. Empirinės dalies analizei naudojama statistiniai duomenys, žiniasklaidoje pateikti pasisakymai, įgyvendintų projektų/programų ataskaitos. Analizei atlikti informacijos apie Lietuvoje įgyvendinamus projektus, tarpinstitucinį bendradarbiavimą elektroniniu paštu suteikė Socialinių tyrimų instituto Etninių studijų centro laikinai einantis direktoriaus pareigas T. Leončikas, Socialinių darbuotojų rengimo centro vedėja A. D. Čepėnaitė, vyriausioji specialistė O. Labutytė, Lietuvos vaikų fondo direktorė R. Navikaitė.

¹⁰ Nors autorius šioje savo studijoje pateikia trijų pagrindinių tokio pobūdžio koncepcijų aiškinimus (liberalusis tarpvyriausybiškumas, viršnacionalinis valdymas ir racionalaus pasirinkimo institucionalizmas) šiame darbe plačiau nagrinėjamas naujasis institucionalizmas ir viena jo krypčių - racionalaus pasirinkimo institucionalizmas. Hix, 39.

1. Esminės sąvokos

Socialinių mokslų perspektyvoje kiekviena sąvoka gali būti suvokiama daugiadimensiškai, todėl šis skyrius skiriamas trumpam pagrindinių darbe naudojamų sąvokų identifikavimui. Taip siekiama ne tik išvengti skirtingo tų pačių procesų aiškinimo, bet ir apibrėžti konkrečius pasirinktos problemos sprendimo rėmus ir pagrindinių veikėjų charakteristikas. Nors darbas skirtas politikos įgyvendinimo funkcionalumui aiškinti, bendrųjų socialinių procesų sąvokų, tokių kaip integracija ar socialinė atskirtis negalima ignoruoti, kadangi šių procesų sėkmingas/nesėkmingas įgyvendinimas yra esminis klausimas, išprovokuojantis tokio pobūdžio darbą kaip šis.

Sąvoka **romai** kaip bendrinis čigonų, keliautojų ir kitų romų subgrupių, gyvenančių Europoje¹¹, apibūdinimas, įvesta tik 1971 m., kada Londone vykusiame Pirmajame pasauliniame čigonų kongrese priimtas visuotinis sutarimas šiuo klausimu. Platus termino vartojimas prasidėjo nuo 1990 m., ES vykdoma politika tapo aktyvesne. Nors Lietuvos visuomenėje labiau paplitęs *čigonų* terminas, jis yra daugiau istorinio pobūdžio, todėl tarptautinėje praktikoje vartojama sąvoka *romai*¹².

Socialine atskirtimi laikoma tokia situacija, kada tam tikrais politikos aspektais ar įgyvendinamais veiksmais vykdomas ekonominis, socialinis, politinis ir kultūrinis mažumos grupės atskyrimas nuo visuomenės¹³. Kai kuriais atvejais taip dauguma bando atsiriboti nuo mažumos ne tik emociškai, bet ir ekonomiškai. Tai – *padėtis, kai tautinė mažuma <...> neturi galimybių arba turi ribotas galimybes dalyvauti šalies ekonominiame, politiniame, socialiniame ir visuomeniniame gyvenime.*¹⁴

Diskriminavimas – procesas, kurio metu yra apribojamos galimybės dalyvauti ekonominiame, politiniame, socialiniame ir/arba visuomeniniame gyvenime. Galimi du diskriminavimo būdai: vertikalus – mažuma/valstybinės institucijos ir horizontalus – mažuma/dauguma¹⁵. Realioje situacijoje dažniausiai abu modeliai persipina.

¹¹ Terminas *romai* paplito tik po 1990 m., bet ir tai ne visur. Grupės, save identifikuojančios kaip romus, nebūtinai yra etninės. Romai apima tokias grupes: Albanijoje – džigitai, Kosove ir Makedonijoje – egiptiečiais arba aškela, Britanijoje ir Škotijoje – čigonais, Vengrijoje, Rumunijoje ir t. valstybėse – rudari arba beaš (D. Petrova, „The Roma: between a myth and the mutule“. *Roma rights. What is Roma rights?* Number 1, 2004)

¹² *Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2000-2004 metų programa.*
<http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=104285> [Žiūrėta 2008 03 23]

¹³ European Roma Rights Center, *Knowing Your Rights and Fighting for them: a Guide for Romani Activists.*
<http://circa.europa.eu/Members/irc/regio/roma/library?!=/thematic_approach/anti-discrimination/m000000d6pdf/ EN_1.0_&a=d> [Žiūrėta 2007 12 29]

¹⁴ *Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategija.*
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=307551&p_query=socialin%EB%20atskirtis&p_tr2=2> [Žiūrėta 2008 04 22].

¹⁵ Ivan Ivanov, “Racism and changing attitudes”. *European Roma Information Office: Newsletter June 2007.*
<<http://www.erionet.org/newsletters.html>> [Žiūrėta 2008 02 20]

Socialinė integracija - grupių, esančių už pagrindinės visuomenės ribų, nurodymas (platus marginalizacijos¹⁶ suvokimas), t.y. grupių, kurioms būdingos mažos materialinės ir socialinės galimybės bei gebėjimai efektyviai dalyvauti ekonominiame, socialiniame, politiniame ir kultūriniame gyvenime bei susvetimėjimas ar atitolimas nuo pagrindinės visuomenės dalies¹⁷. Terminas apima *etninių grupių veiksmų ir santykių diferenciaciją, santykių struktūros kiekybinių ir kokybinių aspektų analizę*<...>. *Sąvoka nusako etninių grupių santykių struktūrą bei platesnio socialinio konteksto, apimančio ir valstybės politiką etninių grupių atžvilgiu, ypatumus*¹⁸. Remiantis Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategija, integracija apibrėžiama kaip *tautinio tapatumo išlaikymas ir kartu gebėjimas įsiliesti į daugumos kultūrą ir visuomenę*¹⁹.

Dvikrypte integracija laikomas toks skirtingų visuomenės dalių apjungimas į visumą, kada procesas yra skatinamas tolygiai abiejų pusių, t.y. daugumos ir mažumos.

Politikos įgyvendinimas suvokiamas kaip nenutrūkstantis visuomeninių institutų veiklos procesas, kada apibrėžtiems strateginiams tikslams numatomi įgyvendinimo būdai bei vykdomas įgyvendinimas²⁰. Tai – detalus ir sistemingai atliekamas politikų apibrėžtų gairių įgyvendinimas praktikoje (arba detalus tų konkrečių planų įgyvendinimas, t.y. administravimas)²¹. Proceso dalyvauja tiek valstybinės institucijos, tiek privatus sektorius (ypač kalbant apie darbo rinką), tiek suinteresuotos grupės. Taigi įgyvendinant politiką, susikerta svarbiausios visuomeninio gyvenimo sritys: politika, socialinė terpė ir administravimo sritis (žiūrėti schemą nr.1).

Kadangi politikos įgyvendinimo metu įvairūs politiniai/socialiniai/ekonominiai institutai siekia paveikti ne vien tik priimamus sprendimus, bet ir jų įgyvendinimą, neišvengiamai paliečiama interesų sankirtos tema. **Lobizmu** šiame darbe laikomas procesas, kurio metu siekiama paveikti įstatymų leidėjų ir įgyvendintojų, tiesiogiai susijusių su rūpimais klausimais nuomonę bei sprendimus, kada lobistinės grupės apima įvairius politikos proceso lygmenis ir visus ją veikiančius subjektus²². Taip pat apimamas

¹⁶ „Marginalizacija – padėtis, kai žmogus arba žmonių grupė praranda savo pradinį tautinį tapatumą ir savo tautinės mažumos paramą, tačiau neįgyja pakankamai įgūdžių ir (arba) visaverčio pripažinimo kitoje – paprastai daugumos – grupėje“.

Tautinių mažumų politikos iki 2015 m. strategija. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=307551&p_query=socialin%EB%20atskirtis&p_tr2=2> [Žiūrėta 2008 03 20].

¹⁷ Vida Beresnevičiūtė. *Etniškumo studijos. Etninių grupių socialinės integracijos dimensijos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje*. Vilnius: Eugrimas, 2005, 21 – 22.

¹⁸ United Nations Development Programme. *The Roma in Central and Eastern Europe. Avoiding the dependency trap*. Bratislava: Regional Bureau for Europe and the Commonwealth of Independent States, 2002, 11.

¹⁹ *Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategija*.

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=307551&p_query=socialin%EB%20atskirtis&p_tr2=2> [Žiūrėta 2008 04 22]

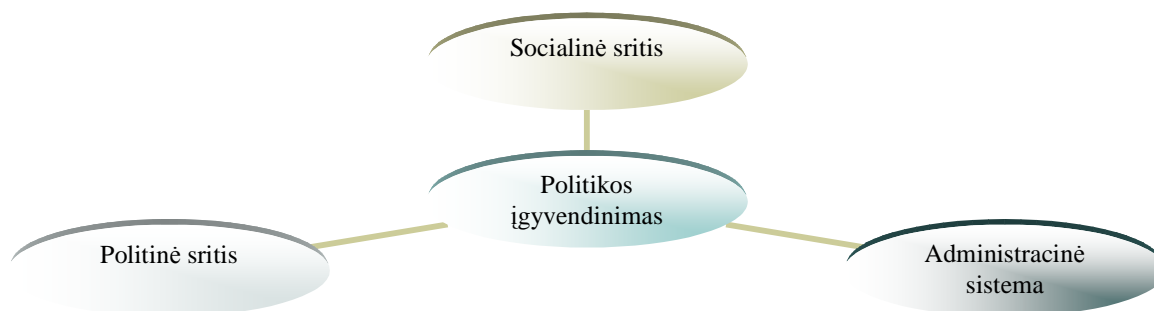
²⁰ Ramūnas Vilpišauskas, Vitalis Nakrošis, *Politikos įgyvendinimas Lietuvoje ir Europos Sąjungos įtaka*. Vilnius: Eugrimas, 2003, 18.

²¹ Stasys Puškorius, *Viešojo sektoriaus institucijų administravimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, 39-14.

²² Algis Krupavičius, „Interesų grupės“. Juozas Matakas (sud.), *Šiuolaikinė valstybė*. Kaunas: Technologija, 1999, 173.

ir interesų atstovavimo mechanizmas, kada atstovaujami tie patys tikslai ir siekiama daryti įtaką įvairių lygių valdžios politikai ir/arba siekia laimėti kuo daugiau vietų vietos ir nacionalinio lygmens politinių postų.

Schema nr. 1 **Politikos įgyvendinimo sąryšis su kitomis sritimis***

* Parengta pagal B. Guy Peterso viešojo administravimo sąveikos su kitomis veiklos sferomis modelį (B. Guy Peters, *Biu-rokratijos politika*. Vilnius: Pradai, 2002, 56.)

Taigi vadovaujantis tokiu pagrindinių darbe naudojamų sąvokų aiškinimu, siekiama rasti atsakymą, kas yra esminiai sėkmės faktoriai romų integracijos politikos įgyvendinime.

2. Bendroji romų charakteristika

Europoje gyvena 12-15 milijonų romų, iš kurių apie 10 milijonų – ES teritorijoje (tikslų romų skaičių nustatyti institucijoms, atliekančioms stebėseną, sudėtinga dėl keleto priežasčių: trūksta duomenų, turimi duomenys nėra patikimi, dalis romų nėra registruoti/neturi asmens dokumentų/nedalyvauja visuomeniniame gyvenime ir kt.). Daugiausia romų gyvena Rytų ir Vidurio Europoje (žiūrėti 1 priedą).

Kaip teigiama 2008 m. pradžioje pateiktame Europos Parlamento Bendrame pasiūlyme dėl Rezoliucijos, dauguma romų patiria *rasinę diskriminaciją ir dažnai didelę struktūrinę diskriminaciją, skurdą ir socialinę atskirtį*²³. Žmogaus vystymosi indeksas – vienas iš indikatorių, sąlyginai parodančių romų padėtį. Remiantis nepriklausomo demografijos konsultanto D. Westhof pateiktais duomenimis²⁴, Rumunijos romų gyvenimo trukmė yra 0.64, raštingumas 0.60, bendras produktas 0.5; bendras romų žmogaus vystymosi indeksas sudaro tik 0.570 (palyginimui: 0.571 – Botsvanos žmogaus vystymosi indeksas).

Nustatyti tikslią romų padėtį šiandieninėje ES gana sudėtinga. Kodėl? Sociologai vienu iš faktorių laiko institucinės diskriminacijos fenomeną (romų tautybės asmenys paprasčiausiai nebūna priregistruoti arba įtraukti į duomenų bazines, dėl ko paskui problemų kyla ne tik tyrėjams dėl duomenų nepatikimumo, bet ir romams, dėl pilnaverčio bent jau bazinių žmogaus poreikius tenkinančių paslaugų, pvz.: sveikatos apsaugos ar darbo, suteikimo)²⁵. Istoriskai susiklėsčiusios neigiamos nuostatos²⁶ (romų padėtis sudėtinga, nes žmogiškasis faktorius labai dažnai lemia daugelį šiandieninių problemų sprendimų, ne palengvinant šį procesą, bet jį apsunkinant dėl to, jog romai laikomi kontrabandininkais, vagimis ir t.t.), priverstinis sėslus apgyvendinimas, neužtikrinant būtiniausių tokio gyvenimo sąlygų – socialinio pobūdžio šiandieninės problemos priežastys.

²³ Europos Parlamentas, *Bendras pasiūlymas dėl Rezoliucijos*. 2008 01 31. <
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+P6-RC-2008-0050+0+DOC+XML+V0/LT>> [Žiūrėta 2008 04 10]

²⁴ Pastaba: duomenys buvo sudarinėjami pagal Rumunijos romų padėtį, nes Rumunijoje romų bendruomenė yra didžiausia Europos Sąjungoje. United Nations Development Programme. *The Roma in Central and Eastern Europe. Avoiding the dependency trap*. Bratislava: Regional Bureau for Europe and the Commonwealth of Independent States, 2002, 16.

²⁵ Eglės Kučinskaitės pranešimas *Kas tie romai ir kodėl jie sunkiai integruojasi?* Vytauto Didžiojo universitetas, 2005 11 24.

²⁶ Vientisos rašytinės savo istorijos romai neturi. Norint nustatyti jų kilmės vietą dažniausiai remiamasi kalbiniu pagrindu. Manoma, kad romų tėvynė yra Indija, tik nesutariama kokia kasta jie priklausė. Manoma, kad jie Indiją paliko pirmo tūkstantmečio pradžioje ir išvyko į Europą, kur jų padėtis tikrai nebuvo gera. Geriausiai tuometinę jų situaciją Europoje nusako Thomas Acton (romų situacijos tyrinėtojas): *kai Romai iš rytinės Europos susitinka romus iš štaurės vakarų Europos, tai būna išskentusių vergijų ir išgyvenusių genocidą palikuonių susitikimas* (European Commission, *The Situation of Roma in an Enlarged European Union*. 2004, 7.).

Lietuvoje gyvena apie 3000 romų²⁷, pagal savo kilmę skirstomų į *litovska roma* (Lietuvos čigonai), *lotfítka roma* (Latvijos čigonai) ir *kotliary* (atvykę iš Moldavijos XX a. viduryje)²⁸. Geografinis romų išsidėstymas nėra platus, didžiausios bendruomenės susibūrusios didžiuosiuose šalies miestuose (žiūrėti 1 lentelę), o tai sąlygoja pagrindinių finansavimo šaltinių ir integracinių projektų vykdymo sutelktumą didžiuosiuose šalies miestuose (kuo didesnė bendruomenė, tuo daugiau lėšų ir iniciatyvų reikia norint gauti optimalų rezultatą; bendruomenės, susitelkusios mažesniuose miestuose sulaukia mažesnės paramos).

1 lentelė Romų skaičius Lietuvoje*

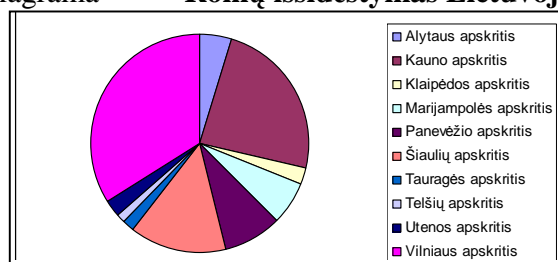
Apskritis	Romų skaičius
Alytaus	120
Kauno	617
Klaipėdos	60
Marijampolės	167
Panevėžio	218
Šiaulių	376
Tauragės	45
Telšių	31
Utenos	63
Vilniaus	874
Viso	2571

*Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas prie LRV.

< <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1705> > [žiūrėta 2007 11 10]

Romai yra neteritorinė mažuma, nekelianti jokių teritorinių pretenzijų (iš dalies tai - viena priežasčių, kodėl šiandienos romai susiduria su rimtomis būsto ir kt. problemomis). Didžiausia romų bendruomenės dalis gyvena Vilniuje, Kirtimų gyvenvietėje dar vadinama *Parubanka*; didelės bendruomenės apsistojusios Kaune, Šiauliuose, Panevėžyje (žiūrėti 1 diagramą). Vienas svarbiausių romų bendruomenių susitelkimo didžiuosiuose miestuose privalumų – gaunama didžiausia parama ir jaučiamos didžiausios pastangos tiek integruoti, tiek integruotis į visuomenę. Ypač tai būdinga Vilniaus Kirtimų gyvenvietei.

1 diagrama Romų išsidėstymas Lietuvoje*

*Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas prie LRV.

< <http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1705> > [Žiūrėta 2007 11 11]

²⁷ Statistikos departamentas prie LRV. *Lietuvos gyventojų ir būstų surašymo 2001 m. duomenys*.

< <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1705> > [žiūrėta 2007 11 10]

²⁸ Projektas *Keliaujančių žmonių darbinė integracija Europoje (2004-2007)*. Šiuolaikinių didaktikų centras, 2007, 6.

Pagrindiniai pokyčiai prasidėjo Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Pasikeitus politinei ekonominei situacijai, pradėta formuoti romų kaip savo tapatumą išlaikančios, bet integruotos į visuomenę mažumos politika. Nevyriausybių organizacijų kūrimasis – pirmoji to išraiška. Pirmoji romų visuomeninė organizacija - *Vilniaus čigonų bendrija* - buvo įkurta 1992 metais (atkurta 1996 m. reorganizavus ją į Vilniaus čigonų bendriją (pirmininkas S. Visockis)). 1995 m. įkurta Lietuvos romų bendrija *Romano Džijipe* (pirmininkas S. Beresnevičius), įsteigti jos skyriai Panevėžyje, Kaune, Ukmergėje. Tais pačiais metais įkurtas pirmasis romų ansamblis Lietuvoje *Ame roma* (vadovė R. Jurevičiūtė). 1996 m. pradėjo veikti Pasvalio romų bendrija *Romano divs* (vadovas N. Bagdonavičius), 1997 m. Vilniuje – Lietuvos čigonų bendrija *Romany jagory* ir kt. Lietuvoje veikia skėtinė romų bendruomenių organizacija – *Romų misija*, kuriai vadovauja A. Kasperavičius. Dabar Lietuvoje yra 11 romų visuomeninių organizacijų: Vilniuje - 3, Kaune - 3, Panevėžyje - 1, Pasvalyje, Šalčininkuose, Ukmergėje ir Prienuose po 1²⁹. Šios organizacijos pagal galimybes rūpinasi savo bendruomenės socialiniais ir kultūriniais poreikiais. Romų organizacijų visuomeninę veiklą remia Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (kasmet šiems tikslams skiriama vidutiniškai 6-7 tūkstančiai litų³⁰). Ši sritis bene geriausiai reprezentuoja romų gyvenimo būdą, nelaikant jų tiesiog parazituojančia mažuma.

Deja, šiandieninę romų padėtį Lietuvoje Žmogaus teisių stebėjimo instituto vadovas H. Mickevičius apibūdina taip: *nėra jokio mechanizmo, kaip padėti žmonėms pasinaudoti esamomis priemonėmis, žmonės neraštingi, nėra absoliučiai apgalvota, kaip padėti šiems žmonėms parašyti skundą, kuris pasiųktų teismą ar lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą*³¹.

Sudėtinga romų padėtis aptariama Etninių tyrimų centro 2006 m. kovo 20 d. pateiktoje ataskaitoje³². Kai susiduriama su problema *tet-a-tet*, reakcija retai būna džiuginanti. Ne išimtis ir romų gyvenimo kaimynystėje perspektyvos. Gyventojų preferencijoms nustatyti atlikus tyrimą, paaiškėjo, kad romai - mažiausiai laukiami kaimynai (žiūrėti 2 diagramą). Kritiškiausia padėtis buvo 2005 m., kada net 77 proc. gyventojų pasisakė prieš romų kaimynystę. Atsižvelgiant į tai, kad nuo 2000 m. Lietuvos institucijos teigia vykdančios aktyvią antidiskriminacinę politiką, šis skaičius gana gluminantis. Kaip matoma, 2006 m. pradžioje padėtis pagerėjo 2 proc., tik kyla klausimas, ar situacijai gerėjant tokiu greičiu Lietuvoje nesusidarys dar blogesnė romų padėtis nei iki šiol.

²⁹ http://www.hrmi.lt/admin/Editor/assets/TPPTP_antrasis%20periodinis%20pranesimas%202003%2002%2011%20lt.doc

³⁰ Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. *Projektų finansavimas*.

< http://www.tmid.lt/index.php?page_id=74 > [Žiūrėta 2008 05 03]

³¹ Rasa Lukaitytė, *Lietuvoje romai patiria rasinę diskriminaciją*.

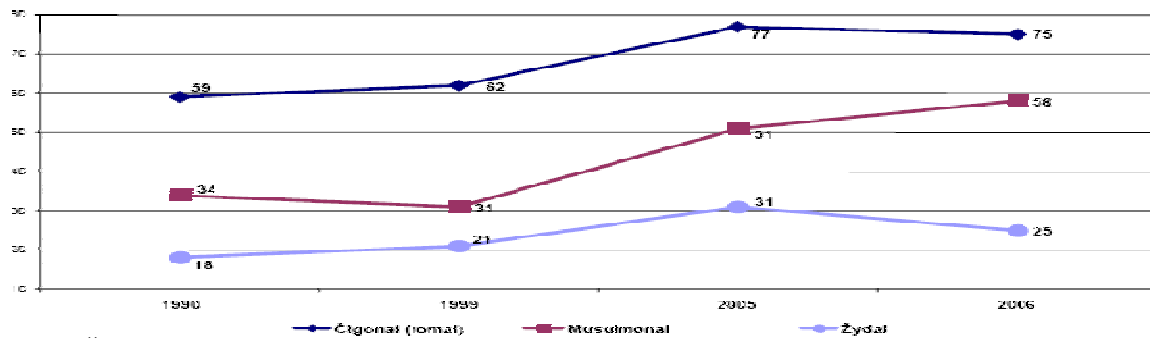
< <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=8872502> > [Žiūrėta 2008 05 03]

³² Etninių tyrimų centras, *Kovo 21-oji – tarptautinė rasinė diskriminacija panaikinimo diena*.

< http://www.ces.lt/downloads/structure/files/ETC_Etninis_nepakantumas_2006_03_20.pdf > [Žiūrėta 2008 05 03]

2 diagrama

Romų kaimynystės dilema (proc.)*

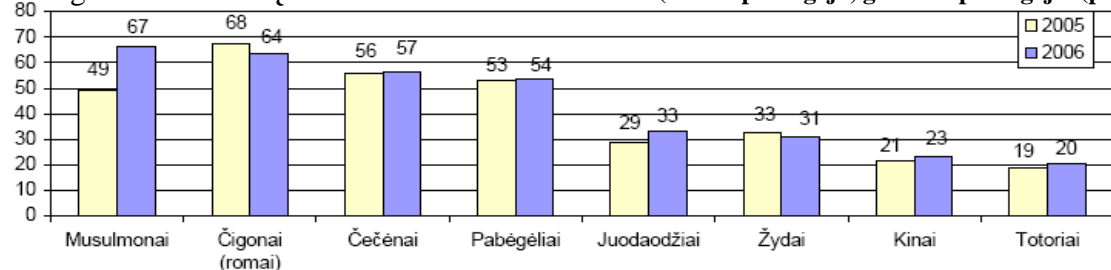

*Šaltinis: Socialinių tyrimų instituto Etninių tyrimų centras.

< http://www.ces.lt/downloads/structure/files/ETC_Etninis_nepakantumas_2006_03_20.pdf > [Žiūrėta 2007 11 10]

Greta demografinių kriterijų, dabartinei romų padėčiai didelę įtaką turi ir žiniasklaidos teikiama informacija. Žemiau pateiktoje pagal to paties tyrimo duomenis sudarytoje lentelėje (žiūrėti 3 diagramą) pateikiami duomenys, kaip keitėsi (jei keitėsi) visuomenės nuomonė per laikotarpį nuo Nepriklausomybės atgavimo. Matoma, kad padėtis šiuo atveju pagerėjo per 4 procentiniais punktais, bet vis dar viršija 60 proc. ribą.

3 diagrama Požiūrio į romus kitimas nuo 1991 m. ("labai pablogėjo, greičiau pablogėjo")(proc.)*

* Šaltinis: Socialinių tyrimų instituto Etninių tyrimų centras.

< http://www.ces.lt/downloads/structure/files/ETC_Etninis_nepakantumas_2006_03_20.pdf > [Žiūrėta 2007 11 11]

Lėtą visuomenės nuomonės keitimąsi arba pokyčių nebuvimą galime motyvuoti dar viena svarbia problema – Lietuvoje akcentuojami daugiausiai kultūriniai skirtumai, o ne socialinės – ekonominės problemos su kuriomis susiduriama. Svarbu stereotipų sistemos, išankstinės nuostatos, diskriminacijos užuomazgos - istoriškai susiklostęs požiūris į vieną ar kitą reiškinį. Bendradarbiavimas su visuomene pasitelkiant žiniasklaidos priemones taip pat nėra be priekaištų. Apie konkrečias politines priemones socialinei romų atskirčiai mažinti informacijos sklaida visuomenėje praktiškai nematoma, pvz.: 2004 m. baigta įgyvendinti *Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2000 - 2004 metų programa*, bet apie pasiektus rezultatus, įgyvendintas/neįgyvendintas priemones plačiau pateiktos informacijos masinėse informavimo priemonėse nebuvo. Naujai parengta *Tautinių mažumų integracijos į Lietuvos visuomenę*

2005 - 2010 metų programa³³ orientuojama jau į visų tautinių mažumų integraciją, bet iki šiol visuomenėje informacija taip pat nėra viešinama.

2.1. Probleminės sritys

Vidinės romų bendruomenės problemos paprastai struktūruojamos pagal veiklos sritis, t.y. *švietimas, užimtumas, sveikatos apsauga ir būstas*. 2001 m. Lietuvoje atliktas visuotinis gyventojų surašymas atskleidė neraštingumo problemą: tūkstančiui romų tautybės gyventojų tenka 31 neraštingas asmuo (iš viso užregistruota 60 neraštingų romų), kai šalies vidurkis – kiek daugiau nei 3 žmonės tūkstančiui 10 metų ir vyresnių gyventojų (38 procentai romų nurodė nemokantys lietuviškai). 2004/2005 m. Lietuvoje mokyklas lankė 597 romų moksleiviai (tuo tarpu 1996/1997 m. – tik 276). Tačiau dauguma moksleivių (apie 75 procentai) - tik pradiniam mokymosi lygyje. Kuo aukštesnė klasė, tuo mažesnis romų moksleivių skaičius, t.y. vyresnėse klasėse mokyklos nebelanko didesnis romų moksleivių skaičius. Nors 2004/2005 m. duomenys rodo teigiamą tendenciją, romų skaičius vyresnėse klasėse yra didesnis nei anksčiau, vis dėlto, nelankančių mokyklos romų vaikų skaičius išlieka santykinai aukštas. Pastebimos neproporcingos romų moksleivių koncentracijos specialiosiose mokyklose tendencijos (2004/2005 m. kas aštuntas romas moksleivis mokėsi specialioje internatinėje mokykloje, viso 75 moksleiviai³⁴). Žemas romų išsilavinimo ir profesinio pasirengimo lygis lemia žymiai blogesnę romų padėtį darbo rinkoje. 2001 m. atlikus romų, gyvenančių Vilniaus miesto taboruose sociologinį tyrimą paaiškėjo, kad tik nedidelė dalis (6,6 procentai) Kirtimuose (Vilniaus tabore) gyvenančių romų nurodė turintys profesiją.

Oficiali informacija apie dirbančių, bedarbių ar ieškančių darbo asmenų etninę priklausomybę nėra renkama, tačiau numanoma, kad didžiausias *bedarbystės lygis* – Kirtimuose gyvenančių romų bendruomenėje (2001 m. surašymo duomenimis apie 50 proc. vyrų ir 70 proc. moterų save apibūdino kaip niekur nedirbančius, tik 5 proc. vyrų ir 0,7 proc. moterų teigė turintys pastovų darbą³⁵). Nepakankamas romų išsilavinimas ir profesijos neturėjimas, menka romų bedarbių motyvacija, neigiamos darbdavių nuostatos romų atžvilgiu, aktyvaus dalyvavimo darbo rinkoje įgūdžių trūkumas apsunkina romų dalyvavimą darbo rinkoje ne tik Vilniuje, bet ir kituose miestuose.

Dėl didelio nedarbo ir skurdo, beveik pusė apklaustų Vilniaus romų teigė norintys dirbti bet kokią darbą. Vis dėlto, pasiūlymai dirbti viešuosius darbus gilios socialinės atskirties sąlygomis nėra efektyvūs. Vienas teigiamų aspektų – trejus metus iš eilės įgyvendinamas projektas *Keliamųjų*

³³ http://www.tmid.lt/index.php?page_id=219 > [Žiūrėta 2008 05 05]

³⁴ Žmogaus teisių stebėjimo institutas, *Romų teisės: teisinės pagalbos programa*. 2005 m. kovo mėn. < <http://www.hrmi.lt/project.php?strid=1191&id=2428> > [Žiūrėta 2008 05 05]

³⁵ Žmogaus teisių stebėjimo institutas, *Romų teisės: teisinės pagalbos programa*. 2005 m. kovo mėn. < <http://www.hrmi.lt/project.php?strid=1191&id=2428> > [Žiūrėta 2008 05 05]

žmonių darbinė integracija Europoje³⁶. Nors ši iniciatyva gyvuoja jau trejus metus, pastaruoju metu pastebima, kad situacija gerėja. Pirmiausia – šiek tiek keičiasi pati įdarbinimo koncepcija, t.y. projekto įgyvendinimo metu siūloma priešinga nei iki šiol taikytai taktika – vietoj viešųjų darbų atlikimo, romams suteikta galimybė mokytis kalbų, vairavimo, kompiuterinio rastingumo, floristikos ir kt.³⁷.

Socialinis būstas – viena iš valstybės socialinės integracijos politikos priemonių, padedančių užtikrinti žmogaus teisę į pakankamą gyvenimo lygį, garantuojantį jo ir jo šeimos sveikatą ir gerovę. Vilniuje, kur yra daugiausiai socialiai remtinų romų, socialinio būsto fondas³⁸, kuriuo disponuoja savivaldybė, yra daug mažesnis už esamus miesto gyventojų poreikius. Romų apgyvendinimo socialiniame būste problemą apsunkina ir tai, kad socialinio būsto išlaikymo išlaidos daugeliu atveju yra didesnės nei turimo, nors ir prastos kokybės, būsto išlaikymas. Romų visuomeninio centro darbuotojų pastebėjimu, pageidavimą gyventi socialiniame būste pristabdo ne romų noras gyventi atsiskyrus ar pasitenkinimas esama būsto kokybe, bet rizikos ir ribotų savo galimybių išgyventi kitoje vietoje suvokimas. Formuojant būsto problemos sprendimo būdus, būtina skatinti aktyvų romų dalyvavimą sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo procese.

Oficialūs duomenys apie *sveikatos apsaugos* įstaigose besilankančių žmonių tautybę nėra renkami, todėl tikslią romų bendruomenės narių sveikatos būklę įvertinti sunku. Aišku tik tai, kad Lietuvos romų sveikatos būklė yra ženkliai blogesnė negu daugumos gyventojų. Romų integracijos programoje 2000 – 2004 metams³⁹ nurodoma, kad romai dažniau negu visi gyventojai serga virškinimo ir kvėpavimo ligomis, įskaitant tuberkuliozę. Išsamesni tyrimai apie sveikatos priežiūros problemas buvo atlikti tik Vilniaus apylinkių romų bendruomenėje. Pripažinta, kad prastos gyvenimo sąlygos – pagrindinė žemo sveikatos lygio priežastis bei prielaida narkomanijos plytimui.

2.2. Romų nusikalstamumas: mitai ir realybė

Vienas pagrindinių galvosūkių romų integracijos procese – didelis nusikalstamumas, ypač su narkotinių medžiagų laikymu ir platinimu susiję nusikaltimai (apie tokio pobūdžio problemas ypač dažnai pasirodo informaciniai pranešimai, kurie dar pablogina viešąją nuomonę). Ši problema – nuolatinė ir besitęsianti, kurios išsprendimas būtų viena pagrindinių prielaidų sėkmingam integracijos procesui užtikrinti. Pavyzdžiui, dar 2005 m. viduryje buvo gautas Kirtimų rajono gyventojos Ritos Belazarienės ir kitų 205 piliečių pasirašytas skundas, kuriame buvo skundžiamasi *dėl vienpusiškai romų teisėms ren-*

³⁶ Šiuolaikinių didaktikų centras, *Keliaujančių žmonių darbinė integracija Europoje*.

< http://www.vpu.lt/sdc/proj_travel.htm > [Žiūrėta 2008 05 05]

³⁷ Stanislav Vidtmann, "EQUAL projektas. Romų integracija į darbo rinką mechanizmo sukūrimas ir išbandymas". < <http://www.lvfi.lt/index.php?pg=000002578.000005184&lang=1> > [Žiūrėta 2008 05 05]

³⁸ Internetinė prieiga: http://www1.urm.lt/data/5/LF103016223_remine-pranesimas2001.htm

³⁹ *Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2000-2004 m. programa*.

giamos teisinės pagalbos programos ir kitų su romais susijusių klausimų, kadangi programa pažeidžiamos kitų, šalia romų gyvenančių žmonių teisės, teisės tų žmonių, kurie tapo įkaitais čigonų vykdomos narkotikų, AIDS, hepatito platinimo čigonų tabore ir Vilniaus mieste veiklos⁴⁰.

Kita vertus, Vilniaus miesto vyriausiojo policijos komisariato kriminalinės policijos Nusikaltimo tyrimo tarnybos Narkotikų kontrolės skyriaus veiklos už 2006 metus ataskaitoje⁴¹ teigiama, kad, nežiūrint į didelį taboro regiono nusikalstamumą *pastaruoju metu tabore išplatinami narkotikų kiekiai ženkliai sumažėjo, nors visiškai išspręsti bendruomenės narių visuomeninės integracijos problemas įmanoma tik ilgalaikėmis daugiašalėmis visų atsakingų institucijų pastangomis*⁴².

Svarbus trečiųjų šalių (arba veikėjų) daromo poveikio. Vienas pagrindinių aspektų – tautybės minėjimas kalbant apie nusikalstamą veiklą, pvz.: kaip teigiama *Žmogaus teisių įgyvendinimo Lietuvoje* ataskaitoje už 2006 metus⁴³, romai yra labiausiai kriminalizuojama mažumos grupės Lietuvoje, kada žinios apie nukentėjusiuosius arba prasikaltusius yra pateikiamos nurodant asmens tautybę⁴⁴.

Lietuva susilaukė ne tik ECRI (žiūrėti 4 priedą), bet ir žmogaus teisių stebėjimo institucijų papeikimo dėl 2004 m. gruodžio mėnesį Vilniaus savivaldybės iniciatyva įvykdyto kelių būstų Vilniaus miesto Kirtimų gyvenvietėje griovimo⁴⁵. Kaip pastebima *Žmogaus teisių įgyvendinimo Lietuvoje apžvalgoje*, šis atvejis – vienas ryškiausių pastarojo meto romų teisių pažeidimų Lietuvoje, kada vienintelis pozityvus aspektas – nukentėjusiąją pripažinta Kirtimų gyventoja. Deja, bet dar nei žmogaus teisių stebėjimo institucijos, nei Seimo kontrolieriai, nei tuo labiau tokios tarptautinės institucijos kaip ECRI nepateikė ataskaitų už praėjusius 2007 metus, kur turėtų būti atsižvelgiama į tai, kad 2007 m. pabaigoje (gruodžio mėnesio viduryje) priimta Vilniaus apygardos administracinio teismo nutartis, pagal kurią Vilniaus miesto savivaldybė turi *sumokėti po 5 tūkstančius litų neturtinės žalos už prieš porą metų nugriautus gyvenamus ir negyvenamus pastatus*⁴⁶. Beje, šiuo atveju Vilniaus miesto savivaldybė atsisako vykdyti teismo nutartį. Be to Vilniaus miesto savivaldybės tarybos Sveikatos ir aplinkos apsaugos ko-

⁴⁰ LR Seimo Narkomanijos prevencijos komisija, 2006 12 19 Narkomanijos prevencijos komisijos posėdis.

< http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=5139&p_d=63907&p_k=1 > [Žiūrėta 2008 01 15]

⁴¹ Vilniaus m. VPK viršininko pranešimas metiniame ataskaitiniame pasitarime, 2007 m. sausio 26 d..

< <http://vpk.5ci.lt/Default.aspx?Element=&TopicID=224> > [Žiūrėta 2008 01 15]

⁴² Vilniaus m. VPK viršininko pranešimas metiniame ataskaitiniame pasitarime, 2007 m. sausio 26 d..

< <http://vpk.5ci.lt/Default.aspx?Element=&TopicID=224> > [Žiūrėta 2008 01 15]

⁴³ *Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje: apžvalga*. < http://www.hrmi.lt/images/img/Zmogaus_teises2006-2007_maketas.pdf > [Žiūrėta 2008 01 10]

⁴⁴ Vienas ataskaitoje pateikiamų pavyzdžių, įrodantis, kad ne tik bulvarinės žiniasklaidos atstovai formuoja neigiamą įvaizdį, bet ir valstybinės institucijos: *Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos: birželio 22 d. apie 11 Raseiniuose, Tiesos g., į D. A. (g. 1923 m.) namą užėjo dvi čigonės, iš kurių viena laikė šeimininkę užspaudusi jai burną, o kita iš sijono kišenės pagrobė 4 000 litų*, 2006 06 22; „Birželio 15 d. 12 val. 30 min. Plungės r., Jodėnų k., į neužrakintą A. M. (g. 1928 m.) namą, užėjo čigonų tautybės mergina, kuri papurškė dujų šeimininkei į veidą ir pagrobė 1 000 litų“ ir t.t..

⁴⁵ http://www.hrmi.lt/admin/Editor/assets/naujienos_romai.pdf

⁴⁶ *Už sugriautus pastatus Vilniaus taboro romai gaus 100 tūkst. litų*. Lietuvos rytas, 2007 m. gruodžio 18 d.

< <http://www.lrytas.lt/?id=11979772431196606383&view=4> > [Žiūrėta 2007 12 18]

miteto pirmininko Audriaus Butkevičiaus teigimu, numatoma taikyti sankcijas taborui, atjungiant elektros ir vandenį, kadangi pastoviai neatsiskaitoma už paslaugas, o į numanomą žmogaus teisių gynėjų neigiamą reakciją pareigūnas pateikia pastabą, jog *būsiu priverstas kovoti su žmonėmis, kurie savo neveiklumą bandys grįsti žmogaus teisėmis, grasins Europa, romų teisių gynimu ir kitomis nesąmonėmis*⁴⁷. Remiantis elementariomis politinės retorikos taisyklėmis, gana keistai skamba toks emocionalus aukšto valstybės pareigūno pasisakymas. Tuo labiau žinant, jog panašaus pobūdžio informacija yra gana atidžiai sekama suinteresuotų asmenų, vadinasi automatiškai užprogramuojama neigiama reakcija į tokio pobūdžio pasisakymą, tų asmenų, kurie užsiima *panašiomis nesąmonėmis*. Kyla elementarus klausimas, koks yra suinteresuotų institucijų (ar asmenų) vaidmuo šioje situacijoje, t.y. kokias lobistines pozicijas užima/turi pakankamas sąlygas užimti tiek valstybinės organizacijos, tiek nevyriausybinis sektorius, tiek romų bendruomenė. Tuo labiau, kad iki šiol išlieka pakankamai dideli administracinės politikos iššūkiai: giliai įsišaknijusi institucinė diskriminacija vyriausybinėse institucijose, ypač didelis socialinės atskirties ir neturto lygis, segregacinė būsto, darbo ir sveikatos priežiūros srityse ir kt.⁴⁸.

Pagrindinės priemonės susidariusiai situacijai spręsti – ES skiriama finansinė parama, kada įgyvendinami su integracijos procesu susiję projektai. Kadangi šis tyrimas – tęstinis, pastebimi du pagrindiniai pasikeitimai. Pirmas - pastaruoju metu prisidėjo dar vienas neigiamas veiksnys – konkrečiai Vilniaus miesto savivaldybės nenoras rimtai kalbėti apie Kirtimų gyvenvietės problemų sprendimus (pateikta siūlymu iškelti romus, nes, pasak buvusio Vilniaus vicemero J. Paleckio, *problema nebus išspręsta tol, kol nelegali gyvenvietė – romų taboras Kirtimuose – nebus panaikintas*⁴⁹), nors tautinėms mažumoms atstovaujančio Tautinių bendrijų tarybos pirmininko V. Karakorskio teigimu *laikas pereiti į kitą lygmenį: užuot reagavus vien tik į išylančias problemas, - nukreipti savo pastangas į suplanuotą, veiklą <...>, užsiimti profilaktika*⁵⁰. Antra, vykdant projektinę veiklą, pastebimas glaudesnis tarpinstitucinis bendradarbiavimas, romų įtraukimas į procesą kaip pilnateisius narius, tarpvalstybinis bendradarbiavimas.

⁴⁷ Taborui per savaitę ketinama paskelbti karą. DELFI, 2008 m. sausio 17 d.

< <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=15641544&categoryID=7&ndate=1200520800> > [žiūrėta 2008 01 17]

⁴⁸ Lanna Hollo, *Equality for Roma in Europe. A Roadmap for action.*

< http://public.soros.org/initiatives/brussels/articles_publications/publications/roadmap_20060101/equality_2006.pdf >

[Žiūrėta 2007 12 29]

⁴⁹ Arūnas Dumulas, *Vilniaus valdžia norėtų iškeldinti romų taborą. Lietuvos rytas.* <

<http://www.lrt.lt/news.php?strid=5042&id=3839820> > [Žiūrėta 2008 05 01]

⁵⁰ Jonas Rumša, *Tautinių bendrijų taryba : darbai ir perspektyvos.* Tautinių bendrijų informacinis biuletenis. 2007, nr. 2. < http://www.tbn.lt/web_doc/2007-6biul.pdf > [Žiūrėta 2008 05 01]

3. Mažumų politika Europos Sąjungoje

Socialinė ES politika – daugiadimensė politikos sritis⁵¹, susilaukiantis vis daugiau diskusijų. Viena siūlomų alternatyvų - socialinės politikos tapimas viršnacionalinės politikos sritimi, kas reikštų griežtesnes sąlygas, privalomas visoms valstybėms narėms. Nežiūrint į galimas socialinės politikos ateities alternatyvas, kalbant apie vieningos mažumų politikos galimumą ES mastu, pastebėtina, jog šiuo metu keliami pagrindiniai du reikalavimai, kuriais turi būti vadovaujama ir kurie turi sukurti palankią terpę veiksmingam įgyvendinimui:

- neleisti jokios diskriminacijos tautybės, rasės, lyties, religijos, papročių ar politinių pažiūrų pagrindu;
- atsižvelgiant į nacionalinius prioritetus, laikytis socialinio teisingumo principo⁵².

Vieningos socialinės politikos pakilimas prasidėjo su ES įkūrimu, kadangi teisiškai įtvirtinus šalių sąjungą, įtvirtintas ne vien tik ekonominio, bet ir socialinio pobūdžio vertybių siekimas. 1993 m. Kopenhagoje apsibrėžtais kriterijais numatoma, kad šalys kandidatės privalo užtikrinti, jog būtų įgyvendinamos administracinės demokratijos įtvirtinimo priemonės, žmogaus teisės ir socialinis pakantumas bei visų mažumų teisių įgyvendinimas. Po Amsterdamo sutarties ratifikavimo 1999 m. teisiškai įtvirtinta antidiskriminacinė politika (priimtos dvi pagrindinės direktyvos – Rasių lygybės ir Vienodų sąlygų taikymo įdarbinant ir darbe, kurių perkėlimas į nacionalinę teisę visoms šalims yra privalomas). Nuo 2000 m. suaktyvėjo įvairių organizacijų - stebėtojų veikla, pvz.: *EU Expert Network*, kurių pagalba monitorinio sistemą bandoma daryti dar efektyvesne. 2005 m. viduryje Europos Parlamentas pradėjo skatinti Europos Komisiją ir kitas kompetentingas institucijas imtis reikalingų veiksmų vieningo administracinio aparato sukūrimui⁵³, ko dėka šių metų pradžioje priimta Europos strategija romų klausimais⁵⁴.

Taigi pamažu kuriama institucinė ir teisinė bazė sėkmingam politikos įgyvenimui. Bet kuo remiantis galima spręsti apie politikos romų atžvilgiu formavimą, kada kalbama apie romus kaip apie ES ma-

⁵¹ Jau Romos sutartyje socialinė politika apibrėžiama kaip daugiadimensis reiškiny: socialinių sričių rinkinys (darbo ir užimtumo prielaidos ir sąlygos; socialinė apsauga, teisė jungtis į asociacijas ir t.t.); vyrų ir moterų lygios galimybės; socialinio fondo įkūrimas; migracijos politika (pats sudėtingiausias ir daugiausia diskusijų sukeliantis aspektas); bendroji užimtumo politika ir kt..

⁵² Teodoras Medaiskis, *Integracijos reikalavimai socialinei sferai ir kai kurios jos pasekmės*. Europos integracijos studijų centras, Lietuvos integracija į Europos Sąjungą. Pasiekimai ir problemos. Vilnius: Eugrimas, 2000, 140.

⁵³ Lanna Hollo, *Equality for Roma in Europe. A Roadmap for action*.

<http://public.soros.org/initiatives/brussels/articles_publications/publications/roadmap_20060101/equality_2006.pdf> [Žiūrėta 2007 01 19]

⁵⁴ Europos Parlamentas, *Europos strategija romų klausimais*. < <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+20080131+ITEMS+DOC+XML+V0//LT&language=LT#sdocta12>> [Žiūrėta 2008 05 01]

žumą (nuo 1993 m., kada ES Tarybos rezoliucija buvo įtvirtintas šios grupės kaip lygiateisės ES mažumos statusas⁵⁵).

3.1. Finansinės, teisinės-institucinės ir politinio dalyvavimo implikacijos

Rytų ir Vakarų Europos romų situacija skiriasi – postsovietinio bloko valstybėse mažumų teisių klausimai pradėti kelti tik valstybėms tapus nepriklausomomis (taip pat ir stojant į ES kiekviena šalis turėjo perimti tam tikrus teisės aktus ir buvo atlikti tyrimai kiekvienoje šalyje kandidatėje, rodantys mažumų padėtį). Atsižvelgiant į tai, kad kiekvienoje valstybėje susiklosčiusi savita romų padėtis, keliamas klausimas, kaip turėtų būti formuojama bendra ES politika: bendrai visoms grupėms, neišskiriant jų esminių bruožų (šiuo klausimu pirmas romų išskirtinumas – romai neturi savo tėvynės (angl. *homeland*)). Antra, nors romai gyvena visose ES valstybėse narėse, bet po bendrinio romų pavadinimu susitelkę tiek kultūrinio, tiek gyvenimo būdu, tiek kalbiniu požiūriu skirtingos grupės, kurios skirtingose vietovėse netgi vadinamos skirtingai⁵⁶) kas iš dalies riboja vieningos ES romų grupės sėkmės galimybes. Visa tai lemia, kad tautinių mažumų apibrėžimas kaip toks ES mastu netgi yra sudėtingas, nekalbant apie vieningos politikos formavimą ir įgyvendinimą⁵⁷.

Vis dėlto diskusija apie tai, kaip turėtų būti vykdoma politika vyksta. Pagal paskutinius Europos Parlamento, Europos Komisijos ir kitų atsakingų institucijų veiksmus, kada diskutuota ir priimta rezoliucija dėl romų integracijos⁵⁸, aišku, kad ieškoma būdų kaip tai padaryti.

Norint apibrėžti romų situaciją ES mastu šiandien, svarbiausiomis laikomos tokios pagrindinės dimensijos:

- projektams skiriamas finansavimas (tai – vienas pagalbos būdų, įgalinantis vykdyti socialines intervencijas, gerinant romų padėtį visuomenėje) ir gerosios praktikos (projektų) sklaida, kadangi laikomasi nuostatos, jog vienos šalies sėkmė gali būti pavyzdžiu kitai šaliai (tiesa, adaptacinė politika ne visada laikoma geriausia išeitimi, kadangi kiekvienos valstybės narės romų

⁵⁵ Martin Kovats, *Opportunities and challenges – EU enlargement and the Roma/Gypsy diaspora*. < <http://www.eumap.org/journal/features/2001/nov/romadiaspora> > [Žiūrėta 2007 11 14]

⁵⁶ Grupės, kurios yra identifikuojamos kaip romai, skirtingose šalyse apima skirtingas grupes, pz.: Albanijoje – džigitai, Kosove ir Makedonijoje – egiptiečiais arba aškela, Britanijoje ir Škotijoje – čigonais, Vengrijoje, Rumunijoje ir k. valstybėse – rudari arba beaš (D. Petrova. The Roma: between a myth and the future. *Roma rights. What is Roma rights?* Number 1, 2004). Lietuvos atveju etniniu pagrindu išskiriamos trys grupės, kurios bendrai taip pat identifikuojamos romais.

⁵⁷ Will Kymlicka, “ Chapter 6. The European Experiment”, *Multicultural Odysseys: Navigating the new International Policies of Diversity*. Oxford University Press, 2007.

⁵⁸ Europos Parlamentas, *Europos strategija romų klausimais*. Briuselis, 2008 01 31.

< <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2008-0035&language=LT&ring=P6-RC-2008-0050> > [Žiūrėta 2008 02 23]

bendruomenė yra specifinė kaip ir visuomenė, todėl reikalingas kiekvienai šaliai konkrečiai pritaikytos priemonės⁵⁹);

- romų bendruomenių politinis dalyvavimas (dalyvavimo sąvoka apima ne tik aktyvų dalyvavimą politiniame šalies gyvenime, t.y. dalyvavimą partinėje veikloje, dalyvavimą rinkimuose ir pan., bet ir pasyvų, t.y. gebėjimą ginti savo interesus visuomenėje, pilnavertį kultūrinį, socialinį, ekonominį vientisumą);
- teisinės implikacijos (kadangi nuo teisinės bazės išbaigtumo ir funkcionalumo priklauso, kaip politika bus įgyvendinama, nes administratoriai, t.y. politiką įgyvendinantys institutai, tik vykdo priimtus politinius sprendimus).

Projektų, kuriais siekiama gilinti romų integraciją visuomenėje, finansavimas – viena nedaugelio sričių, kur, atrodo, kliūčių kyla ne tiek daug. Tiek valstybinių institutų, tiek nevyriausybinių sektoriaus ar pačių romų bendruomenių projektai yra finansuojami ne tik ES struktūrinių fondų, bet ir kitų organizacijų įsteigtų fondų (anksčiau jau minėta, kad finansuojami projektai dažniausiai skirstomi pagal pagrindines sritis – būstas, sveikatos apsauga, švietimas, darbo rinka). Pateikti statistinių duomenų, kiek projektų finansuojama, gana sudėtinga tiek dėl fondų gausos, tiek dėl projektų įvairovės. Iliustratyviai 2 priede pateikiama informacija, kokio pobūdžio projektai kokiose šalyse buvo įgyvendinti ir kokios institucijos juos rėmė, bet tai – tik labai maža dalis visų iniciatyvų.

Beje, pagrindinės iniciatyvos yra nukreiptos į tas Europos Sąjungos valstybes, kuriose susitelkusių didžiausių romų bendruomenės, pvz.: Bulgarijoje, Kroatijoje, Čekijoje, Vengrijoje, Rumunijoje ir kt.⁶⁰. Vykdoma politika siekiama perlipti barjerą, kuris vis dar skiria romų ir neromų bendruomenes.

Atsižvelgiant į tai, kad projektai, susiję su romų integracijos procesu yra pakankamai gerai finansuojami, politinis dalyvavimas šiuo metu nėra tokioje geroje padėtyje. Daugiausia problemų kyla dėl romų gyvenimo būdo specifikos – keliaujama iš vienos valstybės į kitą, bendruomenės nariai neturi tapatybės dokumentų ir t.t.. Tiesa, pastaruoju metu vis aktyviau politikos procese dalyvauja romų moterys, pvz.: Ispanijoje įkurta pirmoji nacionalinė moterų federacija KAMIRA. Romų moterų judėjimų išskirtinumas – siekiama ne tiek moterų lygių teisių, kiek ginamos bendruomenės gyvenimo gerėjimui svarbios sąlygos. Pasak A. Memedovos⁶¹, atstovaujant romų moterų teises, atstovaujamos visų romų

⁵⁹ Tokios nuomonės laikosi ir Will Kymlicka (Will Kymlicka, “ Chapter 6. The European Experiment”, *Multicultural Odysseys: Navigating the new International Policies of Diversity*. Oxford University Press, 2007.)

⁶⁰ Decade of Roma Inclusion (2005-2015). < <http://www.romadecade.org/>> [Žiūrėta 2008 03 01]

⁶¹ A. Memedova – sociologė, kuri nuo 1998 m. buvo Romų centro Skopjė mieste koordinatore, Europos romų teisių centro direktorato narė.

teisėms⁶², kai primenama, kad išsilavinimas ir darbas neturi trukdyti kurti šeimos ir rūpintis jos reikais. Išskiriamos keturios pagrindinės veiklos sritys:

- duomenų kaupimas ir apdorojimas;
- bendravimas ir bendradarbiavimas su vietinėmis bendruomenėmis bei su kitomis moterų teises ginančiomis organizacijomis;
- resursų (ypač materialinių ir finansinių) paieška Romų dešimtmečio įtraukimo projekto įgyvendinimui;
- romų dalyvavimas visuomeninėje politikoje⁶³.

Dažniausia iniciatyvų įgyvendinimo forma – konferencijų ir forumų organizavimas (1998 – 2003 metų laikotarpiu vyko 8 susitikimai/dalyvauta tarptautinėse konferencijose dėl savo teisių užtikrinimo⁶⁴). Taip pat stengiamasi užtikrinti kuo platesnį politikos įgyvendinimo sklaidos tinklą. Dėl to vykdomi tokie projektai kaip E-plėtros iniciatyvos (angl. *E-Rider initiative*), bendradarbiaujant su OSI - seksualinio švietimo projektai, pvz.: *Skaistybės projektas* (angl. *The Virginity Project*).

Europos romų įtraukimo metų plane⁶⁵ numatyta, jog norint didinti romų dalyvavimo laipsnį, būtina atsižvelgti į tokius niuansus kaip⁶⁶:

- užtikrinti nenutrūkstamą ir pastovų finansavimą, skirtą būtent politinio dalyvavimo skatinimui (didžiausias dėmesys – nevyriausybiniam sektoriui);
- įtraukti politinio dalyvavimo skatinimo punktą į nacionalinius veiklos planus;
- skatinti projektų, skirtų romų administracinių įgūdžių įgijimui ir gilinimui, įgyvendinimą;
- plėsti romų politinio tinklo geografines ribas, skatinant bendradarbiavimą visoje ES (pvz.: Romų partijos Rumunijoje, Romų autonomijos Vengrijoje pavyzdžių teikimas ir skatinimas telktis savo valstybėse ir pan.);
- užtikrinti nuolatinę stebėseną dėl romų dalyvavimo finansuojamuose projektuose ir kt..

Trečiasis veiksnys – teisinis pagrindas. Vykdoma ES socialinė romų politika reglamentuojama teisiniais dokumentais, kurie galėtų būti skirstomi į tuos, kurie priskirtini daugiau bendro pobūdžio teisiniams aktams, pateikiantiems socialinės politikos pagrindimą, pvz.: Europos Žmogaus teisių konven-

⁶² Azbija Memedova, „Romani men and Romani women. Roma Human Rights Movement: a missing element“. *Roma rights. What is Roma rights?*. Number 1, 2004, 67.

⁶³ Larry Olomofoe, „Romani women discuss women’s rights action“. *Roma rights. Ethnic statistics*. Number 2, 2004, 73.

⁶⁴ Ten pat

⁶⁵ Decade of Roma Inclusion (2005-2015). < <http://www.romadecade.org/> > [Žiūrėta 2008 05 01]

⁶⁶ European Conference on Policies Towards Roma, Gypsies and Travellers, Granada, Spain, 19-20 May, 2003.

< http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/strategies/granadareport_en.asp > [Žiūrėta 2008 04 01]

cija⁶⁷ ir į tuos, kuriuose numatomos konkrečios politikos įgyvendinimo taisyklės (nuorodos), pvz.: Konvencija dėl diskriminacijos darbo ir profesiniuose santykiuose⁶⁸, ES atsakingų institucijų patvirtinta Europos strategija romų klausimais⁶⁹ (EP teiktos pastabos ir kt.). 3 lentelėje pateikiamas dviejų esminių direktyvų, reglamentuojančių romų teisę į lygiavertes visiems gyvenimo ir darbo sąlygas.

3 lentelė **Esminės Europos Sąjungos direktyvos***

Rasių lygybės direktyva	Vienodų sąlygų taikymo įdarbinant ir darbe direktyva
Įgyvendina vienodo žmonių vertinimo nepriklausomai nuo rasinės ar etninės kilmės principą.	Įgyvendina vienodų sąlygų taikymo įdarbinant, darbe ir mokymosi vietoje principą nepriklausomai nuo religijos ar išitikinimų, negalios, lytinės orientacijos bei amžiaus.
Teikia apsaugą nuo diskriminacijos darbo ir mokymosi vietoje, švietimo, socialinės apsaugos, sveikatos apsaugos ir prekių bei paslaugų, įskaitant būstą, prieinamumo srityse	Joje yra tokios pat, kaip ir Rasių lygybės direktyvoje, nuostatos dėl diskriminacijos apibrėžimų, teisės gintis teisiniais būdais ir prievolės abiem pusėms pateikti įrodymų.
Pateikia tiesioginės ir netiesioginės diskriminacijos, priekabiavimo ir persekiojimo apibrėžimus.	Reikalauja, kad darbdaviai priimtinose ribose pritaikytų darbo vietą neįgalaus asmens poreikiams, kai jis turi tinkamą kvalifikaciją šiam darbui atlikti.
Suteikia nuo diskriminacijos nukentėjusiems asmenims teisę skųstis pagal teisminę arba administracinę procedūrą, kuri siejama su deramomis nuobaudomis diskriminuojantiems asmenims.	Leidžia daryti ribotas vienodų sąlygų taikymo principo išimtis, pavyzdžiui, siekiant išsaugoti religinių organizacijų etosą ar taikyti specialias programas, skatinančias pagyvenusių ar jaunesnių darbuotojų integraciją į darbo rinką.
Civilinėse ir administracinėse bylose ir ieškova, ir atsakova įpareigoja pateikti įrodymų.	
Įpareigoja kiekvieną valstybę narę įsteigti organizaciją, kurios paskirtis – skatinti lygų žmonių vertinimą ir teikti nepriklausomą pagalbą žmonėms, patiriantiems rasinę diskriminaciją.	

*Šaltiniai: *Kova su diskriminacija Europos Sąjungoje*

< http://ec.europa.eu/employment_social/publications/2005/ke7205580_lt.pdf> [Žiūrėta 2008 05 06] ir euro-lex duomenų bazėje pateikiamais teisės aktais < <http://eur-lex.europa.eu/>> [Žiūrėta 2007 11 12]

Siekiant palengvinti kasdienį darbą, susijusį su romų diskriminacija, priimta Europos Komisijos veiklos strategija 2007 m.⁷⁰, Europos Komisijos rekomendacijos dėl lygių galimybių 2007 m.⁷¹, nacionaliniai veiklos planai. Taip pat pateikiamos ataskaitos, kuriose nurodoma reali situacija konkrečioje valstybėje, su iš to sekančiomis Europos Komisijos išvadomis bei rekomendacijomis. Europos Komisijai teiktos pastabos ir rekomendacijos yra privalomos, t.y. valstybė turi jų laikytis, siekiant užtikrinti, kad romų diskriminacija bus mažinama ne bet kaip, bet efektyviai.

⁶⁷ P vz.: 14 straipsniu teigiama, kad negalima jokia diskriminacija seksualiniu, rasiniu, spalvos, kalbiniu, religiniu, politiniu ar pažiūrų, tautybės, turo ar kt. pagrindu. < http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/rm> [Žiūrėta 2007 11 12]

⁶⁸ International Labour Organization, < <http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm>> [Žiūrėta 2007 11 12]

⁶⁹ Europos Parlamentas, "2008 m. sausio 31 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl Europos strategijos romų klausimais", *Europos strategija romų klausimais*. < <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+20080131+ITEMS+DOC+XML+V0//LT&language=LT#sdocta12>> [Žiūrėta 2008 02 23]

⁷⁰ Communication from the commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social committee and the committee of the regions, *Non-discrimination and equal opportunities for all – A framework strategy*. <

⁷¹ < http://europa.eu.int/comm/employment_social/fundamental_rights/pdf/ev07/dec07_el.pdf> [Žiūrėta 2007 11 12]

Dar vienas veiksnys - institucinė sąranga, kurios gilesnė analizė pateikiama 5.2. skyriuje. Trumpai pristatant šį veiksni, pastebėtina, jog tik prasidėjus Europos romų įtraukimo metams (2005-2015), aktyviausiai veikiančiomis buvo galima laikyti tris institucijas: Europos romų teisių centras, Europos komisija kovai su rasizmu ir netolerancija, Europos rasizmo ir ksenofobijos centras (žiūrėti 4 lentelę).

4 lentelė **Tarpautinės stebėsenos institucijos**

	ERRC	ECRI ⁷²	EUMC(RAXEN)
Pagrindinės veiklos	<ul style="list-style-type: none"> × užtikrinti lygias galimybes sveikatos apsaugos, švietimo, darbo, būsto ir visuomeninio gyvenimo srityse; × sudaryti sąlygas dalyvauti valdymo aparato veikloje, kai sprendžiami klausimai, susiję su romų padėtimi; × tarpinstitucinio bendradarbiavimo institucija, kadangi turi teisę reikšti savo nuomonę, sprendžiant romų problemas ES Taryboje bei kitose institucijose. 	<ul style="list-style-type: none"> × devynių rekomendacijų sistema (trečioji skirta romų padėties analizei⁷³). Remiantis šia rekomendacija ECRI teikia ataskaitas ir rekomendacijas valstybėms narėms, kuriose vertinama socialinė politika romų atžvilgiu. 	<ul style="list-style-type: none"> × Europos rasizmo ir ksenofobijos tinklas (RAXEN⁷⁴). RAXEN sudaro 25 nacionaliniai EUMC centrai po vieną kiekvienoje ES šalyje (EUMC koordinuoja RAXEN projektą ir vertina centrų veiklą) × kasmet teikia apibendrintą nacionalinių RAXEN centrų pateiktą informaciją⁷⁵.
Teiktos ataskaitos	<ul style="list-style-type: none"> × <i>Romai išsiplėtusioje Europos Sąjungoje, 2004</i>⁷⁶. Pateikta ataskaita (su kai kuriomis rekomendacijomis) skirta plačiai visuomenei, (nėra teikiamos atskiros kiekvienai šaliai ir jos Vyriausybei) 	<ul style="list-style-type: none"> × pateiktos trečiašias ataskaitos, nuo 2008 m. vidurio turėtų pasirodyti ketvirtosios; × skirta konkrečioms valstybėms su gilumine šalies socialinės romų politikos situacijos analize ir konkrečiomis rekomendacijomis; × ataskaitos rengiamos po nešališkų asmenų surinktų duomenų ir vizito į tiriamą šalį; 2005 kovo 17 d. paskelbta Deklaracija, kurioje aptariama rasistinių, diskriminacinių ir antisemitinių terminų vartojimo politikoje augimo tendencija⁷⁷. 	<ul style="list-style-type: none"> × ataskaitos teikiamos kasmet pagal valstybėse esančių RAXEN centrų pateiktus duomenis
Bendri bruožai	Atlieka nuolatinį romų padėties stebėjimą, teikia ataskaitas su rekomendacijomis, kaip padėtis galėtų būti pagerinta.		

⁷²Council of Europe. *Human rights. European Commission against Racism and Intolerance*. <http://www.coe.int/T/E/human_rights/Ecri/1-ECRI/> [Žiūrėta 2007 11 13]

⁷³ *ECRI general recommendation No.3: combating racism and intolerance against Roma/Gypsies*. Strasbourg, 6 March 1998.

<http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/3-General_themes/1-Policy_Recommendations/Recommendation_N%B03/1-Recommendation_n%B03.asp#TopOfPage> [Žiūrėta 2007 11 13]

⁷⁴ <http://eumc.eu.int/eumc/index.php?fuseaction=content.dsp_cat_content&catid=40d97bf19540f> [Žiūrėta 2007 11 13]

⁷⁵ Lietuvoje pirmoji ataskaita parengta 2004 m. Etninių tyrimų centro. <<http://www.ces.lt/static.php?strid=2875&>> [Žiūrėta 2008 05 06]

⁷⁶ European Commission. *Fundamental rights and anti-discrimination. The situation of Roma in an enlarged European Union*. Luxembourg: Office for official publications of the European, 2005.

⁷⁷ Ten pat

Šių institucijų teikiami duomenys svarbūs norint nustatyti pagrindinius įgyvendinamos politikos trūkumus ir ieškant būdų, kaip pagerinti susiklosčiusią padėtį. Išskirtina 2005 m. ECRI ataskaita, kadangi tai – pirmoji tokio pobūdžio ataskaita, teikta po 2004 m. ES plėtros, kada į Sąjungą įsiliejo 10 naujų narių, buvusių Sovietų Sąjungos narių, kur romų (kaip ir kitų mažumų) padėtis komplikuočiau nei Vakarų ir Vidurio Europos Valstybėse. Be to, tai - pirmieji metai, kada galiojo naujai priimta Rasinės lygybės direktyva⁷⁸, taigi buvo galima įvertinti jos poveikį.

Pastaruoju metu aktyviai veikiančių institucijų skaičius padidėjo (prie to prisidėjo ir romų įtraukties metų paskelbimas, Europos Parlamento raginimai imtis konkrečių priemonių ir kt.). Apie institucinės sąrangos pokyčius ir jų svarbą, daugiau žiūrėti 5.2. skyriuje.

Kuo siekiama tokia finansine-institucine-teisine triada? Europos Sąjungos Taryba pateikia tris susistemintus socialinės romų integracijos politikos prioritetų blokus, kurie laikomi socialinės politikos gairėmis⁷⁹:

- socialinės atskirties nuostatų tiek mažumos, tiek daugumos grupių tarpe mažinimas;
- ES šalyse narėse romų integracijos užimtumo, švietimo, sveikatos ir būsto srityse, gilinimas, remiant šias iniciatyvas iš struktūrinių fondų;
- kryptingos veiklos tikslinėse grupėse, pvz.: jaunimo švietimas ir pan. vystymas.

Atsižvelgiant į pateiktus faktus, pastebima, kad romų integracijos finansavimo ir politinio dėmesio paskirstymui didelę įtaką turi demografinis aspektas (kuo didesnė bendruomenė, tuo daugiau pinigų). Šis dėsniumas galioja tiek ES mastu, pvz.: Vengrijos, Rumunijos romai, tiek Lietuvos mastu, pvz.: Vilniaus Kirtimų gyvenvietė). Taip pat galima teigti, kad finansavimas gali būti įvardijamas kaip stiprioji politikos pusė, kadangi finansuojamos tiek valstybių narių institucijų, tiek pačių romų bendruomenių iniciatyvos. Viena problemiškesnių sričių – politinis dalyvavimas. ES lygmeniu atsiranda iniciatyvų, taip pat ir Europos Parlamente aktyviai veikia keletas atstovų, bet to ne visada pakanka (tokia pat situacija susidariusi ir Lietuvoje, kada trūksta mediatorių, galinčių jungti atsiskyrusias bendruomenes su visuomene).

⁷⁸ Council directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin. <

http://europa.eu.int/comm/employment_social/fundamental_rights/pdf/legisl/2000_43_en.pdf > [Žiūrėta 2008 01 23]

⁷⁹ European Commission. *Fundamental rights and anti-discrimination. The situation of Roma in an enlarged European Union*. Luxembourg: Office for official publications of the European Communities. 2005, 12.

3.2. Galimi integracijos metodai

Nežiūrint į tai, kad vis dažniau keliamas romų integracijos problematiškumo klausimas, nėra aišku, ar reikalinga atskirai tik romų mažumai skirta politika ir kodėl? Atsakymą *taip* galima grįsti keletu gana paprastų argumentų, bendrų visoms ES šalims narėms⁸⁰.

Pirmiausia būtina kalbėti apie išankstines nuostatas (kada teigiama, kad romai patys nėra linkę tapti pilnaverte visuomenės dalimi; politikai nėra linkę aktyviai spręsti tokio pobūdžio klausimų, bijodami prarasti savo kaip politikų populiarumą ir kt.). Be to, dėl istorinių aplinkybių romai kartais įvardinami ne tik kaip mažuma, bet kaip parazituojanči mažuma (t.y. nieko savo labai patys nedarantys, o laukiantys, kas kada ir kaip bus jiems pasiūlyta), todėl išankstinės visuomenės nuostatos dažnai tampa diskriminacijos priežastimi ir apsunkina romų padėtį, pvz.: darbo rinkoje (geriausias to įrodymas, pastaruoju metu šalies dienraščiuose vis dažniau pasirodantys straipsniai apie tai, kaip romai nebuvo priimti į darbą tik dėl savo tautybės, pvz.: I. Aleksandravičiūtės pateiktas skundas prieš kinų restorano „Quingcheng and Ko“ direktorių Quingcheng Goo⁸¹).

Institucinė diskriminacija – priežastis, kodėl romams labai dažnai kyla problemų dėl tapatybės dokumentų neturėjimo, užsiregistravimo gyventojų registre, kada kai kurie demokratinio dalyvavimo kriterijai tampa aktyvios politikos kliūtimi, pvz.: norint balsuoti, reikalinga gyvenamosios vietos deklaracija, kada dauguma romų neturi registracijos dokumentų, o institucijose nesulaukia tinkamos pagalbos. Iš dalies tokia padėtis susidarė dėl aplaidžiai įgyvendintos politikos, pvz.: būsto problemos kaip demografinės atskirties priemonės atveju, skiriamas socialinis būstas, bet iš karto neiforminamas; apgyvendinimo sąlygos neatitinka poreikių ir pan.. Susidūrę su valstybinių institucijų požiūriu bei pakankamai sudėtingomis procedūromis, romai geriau renkasi gyventi neturėdami reikiamų dokumentų.

Privataus sektoriaus požiūris svarbus kaip ekonominio užtikrinimo trukdis, kadangi kalbant apie užimtumą, susiduriama su aukštu nedarbo lygiu, o privatus verslo sektorius nėra linkęs įtraukti romus (tai pastebima ir Lietuvos mastu, kada pastaruoju metu padaugėjo romų skundų dėl tautinės diskriminacijos bandant įsidarbinti kaip ir pateiktas anksčiau pavyzdys).

2005 m. Europos Sąjungos Darbo ir socialinių reikalų Generalinio komiteto susirinkimo metu buvo išsakyta pozicija, kad būtinas *procesas, užtikrinantis pilnavertį dalyvavimą ekonominiame, socialiniame ir kultūriniame gyvenime tiems, kurie yra atsidūrę ant skurdo ir socialinės atskirties ribos*⁸² ir

⁸⁰ The European Roma Information Office (ERIO), Fact Sheet on the Political Representation of Roma. <<http://www.erionet.org/>> [Žiūrėta 2008 04 23]

⁸¹ Darija Gudavičiūtė, „Darbdaviai netiki, kad ir čigonai gali dirbti“. *Lietuvos rytas*. [Žiūrėta 2008 04 16]

⁸² “Social inclusion is a process which ensures that those at risk of poverty and social exclusion gain the opportunities and resources necessary to participate fully in economic, social and cultural life... It ensures that have a greater participation in decision making which affect their lives and access to their fundamental rights”. European Commission, DG Employment

politika, kuri buvo vykdoma iki šiol nebuvo tokia efektyvi kaip norėtuši. Siūloma ieškoti priemonių, kaip valstybių narių vykdomą politiką padaryti racionalesne ir labiau priimtina tiek pačiai romų bendruomenei, tiek likusiai visuomenės daliai. Integracija – tinkamiausias politinės valios ir tinklų kūrimui (kas būtina norint siekti romų politinio aktyvumo bei neigiamų nuostatų bei kitų negatyvių aspektų nykimui visuomenėje).

Kalbant apie procesą, kurio metu mažumą siekiama integruoti į visuomenę, būtina atsižvelgti į du esminius aspektus: bendrą visuomenės požiūrį į romų bendruomenę ir būdą, kuriuo politika yra įgyvendinama, t.y. panaudojama prievarta ar veikiama naudojantis demokratiniiais instrumentais (teisiniu reglamentavimu, abipusiu suinteresuotumu ir motyvavimu, žmogaus teisių užtikrinimu, neperžengiant apibrėžtų ribų ir kt.). 5 lentelėje pateikiama apžvalga, kaip Europoje kito romų įtraukimo į visuomenę būdai.

5 Lentelė **Grynieji romų politikos modeliai***

Požiūris į romus	Prievartiniai	Pagrįsti teisėmis
Romai kaip atskira visuomenės grupė	išskyrimas	mažumų teisės
Romai kaip integrali visuomenės dalis	asimiliacija	integracija

*Šaltinis: Ringold D., Orenstein M.O., Wilkens E., *Roma in an Expanding Europe. Breaking the Poverty Cycle*. The World Bank, Washington, D.C. 2005

Pirmiausia bandyta prievarta romų bendruomenę atskirti nuo visuomenės (tokia pat politika taikyta ir žydų bendruomenei). Keičiantis politinei Europos situacijai, pereita prie tokio politikos tipo, kada nors ir taikant prievartinio pobūdžio priemones, romai nebuvo atskiriami nuo visuomenės, t.y. politika siekta paveikti ne visą bendruomenę *in corpore*, bet atskirus individus/šeimas. Nuo 1970 m. prievartinio pobūdžio politiką pradeda keisti priemonės, susiję su siekiu užtikrinti žmogaus teises (pereinama prie teisinėmis priemonėmis grindžiamos politikos). Pagrindinis skirtumas tarp mažumų teisėmis grįstos ir integracijos priemonių – požiūris į bendruomenę, t.y. taikant mažumų teisių instrumentus, politika taikoma daugiau kiekvienam individui, tuo tarpu integracija – grupės/bendruomenės mastu taikomas metodas. Pastaruoju metu „bendrojo Europos standarto“ kūrimas ir įgyvendinimas pamažu įgauna vis didesnę pagreitį, kada taikomas kompiliuotas abiejų pastarųjų (teisėmis grįstų) metodų variantas⁸³.

and Social Affairs, *Report on social inclusion in the 10 new Member States-2005*. < http://www.erionet.org/EU.htm#_ftn1 > [Žiūrėta 2008 02 15]

⁸³ Dena Ringold, Mitchell M. Orenstein, Erika Wilkens, *Roma in an Expanding Europe. Breaking the Poverty Cycle*. The World Bank, Washington, D.C. 2005, 14-23.

Bet kaip pastebi mažumų teisių pozicijos šalininkai, vien tik romų integravimo į visuomenę neužtenka. Pirmiausia turėtų būti sudaromos prielaidos romų atstovams dalyvauti su jais susijusiuose politiniuose procesuose. Taip pat turi būti nustatyti konkretūs mechanizmai skurdo mažinimui ir kt.⁸⁴

Šiandieninėje Europoje romų politikoje dominuoja teise ir pagrindinėmis teisėmis grįstas modelis. Deja, istorinė patirtis atskleidžia, kad vienos politikos grynasis taikymas negali užtikrinti sėkmės. Todėl pasirinkus mažumų teises, būtina tiek socialinė, tiek ekonominė plėtros politika, nes romams yra reikalinga ne tik teisinė bazė (kuri šiuo metu, reikia pripažinti, yra gana gerai reglamentuota), bet realių ekonominių priemonių taikymas. Klausimas – ar teoriškai toks politikos formavimas ir įgyvendinimas yra įmanomas. Kad duomenys, naudojami romų padėčiai apibrėžti, nėra visiškai patikimi dėl tokių faktorių kaip duomenų trūkumas (neregistruoti/migruojantys be dokumentų ir pan.), dalinė institucinė diskriminacija ir kitos institucijos, atsakingos už duomenų rinkimą, apdorojimą bei jų pateikimą, dažniausiai pasirenka keletą valstybių, kuriose atlieka analizę, kokia yra situacija, kaip ji pasikeitė.

Jau anksčiau pastebėta, kad romai nėra monogaminė mažuma, t.y. grupės viduje pastebimas kalbinis, paprotinis ir kt. nevienodumas. Dėl šios priežasties modelis, kuriuo vadovaujantis vykdoma politika, negali būti bendras visoms mažumoms dėl „techninių“ (pvz.: visos mažumos – teritorinės, romai – neteritorinės), moralinių (vidinis romų skirtingumas) ir geopolitinių priežasčių.

⁸⁴ Ringold, Orenstein & Wilkens, 19.

4. Romai: politikos įgyvendinimo modelis

Darbo pradžioje keltas klausimas – ar įmanoma ir ar reikalinga bendra ES socialinė politika, kada kalbama apie mažumų teisių užtikrinimą. Šiuo metu aktyviausiai vykdomos dvi funkcijos – finansavimo ir stebėsenos (abi šios sritys anksčiau įvardintos kaip gana sėkmingai įgyvendinamos). Keliamas klausimas, galbūt būtų naudinga centralizuoti socialinę mažumų politikos kūrimą ir įgyvendinimą.

Jei svarbiausiais veiksniais būtų laikoma ekonominė-socialinė dimensija, tada būtų galima pritarti požiūriui, jog vieninga ES socialinė politika yra ne tik kad nebūtina, bet netgi neįmanoma ES atveju⁸⁵. Socialinė politika (tame tarpe ir mažumų klausimų sprendimas) išlieka daugiau nacionaline dėl keleto priežasčių⁸⁶.

Svarbu tai, kad krizės, kylančios nacionalinėse valstybėse nieko bendro su bendra integracijos politika neturi (pvz.: demografiniai aspektai vienoje valstybėje narėje negali tapti precedentu, pagal tai formuojant bendrąją politiką). Be to, valstybės narės labai sunkiai rastų bendrą sprendimą dėl bendro biudžeto sudarymo, kadangi ši sritis labai jautri ir priklausoma nuo kiekvienos šalies individualių vidaus kriterijų (vienos valstybės demografiniai duomenys nėra lygus kitai valstybei. Socialinė mažumų politika savo ruožtu labai priklausoma nuo to, kokia valstybėje yra atitinkamos grupės demografinė padėtis). Tuo labiau tai išryškėtų sprendžiant tautinėms mažumoms skirtą ES finansavimo dalį. Be to, šiuo metu panašaus pobūdžio socialinės reikšmės projektams yra skiriama struktūrinė parama, kada gebėjimas ja naudotis priklauso nuo kiekvienos valstybės individualiai (kaip minėta anksčiau, baigtinio ir visa apimančio iniciatyvų rėmimo sąrašo pateikti neįmanoma, todėl pateikiami iliustratyvūs kai kurių projektų finansavimo duomenys. Žiūrėti 2 priedą).

Viena galimų alternatyvų - socialinė politika, kada yra vadovaujama kitų šalių geraisiais pavyzdžiais. Tiesa, vykdant tokio pobūdžio politiką, rizikuojama pasirinkti netinkamus įgyvendinimui metodus arba priemones. Be to, adaptavimas galimas tik tiek, kiek pati valstybė nori (priemonių pasirinkimas – pačios valstybės vidinis reikalas⁸⁷).

Galvojant apie romų politiką tokios precedentinės pasirinktinės politikos taikymas galėtų būti gana nebloga išeitimi (pvz.: Lietuva pastaruoju metu gana artimai bendradarbiauja su Slovakijos romais, rengiamos bendros konferencijos, mokomasi vieni iš kitų ir kt.). Problema - bendro taikymo klausimas, t.y. koks vaidmuo tektų viršnacionalinėms institucijoms ir kokios funkcijos priklausytų šalių narių kompetencijai. Be to, nereikėtų atmesti ir teorinio politikos formavimo modelio, kuris romų atveju dėl

⁸⁵ Šios nuostatos formuojamos remiantis Giandomenico Majone, *The European Community between Social Policy and Social Regulation*. Journal of Common Market Studies, Vol. 31, No. 2, June 1993, 153 – 170.

⁸⁶ Šios nuostatos formuojamos remiantis Giandomenico Majone pastebėjimais dėl bendros ES socialinė politikos.

⁸⁷ Will Kymlicka, “ Chapter 6. The European Experiment”, *Multicultural Odysseys: Navigating the new International Policies of Diversity*. Oxford University Press, 2007.

tam tikrų specifinių aspektų (pvz.: duomenų rinkimo nepatikimumo, nenoro integruotis, išankstinių nuostatų ir t.t.) yra itin svarbus. Tai reiškia, kad tiek formuojant, tiek įgyvendinant politiką, būtina atsižvelgti į:⁸⁸

1. poreikį tokio pobūdžio politikos įgyvendinimui ir galimybes tai daryti;
2. teisę gauti tokias paslaugas (romams);
3. *poreikių tinkamumą*, t.y. pagalbą ir valstybės intervenciją tose srityse, kuriose pagalba yra reikalingiausia;
4. *bendrus bruožus*, t.y. neigiamus ir pozityvius aspektus, kuriuose viršnacionalinių ir nacionalinių institucijų įsikišimas yra būtinas;
5. *socialinį priimtinumą*, t.y. galimybę gauti pagalbą iš tų socialinių subjektų, iš kurių pagalbos priėmimas būtų lengviausias;
6. *asmeninį paskatinimą*, t.y. informacijos gavimą iš patikimų šaltinių;
7. *stabilumo faktorius*, t.y. informacijos apie pozityvius/negatyvius pasikeitimus, kurie įvyko suteikus pagalbą gavimas;
8. *bendrą informacijos teikimą*, pvz.: pasinaudojant lobistiniais tinklais.

Remiantis valstybių nacionalinių interesų jautrumu socialinėje srityje, pačių mažumų skirtinga padėtimi skirtingose valstybėse ir viršnacionalinių institucijų pozicijos neutralumas kai kuriais atvejais verčia rimtai abejoti, ar šios 8 sąlygos išpildomos vien politikos kūrime jau nekalbant apie tai, kaip politika yra įgyvendinama ir ar ji yra efektyvi (šių sąlygų išpildomumą Lietuvos atveju žiūrėti 6 skyriuje).

Atsižvelgiant į pastarųjų metų ES institucijų ir valstybių narių tarpusavio sąveiką, kyla klausimas, kas geriausia paaiškintų šį procesą ir leistų formuoti ateities scenarijus arba bent jau realias ir logiškai pagrįstas ateities perspektyvas.

S. Hix teorinį ES vystimosi pagrindą skiria į du blokus: ES integracijos *kertinius akmenis* neofunkcionalizmą ir tarpvyriausybėsbiškumą bei *pagrindines naujas konstrukcijas, siekiant suprasti valdžią, politiką ir politikos formavimą Europos Sąjungoje*⁸⁹, t.y. liberalųjį tarpvyriausybėsbiškumą, viršnacionalinį valdymą ir racionalaus pasirinkimo institucionalizmą. Būtent pastarasis ir pasirenkamas romų problematikos aiškinimui.

Kadangi pastebėtinas gana spartus naujų tarpinstitucinių veikėjų kūrimasis, pirmiausia reikėtų romų politiką sugretinti su naujojo institucionalizmo siūlomomis aiškinimo ir veiklos priemonėmis. Apie naująjį institucionalizmą kalbama, nes socialinius procesus siekiama paaiškinti per politines roles ir gilinantį į tai, kaip pats mechanizmas veikia, didesnis vaidmuo suteikiamas jau veikiančioms orga-

⁸⁸ Ian Law, *Racism, Ethnicity and Social Policy*. Prentice Hall, Harvester Wheatsheaf, Great Britain, 1996, 59.

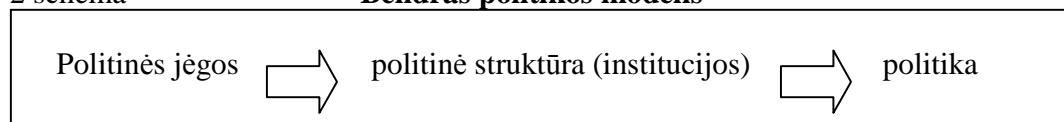
⁸⁹ Hix, 39.

nizacijoms, o ne gilinamasi į tai, kokioms aplinkybėms lemiant jos buvo suformuotos. Naujuoju institucionalizmu siekiama ne nustatyti, kaip gimė konkrečios institucijos, bet kaip tarpusavyje sąveikauja skirtingi instituciniai subjektai ir jų kuriamos formos (tame tarpe ir politinės)⁹⁰ bei kaip tarp formalių ES institucijų atsiranda įvairūs neformalūs santykiai ir ryšiai⁹¹.

Remiantis naujojo institucionalizmo pagrindinėmis prielaidomis nacionalinių ir viršvalstybinių jėgų pusiausvyra gali būti pasiekta per institucijų įkūrimą; ES institucijose formuojasi savitos kultūros (t.y. institucijos nėra bendri dariniai, kaip laikoma institucionalizmo atveju, bet jos turi savo vidinius „interesus“), galima formuoti tokį labai suprimityvintą politikos modelį⁹²:

2 schema

Bendras politikos modelis*

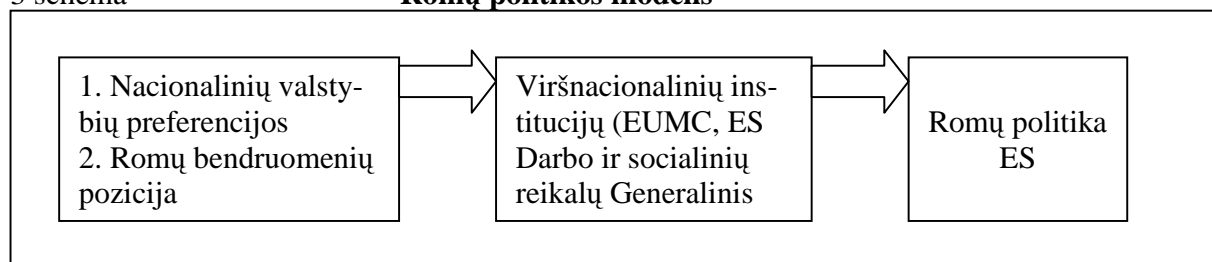

*sudaryta autorės remiantis naujojo institucionalizmo teorija

Šio modelio modifikacija romų politikos atveju atrodytų taip kaip parodyta 3 schemeje.

3 schema

Romų politikos modelis*

*sudaryta autorės remiantis naujojo institucionalizmo teorija

Beje, 3 schemeje pateikiamas bendras visai ES socialinės politikos veikimo modelis. Jei kalbama apie Lietuvos atvejį, tada pirmasis nepriklausomas veiksnys būtų ne „nacionalinių valstybių preferencijos“, o nacionalinių institucijų preferencijos, „romų bendruomenių pozicija“ lieka tas pats; įsiterpiantys kintamieji nesikeičia, o galutinis rezultatas – nacionalinė romų politika (ne „romų politika ES“).

Jei jau kalbama iš naujojo institucionalizmo perspektyvos, turbūt veiksmingiausia būtų pasirinkti racionalųjį institucionalizmą, kada konkrečius pasirinkimus lemia ne emocinės prielaidos, bet apskaičiuoti ir racionaliai pagrindžiami veiksniai (pasirenkamas tas variantas, kuris yra naudingiausias, kiek tai įmanoma, atsiribojant nuo emocinio pagrindimo)⁹³. Šioje perspektyvoje svarbu nusistatyti politinių

⁹⁰ Antje Wiener, Thomas Diez, *European Integration Theory*. Oxford: Oxford University Press, 2004, 138-140.

⁹¹ Ben Rosamond, *Theories of European Integration*. Basingstoke: Palgrave, 2000, 42.

⁹² Simon J. Bulmer, *New Institutionalism and the Governance of the Single European Market*, *Journal of European Public Policy* 5:3 September 1998:365-86.

⁹³ Nortautas Statkus, *Etniškumas ir nacionalizmas: istorinis ir teorinis aspektai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003, 47.

aktorių preferencijas, kurios lemia konkrečių sprendimų priėmimą. Tai reiškia, kad kiekviena procese dalyvaujanti institucija privalo aiškiai apibrėžti savo tikslus, siekius ir norimus gauti rezultatus. Žinant pirmines kiekvieno veikėjo preferencijas, galimas efektyvus jų tarpusavio suderinamumas, pasiekiant optimalų politikos įgyvendinimo rezultatą. Kalbant apie nacionalinių ir viršnacionalinių interesų sankirtą svarbus patikėtojo-patikėtinio modelis, kadangi būtinas nuolatinis stebėjimas, kaip įgyvendinamos centrinei valdžiai deleguotos funkcijos⁹⁴. Kalbant apie romų politikos ES mastu įgyvendinimą, tokios sąlygos įgyvendinimas iki šiol – gana keblus. Pastebimas atvirkštinis variantas – ES institucijos perduoda savo funkcijas valstybėms narėms. Tokio modelio taikymas leidžia užtikrinti išankstinių priedų apie politikos pusiausvyrą, galių pasiskirstymą tarp pagrindinių kintamųjų ir kt. sudarymą.

Romų kaip mažumos nagrinėjimas mažiausiai keblumų sukelia remiantis socialinėmis teorijomis (ši sritis yra ir pakankamai išplėtota), tuo tarpu romų politikos aiškinimui gali būti pasitelkiami ir kito-kie instrumentai (tai matoma naujojo institucionalizmo atveju). Pastarasis aiškinimas veikėjų tarpusavio sąveiką apibrėžia gana aiškiai, bet norint analizuoti to priežastis ir pasekmes, susiduriama su apibrėžtumo problemomis (jei pasitelksime socialinių teorijų aiškinimą, atsiranda rizika dėl nukrypimo į kultūrinių ir moralinių aspektų aiškinimą. Šiame darbe kaip minėta pradžioje, to nesiekiamo).

S. Hix siūloma *pagrindinės politikos lygtis*⁹⁵: *prioritetai + institucijos = pasekmės*, siejasi su jau anksčiau sudarytu politikos modeliu. Prioritetai yra suformuojami pagrindinių politikos veikėjų, veikiančios institucijos yra tiek formalios (teisiškai apibrėžtos veikimo taisyklės ir pan.), tiek neformalios (elgesio normos, išankstinis nusistatymas ir kt.), o jų sąveikos dėka atsiranda viešosios politikos ir institucinės sąrangos naujos formos (arba tai, kas įvardijama pasekmėmis). Kaip pastebima, šis aiškinimas pateikia dvi pagrindines aksiomas:

- keičiantis prioritetams, keičiasi pasekmės (nežiūrint į tai, ar institucinė sąranga keičiasi ar ne);
- keičiantis institucijos, keisis ir pasekmės (nors prioritetai ir nesikeis).

Tai reiškia, jog romų politika yra priklausoma nuo to, kokios politikos kryptys yra apsibrėžiamos teoriniame lygmenyje ir kokie politikos įgyvendinimo metodai yra pasirenkami kaip pagrindiniai. Šiuo metu daugiausia dėmesio skiriama institucinės bazės derinimui, kaip atsvarą tam taikant priežiūros mechanizmą. Bet susiduriama su nacionalinių ir europinių mechanizmų neatitiktimi (pvz.: kalbant apie Lietuvos patirtį), kas yra viena iš problematiškiausių romų politikos perspektyvų.

⁹⁴ Ian Bache, Stephen George, *Politics in the European Union*. Oxford University Press, 2006, 25.

⁹⁵ Hix, 36-37.

Taip pat negalima neatsižvelgti į tai, kad skirtis tarp nacionalinių/teritorinių ir transnacionalinių/socioekonominių⁹⁶ dimensijų įgauna vis didesnę svarbą. Toks politikos padalijimo modelis leidžia paaiškinti politikos įgyvendinimo problemas kada susiduriama su nacionaliniais ir viršnacionaliniais valstybių reikalavimais, bei pačios mažumos pozicija. Nors iki šiol pagrindinis aiškinimo spektras dažniausiai buvo orientuojamas į pirmąjį arba nacionalinį/teritorinį aspektą, šiuo atveju svarbesnis transnacionalinis/socioekonominis požiūrio taškas.

S. Fredan viename savo darbų išdėstė mintį, kad diskriminacijos egzistavimas padėjo sukurti bendrąją rinką, nes buvo sudarytos palankios sąlygos susidaryti darbo jėgos perteklinei pasiūlai, kas sudarė palankias konvergencijos sąlygas tarp ekonominių tikslų ir teisinės sistemos sutvarkymo⁹⁷ (aišku, pasakui sekusi politika buvo skirta darbuotojų teisių stiprinimui). Sujungus S. Hix ir S. Fredan siūlomas idėjas į vieną visumą, matoma, kad abiem atvejais iškeliamas socioekonominio aiškinimo aspektas.

Taigi, naujasis institucionalizmas labiau linkęs pateikti institucijų tarpusavio sąveikos schemas bei formalių-neformalių ryšių atsiradimą. Tuo tarpu ryšiams tarp pagrindinių kintamųjų paaiškinti galima remtis politinės ekonomikos kritikomis⁹⁸ ir viena iš jų – neomarksizmu. Pagrindinis argumentas, kodėl ši teorija turėtų būti analizuojama – klasių ir elito grupių sankirta⁹⁹, kas nagrinėjant romų politiką ES mastu gali būti transformuojama į romų mažumos ir nacionalinių bei europinių institucijų sąveiką.

Kaip pastebi S. Hix, ekonominė integracija gali būti „įrėminama“ keliais pagrindiniais aspektais: laisvas prekių judėjimas suteikia įmonių savininkams laisvę realizuoti savo produkciją platesnėje rinkoje; didelės pajamos gaunantiems piliečiams yra sudaromos patogesnės kapitalo judėjimo sąlygos; laisvas asmenų ir paslaugų judėjimas užtikrina didesnę konkurencinę darbo rinką; persikirstymo politika visiškai išpildoma tik bendros žemės ūkio politikos atveju¹⁰⁰. Kodėl tai aktualu, kalbant ne apie atskiras socialines klases, pvz.: darbininkus, ūkininkus, studentus ir t.t., o apie vieną tautinių mažumų? Todėl, kad pagrindinis šio požiūrio pritaikomumo aspektas – ta pati socialinė grupė skirtingose valstybėse yra linkusi mobilizuotis ir vykdyti vieną savo grupei priimtinausią ir naudingiausią veiklą. Kadangi romų atveju viena pagrindinių problemų įvardijama mediatorių trūkumas, to sąlygojamas aktyvaus pačių romų bendruomenių išitraukimo į politinius - ekonominius procesus trūkumas bei vieningos pozicijos nebuvimas, tai gali būti vienas problemos sprendimo būdų. Tuo labiau, kad toks požiūris skatina ne tik mobilizuotis tą pačią grupę geografiškai nutolusiose teritorijose, bet ir ieškoti bendrų visai grupei priėjimo prie valdžios daromų sprendimų būdų bei tik tos grupės atstovavimo struktūrų sudarymo galimy-

⁹⁶ Hix, 183.

⁹⁷ Evelyn Ellis, *EU Anti-Discrimination Law*. Oxford University Press, 2005, 29-30.

⁹⁸ Bache & George, 47.

⁹⁹ Ten pat, 50.

¹⁰⁰ Hix, 36-37.

bių (kitaip sakant siekiama sukurti savotišką lobistų tinklą, kuris užtikrintų ne tik mažumos grupės girdimumą ES mastu, bet ir realų politinį svorį).

Rinka yra neatskiriama tiek žmoniškųjų santykių, tiek politikos dalis, todėl ekonominis požiūris suteikia politinei interpretacijai platesnį ir išsamesnį suvokimą, kokia aktorių tarpusavio sąveika ir tos sąveikos ateities perspektyvos. Rinka laikoma vienu iš elementų, paaiškinančių politikos išeią, kada politinė kontrolė yra paaiškinama būtent šiuo kintamuoju. Taip pat reikia prisiminti, kad ES institucijos numato pagrindines ekonomine reguliavimo priemones (nors jų įgyvendinimas ir poveikis skiriasi, pvz.: socialinės politikos įgyvendinimas labiau priklauso nacionalinei valstybių narių politikai, tuo tarpu bendroji žemės ūkio politika – griežtai ir išimtinai ES perskirstymo politikos dalis), kurios yra neatšiejamos nuo politinių, kultūrinių ir socialinių ES teisių. Romų atveju ekonominis aspektas – vienas pagrindinių, kadangi visos gyvenimo sritys yra priklausomos nuo ekonominės situacijos – išsilavinimo trūkumas sąlygoja žemą išitvirtinimo darbo rinkoje laipsnį, kas išprovokuoja kitas sėkmingam integracijos procesui trukdančias problemas (socialinių paslaugų trūkumas, atsiribojimas nuo visuomenės ir kt.).

5. Lietuvos romai ir įgyvendinama politika

Išskirtos trys pagrindinės sritys (finansavimas ir gerosios praktikos sklaida, politinis dalyvavimas, teisinė – institucinė bazė), nuo kurių priklauso šiandieninė romų padėtis (taip pat ir sėkmingos/nesėkmingos politikos formavimas ir įgyvendinimas ateityje). Lyginamoji šių veiksnių analizė leidžia suprasti, kas vaidina lemiamą vaidmenį politikos įgyvendinimo procese, kas – tik šalutiniai veiksniai.

Europos Sąjungos Tarybos pateiktoje Metinėje žmogaus teisių ataskaitoje už 2006 m.¹⁰¹ teigiama, kad *romų bendruomenės vis dar patiria aiškią diskriminaciją ir socialinę atskirtį, susiduria su sunkumais siekdami vienodų sąlygų švietimo, užimtumo, socialinės apsaugos, sveikatos apsaugos, būsto, teisingumo srityse ir gaunant viešąsias paslaugas*. Dėl to siekiant apibrėžti pagrindinius kokybinius politinio svorio svetus, pateikiamas teisinis-institucinis problemos aspektas, kada pagrindinis dėmesys skiriamas romų įtakos konkrečiuose politikos formavimo ir įgyvendinimo institucijose analizei.

5.1. Teisinis politikos reglamentas

Lietuvos politika tautinių mažumų atžvilgiu pradėta formuoti kartu su nepriklausomybės atkūrimu. Dar 1991 m. pradžioje buvo priimtas Lietuvos tautinių mažumų įstatymas, kur apibrėžiamos pagrindinės Lietuvos kitų tautybių piliečių teisės. Deja, bet iki šiol nėra priimta nauja įstatymo redakcija, o šiuo metu galiojančioje yra gana nemažai sprangų ir grubių klaidų, pvz.: įstatymo preambulėje teigiama, kad *visų tautybių Respublikos gyventojai privalo laikytis Lietuvos TSR Konstitucijos*¹⁰² (žiūrėti 3 priedą).

5.1.1. Romai ir teisinis pagrindimas Lietuvoje

Lietuvai tapus ES nare, nacionalinė teisė turėjo būti harmonizuota su ES teise, kas sąlygojo kai kuriuos ne tik kiekybinius, bet ir kokybinius pakitimus. Todėl pagrindinis šio skyriaus tikslas – apibrėžti pagrindinius Lietuvos teisinės bazės romų atžvilgiu aspektus.

Pagrindinis veiksnys, veikiantis Lietuvos situaciją ir pasirinkimus „iš išorės“ (kalbant apie periodą prieš Lietuvai tampant pilnateise ES nare) – ES įtaka. Kalbant apie romų politikos teisinį reglamentavimą, pastebima, kad dažniau dėmesys yra kreipiamas į stebėsenos, o ne veiksėnos ar politikos formavimo veiksmus. Bet kalbant apie pagrindinius teisės aktus, kurie yra svarbūs Lietuvos romams, jei jie nori teisėtai sugebėti apginti savo pozicijas yra pateikiami 6 lentelėje.

¹⁰¹ ES Taryba. *Metinė žmogaus teisių ataskaita – 2006 m.* <<http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0162554.pdf>> [Žiūrėta 2007 12 29]

¹⁰² *LR Tautinių mažumų įstatymas*. Vilnius, 1991 m. sausio 29 d. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=22150&p_query=&p_tr2=> [Žiūrėta 2007 12 05]

6 lentelė

Tarptautiniai dokumentai Lietuvos teisinėje sistemoje*

<i>Tarptautinis teisės aktas</i>	<i>Perkėlimas į Lietuvos teisę</i>	<i>Poveikis socialinei Lietuvos politikai</i>
Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo ¹⁰³ (1965 12 12)	Ratifikuota 1998 11 10	Reglamentuojama bendra rasinės diskriminacijos sąvoka, neakcentuojant politikos įgyvendinimo aspekto.
Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas ¹⁰⁴ (1966 12 19)	Įsigaliojo nuo 1992	Turi įstatymo galią, bet rasinė diskriminacija apibrėžiama daugiau ideologine prasme.
Konvencija dėl diskriminacijos darbo ir profesiniuose santykiuose ¹⁰⁵ (1958 m.)	Įsigaliojo nuo 1995 m.	Tarptautinės darbo organizacijos parengta konvencija, apibrėžianti teises jau ne tiek ideologiniame lygmenyje, kiek realios politikos įgyvendinimui skirta
Rasių lygybės direktyva (2000/43/EB)	Įsigaliojo nuo 2003 m	Nustato pagrindinius principus, siekiant panaikinti diskriminaciją dėl rasės ar etninės priklausomybės. Bet kokia tiesioginė ar netiesioginė diskriminacija dėl rasės ar etninės priklausomybės yra draudžiama visose valstybėse narėse.
Vienodų sąlygų taikymo įdarbinant ir darbe direktyva 92000/78/EB	Įsigaliojo nuo 2003 m.	Nustato kovos su diskriminacija dėl religijos ar įsitikinimų, negalios, amžiaus ar seksualinės orientacijos užimtumo ir profesinėje srityje bendrosių pagrindus.

* Sudaryta autorės. Pirmą kartą panaudota Eglė Urbonaitė, „Romų integracijos politika Europos Sąjungoje“. Bakaluro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, Politikos mokslų ir diplomatijos institutas, 2006.

Būtina prisiminti, kad romų politikos kaip socialinės politikos srities įgyvendinimas remiasi subsidarumo principu, taigi pagrindinis darbas turi būti atliekas valstybėse narėse, todėl ES teisės aktai yra daugiau bendro pobūdžio. Europos teisės aktai draudžia diskriminaciją darbe ir mokymo įstaigose, susijusių su religija ir įsitikinimais, negalia, amžiumi bei lytine orientacija. Jie taip pat draudžia rasinę ir etninę diskriminaciją darbovietėse ir tokiose jų gyvenimo srityse kaip švietimas, būstas ir sveikatos apsauga.

Lietuvos teisiniai dokumentai leidžia užtikrinti lygias žmogaus teises, bei uždrausti tiek tiesioginę, tiek netiesioginę diskriminaciją, o įstatymo priežiūrą priskirta Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos kompetencijai¹⁰⁶.

Kaip ir kiekvienoje veiklos srityje, teisinis reglamentavimas gali būti skiriamas į dvi dalis: bendro pobūdžio dokumentus ir pagal juos paruoštus darbinius dokumentus (dokumentų, susijusių su romų

¹⁰³ *Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo*, 1965.

<http://www.hrmi.lt/downloads/structure//TARPTAUTINE_KONVENCIJA_DEL_VISU_FORMU_RASINES_diskriminacijos_panaikinimo.pdf> [Žiūrėta 2007-12-05]

¹⁰⁴ *Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas*.

<http://www.hrmi.lt/downloads/structure//TARPTAUTINIS_PILIETINIU_IR_POLITINIU_TEISIU_PAKTAS.pdf> [Žiūrėta 2007 12 05]

¹⁰⁵ *Discrimination (Employment and Occupation) Convention*, 1958

<<http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm>> [Žiūrėta 2007-12-05]

¹⁰⁶ *Lietuvos Respublikos Konstitucija*.

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=274999&p_query=&p_tr2=>> [Žiūrėta 2007 12 09]

politika Lietuvoje, santrauką su trumpais komentarais žiūrėti 3 priede). Pirmo pobūdžio dokumentai pateikiami 7 lentelėje.

7 lentelė

Esminiai Lietuvos teisės aktai*

<i>Teisinis aktas</i>	<i>Įtaka socialinės politikos įgyvendinimui</i>
Lietuvos Respublikos Konstitucija 1992 m. spalio 25 d.	29 straipsnis: įtvirtinamas visų asmenų lygybės įstatymui, teismui ir kitoms valdžios institucijoms principas; 29 straipsnis 2 dalis: draudžiama diskriminacija bet koku pagrindu; 48 straipsnis 1 dalis: kiekvienas turi teisę į darbą ir nuosavą verslą, sveikas ir saugias darbo sąlygas, atitinkamą atlyginimą, socialinę apsaugą nedarbo metu.
Lygių galimybių įstatymas ¹⁰⁷ 2005 m. sausio 1 d. (priimtas 2003 m. lapkričio 18 d.)	5 straipsnis: draudžiama diskriminacija priimant į darbą, mokant atlyginimus už tą patį darbą, atleidžiant iš darbo dėl amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų.
Tautinių mažumų įstatymas ¹⁰⁸ 1991 m. sausio 1 d.	1 straipsnis: draudžiama bet kokia diskriminacija dėl rasės, etniškumo ar tautybės, kalbos ar dėl kitų su etniškumu susijusių dalykų ir nurodoma, kad bet kurios rūšies diskriminacija yra baudžiama vadovaujantis Lietuvos įstatymuose numatytais procedūromis; 2 straipsnis: tautinėms mažumoms garantuojamos teisės: teisė gauti paramą iš valstybės savo kultūrai ir švietimui plėtoti; teisė į visų lygių, pradedant ikimokykliniu ir baigiant aukštuoju, švietimą savo gimtąja kalba; teisė būti atstovaujamos visų lygių valdymo institucijose; teisė turėti laikraščius ir kitus leidinius bei informaciją savo gimtąja kalba.
Baudžiamasis kodeksas 2000 m. rugsėjo 26 d.	72 straipsnis: draudžiama diskriminacija <i>inter alia</i> dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės ir religijos.

* Sudaryta autorės. Pirmą kartą panaudota Eglė Urbonaitė, „Romų integracijos politika Europos Sąjungoje“. Bakaluro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, Politikos mokslų ir diplomatijos institutas, 2006.

Remiantis nuostatomis, kurios įtvirtintos šiuose dokumentuose, romų situacijos problemoms spręsti siekiama kurti atskirus „darbinius dokumentus“ arba taip vadinamas veiklos strategijas. Čia reikėtų atkreipti dėmesį į tokį aspektą, kad 2000-2004 m. laikotarpiu romų integracijai buvo skirta atskira romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2000 – 2004 metų programa¹⁰⁹, tuo tarpu 2005-2010 m. laikotarpiui tokio savarankiško dokumento neliko. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino *Tautinių mažumų integracijos į Lietuvos visuomenę 2005-2010 metų programa*, kuria siekiama *formuoti ir įgyvendinti valstybinę tautinių santykių darnumo politiką, taip padėti tautinėms mažumoms integruotis į Lietuvos visuomenę, ugdyti visuomenės toleranciją ir užkirsti kelią etninei neapykantai, diskriminacijai, atskirčiai*¹¹⁰, kuria turėjo būti vadovujamasi iki 2011 m.. Deja, bet Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas šią programą paskelbė negaliojančia ir dabar remiamasi tik ilgalaikėje strategijoje deklaruotomis nuostatomis. 2008 m. kovo mėn. buvo patvirtinta *Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2008-*

¹⁰⁷ LR lygių galimybių įstatymas. < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=222522> [žiūrėta 2007 12 09]

¹⁰⁸ LR Tautinių mažumų įstatymas.

< http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=22150&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta 2007 12 10]

¹⁰⁹ Romų integracijos į visuomenę 2000-2004 metais veiksmų programa.

< http://www.tmid.lt/images/default/source/attachments/RIILVP_2000-2004.pdf> [žiūrėta 2007 12 10]

¹¹⁰ Dėl Tautinių mažumų integracijos į Lietuvos visuomenę 2005-2010 metų programos patvirtinimo.

< http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=235234> [žiūrėta 2007 12 10]

2010 metais programa¹¹¹, kurioje pateikiamos gairės politikos įgyvendinimui bei finansavimui (šiuo klausimu siekiama aktyviau įjungti ir vietos savivaldos institucijas, pvz.: kalbant apie finansavimą, lėšų poreikį turi numatyti savivaldybės ir pateikti jį Finansų ministerijai, kuri išskirs iš biudžeto lėšas).

Pirmoji romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2000 – 2004 metų programa¹¹², buvo skirta visavertės romų integracijos į visuomenę skatinimui, to siekiant per nuoseklios integravimo politikos, suderintos su Lietuvos Respublikos įstatymais vykdymą, skatinti tarpusavio toleranciją ir pasitikėjimą, su pažindinti visuomenę su romų kultūra ir istorija, formuojant ir vykdant romų integravimosi politiką *nacionaliniu ir savivaldos lygmenimis, bendradarbiaujant su tarptautinėmis ir šalies nevyriausybinėmis organizacijomis*¹¹³ (žiūrėti 3 priedą). Deja, bet apibrėžti, kokie pasiekti rezultatai pagal užsibrėžtus tikslus, gana sudėtinga, nes pateikiami tik kai kurie pavieniai faktai apie atliktus veiksmus, pvz.: VŠĮ *Romų visuomenės centras* Vilniuje įsteigimas 2001 m..

Remiantis kai kuriomis stipriosiomis šios programos pusėmis, išryškėjusiomis įgyvendinimo metu, nauja programa 2008-2010 m. laikotarpiui glaudžiau ir ne taip abstrakčiai vertina esamą padėtį ir numato mechanizmus jos sprendimui. Kita vertus, negalima atmesti ir to faktoriaus, kad ES teisės harmonizavimo su nacionaline teise procesas taip pat modifikavo egzistuojančią teisinę sistemą.

5.1.2. ES ir nacionalinės teisės sankirta

Lietuvos ir ES teisės suvienodinimas – vienas veiksnių, reguliuojančių Lietuvoje vykdomą politiką. Jei teisinį reglamentavimą vertintume vien iš „techninės“ pusės, t.y. kiek teisės aktų per konkretų laikotarpį yra išverčiama į lietuvių kalbą, Lietuvos situacija būtų labai gera. Iliustratyviai pateikiant bendrą Lietuvos situaciją (į kurią įeina ir romus liečiantys teisiniai aktai) Lietuva turi mažiausią ES vidaus rinkos direktyvų perkėlimo deficitą (tik Lietuva ir Ispanija sugebėjo pasiekti politinį tikslą – mažesni nei 1,5 % perkėlimo deficitą)¹¹⁴.

Nežiūrint į sėkmingą bendrosios teisės harmonizavimo procesą, Lietuvos romų padėtis yra viena sudėtingiausių ES (žiūrėti 3 priedą, kur pateikiamos ECRI pastabos apie Lietuvos situaciją). Vienas galimų paaiškinimų – romų problematikos sprendimo specifika arba politinio sprendimo nepopuliarumas politikų tarpe. Politiniai veikėjai nėra linkę kelti šią problemą į viešumą, nes visuomenė neigiamai žiūri

¹¹¹ *Romų integracijos į visuomenę 2008-2010 metais veiksmų programa*. < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=317530&p_query=Rom%F8%20integracijos%20i%20Lietuvos%20visuomen%E6%202008-2010%20programa&p_tr2=2> [žiūrėta 2008 05 13]

¹¹² *Romų integracijos į visuomenę 2000-2004 metais veiksmų programa*. < http://www.tmid.lt/images/default/source/attachments/RILVP_2000-2004.pdf> [žiūrėta 2007 12 10]

¹¹³ *Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2000-2004 metų programa*. < http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=104285> [žiūrėta 2007 12 29]

¹¹⁴ Vidaus rinkos rezultatų suvestinė: valstybės narės turėtų paskubėti. Briuselis, 2006 07 18. < europa.eu/.../06/1008&format=DOC&aged=1&language=LT&guiLanguage=fr -> [žiūrėta 2008 05 15]

į romus (čia būtina spręsti žmogiškojo faktoriaus ir neigiamos istorinės patirties problemas), todėl garsiai pareiškiant, jog romus būtina integruoti į mūsų visuomenę paprasčiausiai rizikuojama savo kaip politiko karjera. Tuo tarpu romų noro integruotis į visuomenę taip pat akivaizdžiai nelabai matoma. Esant tokiai situacijai susidaro tarpbendruomeninis vakuumas, kurio panaikinimui reikia kažko daugiau nei vien tik įstatymų, nes integracija yra dvipusis kelias.

Remiantis tuo, kad ES mastu romų politiką siūloma formuoti ir įgyvendinant atsižvelgiant į tris pagrindinius veiksnius¹¹⁵ – valstybinių institucijų atsakomybę įgyvendinant politiką, kuria siekiama išvengti romų diskriminacijos; vienodų galimybių į išsilavinimą, socialines garantijas, būstą ir įsitvirtinimą darbo rinkoje sudarymą; pakankamų sąlygų užtikrinimą, kad romai galėtų pilnavertiškai įsitraukti į visuomeninį politinį ir ekonominį šalies gyvenimą, Lietuvos politika romų atžvilgiu turėtų būti formuojama pagal tokius kriterijus¹¹⁶:

- nuolatinis įgyvendinamos politikos ir finansavimo sistemos stebėjimas bei pritaikymas esamai situacijai;
- konsultacijos su kitomis romų bendruomenėmis/tarptautinėmis atsakingomis institucijomis dėl esamos padėties gerinimo alternatyvų;
- politikos įgyvendinimo instrumentų tarpusavio suderinamumas;
- atsakomybės ir atskaitomybės tarp nacionalinių ir ES institucijų didinimas, įtraukiant stebėsenos rezultatus;
- tarpinstitucinis/tarpbendruomeninis bendradarbiavimas ES mastu;
- pagalba teikiant duomenis atsakingoms ES institucijoms ir kt..

Vadovautis bendromis ES šalims narėms taisyklėmis būtina ne tik todėl, kad paskui pateikiamose ataskaitose būtų išvengiama neigiamų išvadų arba kiltų grėsmė sankcijų taikymui ir pan.. Kalbant apie integracijos įgyvendinimo metodus ir modelį, akcentuota, kad būtinas tarpinstitucinis bendradarbiavimas, grindžiamas racionaliai apgalvotu ir pateisinamu bendradarbiavimu. Tam pirmiausia reikalingas teisinis reguliavimas. Paskui – institucinis balansas, kada įgyvendinama politika atitinka ne tik poreikius, bet ir išsikeltus tikslus (atitikimas būtinas, kadangi institucijos, poreikiai (prioritetai) ir pasekmės (įgyvendinta politika) koreliuoja tarpusavyje (žiūrėti 4 skyrių).

¹¹⁵ European Roma Policy Coalition, *Discrimination Against Roma in Europe*. 2008 03 06

<http://64.233.183.104/search?q=cache:-vNe_ZInPfsJ:www.soros.org/initiatives/brussels/news/erpc_20080306/factsheet_20080306.pdf+roma+in+the+european+union&hl=lt&ct=clnk&cd=47&gl=lt> [Žiūrėta 2008 04 12]

<http://64.233.183.104/search?q=cache:-vNe_ZInPfsJ:www.soros.org/initiatives/brussels/news/erpc_20080306/factsheet_20080306.pdf+roma+in+the+european+union&hl=lt&ct=clnk&cd=47&gl=lt> [Žiūrėta 2008 04 12]

¹¹⁶ European Roma Policy Coalition, *Discrimination Against Roma in Europe*. 2008 03 06

<http://64.233.183.104/search?q=cache:-vNe_ZInPfsJ:www.soros.org/initiatives/brussels/news/erpc_20080306/factsheet_20080306.pdf+roma+in+the+european+union&hl=lt&ct=clnk&cd=47&gl=lt> [Žiūrėta 2008 04 12]

<http://64.233.183.104/search?q=cache:-vNe_ZInPfsJ:www.soros.org/initiatives/brussels/news/erpc_20080306/factsheet_20080306.pdf+roma+in+the+european+union&hl=lt&ct=clnk&cd=47&gl=lt> [Žiūrėta 2008 04 12]

5.2. Institucinis galios balansas

Greta demografinių veiksnių, institucinė sąranga, atskaitomybės ir bendradarbiavimo forma daro poveikį ne tik politikos formavimui, bet ir jos realiam įgyvendinimui. Tai reiškia, kad turi būti atsižvelgiama į šalies vidaus ir užsienio politikos procesus ir juos veikiančią politinių institutų sąrangą. Nors darbas yra skirtas romų situacijos Lietuvoje analizei, bet greta nacionalinių institutų¹¹⁷ pateikiama trumpa pavyzdinė tarptautinių politikos veiksnių veikimo principai.

Europos rasizmo ir kontrolės centre (EUMC) bendradarbiavimo ir užsienio ryšių administratorė E. Sobotka viename straipsnių teigia, jog *Europos Komisija supranta, kad romų integracija negali būti įgyvendinta vien tik dėl teisinės legitimacijos*¹¹⁸. Europos Komisija romų integracijos klausimams spręsti tarptautiniu mastu 2004 m. lapkritį įkūrė tarpinstitucinę darbo grupę. Tokios institucijos įkūrimas ir veiklos pobūdžio pasirinkimas buvo nulemtas socialinės romų politikos ypatybių, t.y. problemų, išskylančių socialinėje, užimtumo, sveikatos apsaugos srityse ir siekio kaip galima labiau pagerinti romų situaciją besiplečiančioje ES, kada dauguma europinės romų bendruomenės narių susitelkę 2004 m. pilnateisėmis narėmis tapusiose valstybėse (pastarosiose kyla ir daugiau problemų nei valstybėse senbuvėse).

ES – valstybių sąjunga, kur vadovaujantis subsidiarumo ir bendradarbiavimo principais, nacionalinės ir viršnacionalinės institucijos ne tik išsikelia politinius uždavinius, bet ir juos įgyvendina. Bendras pagrindinių ES institucijų (Europos Sąjungos Tarybos, Europos Parlamento ir Europos Komisijos¹¹⁹) poveikis Sąjungos politikai aiškus (naujus teisinius dokumentus pirmiausia inicijuoja Europos Komisija, kuri siekia atstovauti visos Europos Sąjungos interesus, o Europos Parlamentas ir Europos Sąjungos Taryba juos įgyvendina (Europos Parlamentas daugiau atstovauja tas šalis, kurios delegavo parlamentarų; Europos Sąjungos Taryba reprezentuoja atskiras valstybes). Taryba, bendradarbiaudama su Europos Komisija ir Europos Parlamentu priima direktyvas, sprendimus, veiklos planus, rekomendacijas ir kitus teisinius dokumentus, kurie yra būtini aktyvios ir efektyvios politikos įgyvendinimui). Kiekviena šių institucijų yra išdėsčiusios savo oficialias pozicijas tautinių mažumų antidiskriminacinės politikos atžvilgiu, pvz.: Europos Parlamento Piliečių laisvių, teisingumo ir vidaus reikalų komitetas viename sprendimų teigia, kad *įgyvendinant bendrus integracijos projektus tarp valstybių narių, kuriose gyvena šios bendruomenės nariai, siekiant per dešimt metų susidoroti su akivaizdžiausiomis kliūtimis, su kuriomis susiduria romai, būtina:*

¹¹⁷ Institutu (*čia*) laikomas *tam tikras teisiškai sureguliuotas visuomeninių santykių kompleksas*. Tarptautinių žodžių žodynas. < <http://www.zodziai.lt/> > [2008 01 08]

¹¹⁸ Eva Sobotka, “Targeting and mainstreaming the integration of Roma at the EU and European level”. *Equal voices. Policy-making for Roma in the European Union*. Issue 16, June 2005. P.4

¹¹⁹ European Institutions. < http://europa.eu/index_en.htm > [žiūrėta 2008 01 08]

- skatinti bendrus projektus, finansuojamus iš Europos regioninės plėtros fondo;
- skatinti šalių, kuriose gyvena šios bendruomenės nariai, kalbos mokėjimą ir jų bendros kalbos mokymą kaip būdą stiprinti kultūrinę ir socialinę sanglaudą;
- gerinti naudojamąsi užimtumo, būsto, socialinių paslaugų ir pensijų programomis.

Europos Tarybos iniciatyva veiki dvi organizacijos, kuruojančios romus liečiančius klausimus - Europos rasizmo ir tolerancijos centras (ECRI) ir Žmogaus teisių komisaro tarnyba. Pagrindinis veiklos aspektas – statistinių duomenų rinkimas¹²⁰, apdorojimas ir nuoseklus pateikimas. Taip pat pateikiamos konkrečios rekomendacijos valstybėms narėms dėl esamų spragų ir būtinybės jas šalinti (deja, bet tokio pobūdžio rekomendacijos iki šiol buvo tik rekomendacinio pobūdžio) (taip pat žiūrėti 3.1. skyrių).

Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija (OSCE) savo veiklą, nukreiptą prieš rasizmą, ksenofobiją ir islamofobiją Europoje, ši institucija aktyviau pradėjo tik nuo 2003 m., nuo kada pradėjo rengti „dvigubus“ susitikimus, skirtus antisemitizmo temai¹²¹. (iki tol OSCE buvo politinis procesas, nustatantis esminius tarptautinių reikalų tvarkymą reglamentuojančius principus, skirtas mažinti tarpvalstybinę įtampą ir formuoti didesnio pasitikėjimo atmosferą). Dabar visos šios trys organizacijos bando derinti tarpusavyje savo veiklą bei dalintis gaunama informacija, nes bendradarbiavimo keliu tikimasi išspręsti problemas, kylančias dėl neefektyvaus socialinės mažumų politikos formavimo bei įgyvendinimo. Į procesą įtraukiama vis daugiau institucijų, bet iki šiol bendradarbiavimas vyksta savime, t.y. institucijų/bendruomenių iniciatyva, to nereglamentuojant ir neapjungiant kažkokiais konkrečiais dokumentais.

Lietuvoje valstybinių institucijų, atsakingų už mažumos politikos formavimą ir įgyvendinimą, identifikavimas nėra sudėtingas. Nors procese dalyvauja LR Vyriausybė kaip pagrindinis politikos formuotojas, kitos šalies ministerijos, bet pagrindinis įgyvendintojas yra Tautinių

¹²⁰ Surinkti statistiniai duomenys skiriasi nuo realios situacijos ir jais negalima besąlygiškai pasikliauti. Tai yra apspiesta kelių faktorių, kurių svarbiausi: valdžios institucijų nusistatymas, kad tinkamai surinkti ir apdoroti statistiniai duomenys nepadedą gerinti susiklosčiusios padėties; respondentų baimė, kad jų pateikti duomenys bus panaudoti ne tam, kad pagerintų jų padėtį, bet siekiant pakenkti arba nutylėti realią situaciją; politinės sferos atstovų motyvacijos sėkmingam romų integracijos programų įgyvendinimui trūkumas; valdžios atstovų baimė, kad pateikus realius situacijos rodiklius, visuomenėje gali kilti nepasitenkinimas vykdoma integracijos politika; metodologinės problemos nustatant, ką turi apimti „romų“ apibrėžimas. Šis aspektas gali būti nagrinėjamas: kas romai yra iš viso; bendro pavadinimo „romai“ vartojimo problematika; metodologinės problemos dėl to, kad kai kurie romai atsisako save priskirti šiai grupei dėl paskui išskylančių problemų įvairiose politinėse ir socialinėse institucijose ar kokių nors asmeninių įsitikinimų. Parengta pagal *Equal voices. Policy-making for Roma in the European Union* pateikiamą informaciją.

¹²¹ Kamp C. *New role for the OSCE in combating discrimination and promoting tolerance. Equal voices.* December 2004, Issue 15., 19.

mažumų ir išėivijos departamentas prie LR Vyriausybės (žiūrėti 5 priedą). Pagrindiniai pastebėjimai, kalbant apie valstybines institucijas, išskirtini tokie:

- Lietuvos Respublikos Vyriausybė tautinių mažumų politiką formuoja ir įgyvendina per Tautinių mažumų ir išėivijos departamentą¹²²;
- 2003 m. balandžio 2 d. įsakymu Nr. 23 „Dėl Tautinių mažumų ir išėivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės kolegijos sudėties ir jos darbo reglamento patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 38-1763) sudaryta Tautinių mažumų ir išėivijos departamento kolegija (Kolegija – vienas Tautinių mažumų ir išėivijos departamento direktoriaus patariamųjų organų);
- 2003 m. kovo 27 d. įsakymu Nr. 20. „Dėl Tautinių bendrijų tarybos nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 38-1762; 2006, Nr. 68-2536) buvo patvirtinti Tautinių bendrijų tarybos nuostatai, o 2003 m. balandžio 4 d. įsakymu Nr. 25 „Dėl Tautinių bendrijų tarybos sudėties patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 38-1764) – Tautinių bendrijų tarybos sudėtis. Tautinių bendrijų taryboje yra dvidešimties tautybių bendruomenių;
- 2003 m. balandžio 29 d. įsakymu Nr. 28 „Dėl Tautinių mažumų ir išėivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės nuolatinės ekspertų grupės sudėties ir jos nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 43- 2000) prie Tautinių mažumų ir išėivijos departamento buvo sudaryta nuolatinė ekspertų grupė bei patvirtinti jos nuostatai.

Tautinių bendrijų tarybos egzistavimas ir romų bendruomenės atstovavimas joje įrodo, kad Lietuvos romai pamažu pradeda atrasti kontaktinius asmenis (arba taip vadinamus mediatorius), užtikrinančius dvikryptį informacijos srautą tarp romų bendruomenės ir visuomenės bei valdžios insti-

¹²² Tautinių mažumų ir išėivijos departamentas. < http://www.tmid.lt/index.php?page_id=138> [žiūrėta 2007 12 29]

tucijų. Taryba pati iš savo tarpo slaptu balsavimu renkasi pirmininką ir jo teikimu du pirmininko pavaduotojus (paprastai – slaptu balsavimu). Beje, Departamento direktorius gali deleguoti savo atstovus iš tautinių mažumų atstovų, kurie turi tokias pat teises kaip ir išrinktieji Tarybos nariai. Taryba dirba vadovaudamasi patvirtintais Tautinių bendrijų nuostatais. Pagrindinės funkcijos: dalyvauja kaip patarėjas ir ekspertas sprendžiant tautinių mažumų politikos klausimus, teisinį reglamentavimą, teikdami pasiūlymus ir komentarus šalies Prezidentui, Seimui, Vyriausybei, apskričių administracijoms, savivaldos institucijoms ir kt. ir turi teisę gauti iš šių institucijų norimą su mažumų politika susijusius dokumentus (pvz.: Taryba išreiškė savo nuomonę dėl Pilietybės įstatymo 18 straipsnio nuostatų, dėl švietimo politikos formavimo ir kt.). Svarbu tai, kad galimas atstovų delegavimas į LR Seimo sudarytas darbo grupes, komisijas, Vyriausybės posėdžius ir kt.. Tautinių bendrijų tarybos pirmininkas įeina ir į Tautinių mažumų ir išeivijos departamento kolegijos sudėtį.

Prie Tautinių mažumų ir išeivijos departamento veikia ir tokios organizacijos kaip Tautinių bendrijų namai, Kauno įvairių tautų kultūros centras ir kt., kurių viena pagrindinių užduočių – pritraukti ir įgyti pasitikėjimą kuo didesniame mažumų atstovų tarpe, pvz.: Vilniaus Tautinių bendrijų namuose organizuojami dienos centrų užsiėmimai ir pan..

Lietuvoje veikianti tarpinstitucinio bendradarbiavimo schema geriausiai atsiskleidė įgyvendinant romų integracijos į darbo rinką projektą „Romų integracijos į darbo rinką mechanizmo sukūrimas ir išbandymas“ (žiūrėti 8 lentelę).

8 lentelė

Tarpinstitucinis bendradarbiavimas*

¹²³ Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas. < http://www.tmid.lt/index.php?page_id=138> [žiūrėta 2007 12 29]

*Sudaryta autorės, remiantis projekto „Romų integracijos į darbo rinką mechanizmo sukūrimas ir išbandymas“ įgyvendinimo duomenimis < <http://www.darborinka.lt/sdrc/apiemus.htm> (Informacija apie LDRMT dalyvavimą įgyvendinant ESF projektus)>

Būtina pastebėti, kad tokio pobūdžio tarpinstitucinis bendradarbiavimas pastebimas turbūt pirmą kartą. Iki šiol įgyvendintos iniciatyvos neapimdavo tokio plataus partnerių spektro (tuo labiau, kad čia kalbama ir apie tarpvalstybinį bendradarbiavimą), todėl galima daryti prielaidą, kad tokio pobūdžio projektų įgyvendinimas ateityje sudarys palankias sąlygas glaudesniai ir apčiuopiamai rezultatams duosiančiam bendradarbiavimui.

Europos Sąjunga savo ruožtu praktiškai kiekviename direktorate turi romų klausimus kuruojančius atstovus¹²⁴. Tokia pat sistema taikoma ir projektinės veiklos viešinimui – informacija paskelbiama oficialiuose tinklalapiuose. Taigi Lietuvos atveju svarbu stiprinti atskaitomybės sistemą – šiuo metu galiojanti sistema jei viduje ir yra funkcionuojanti sėkmingai, plačiajai visuomenei informacija nėra pateikiama. Atvirkščiai, dauguma žiniasklaidoje pasirodančios informacijos – diskriminacinio pobūdžio, skatinant neigiamą požiūrį į romus. Be to, programoje numatyta, kad pradiniais finansavimui skirti reikalingais duomenimis turėtų rūpintis savivaldos institucijos. Pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje šiuo metu viena didžiausių problemų – nuolatos keliaujantys romai, apsistojantys dažniausiai apleistuose žemės plotuose. Vyriausybė, siekdama išvengti rūpesčių, kurių kyla dėl nuolatos gyvenamąją vietą keičiančių romų, įpareigojo vietos savivaldos institucijas pasirūpinti, kad būtų suteikti leidimai apsistoti tokiuose žemės plotuose ilgiau, įsirengiant namelių ant ratų gyvenvietes, kurioms būtų teikiamos būtiniausios socialinės paslaugos (šios problemos sprendimo imta ieškoti jau nuo 2000¹²⁵). Vienas pagrindinių apibrėžtų veiklos principų – jėgos panaudojimas tik tais atvejais, kada vykdoma nesankcionuota veikla (t.y. jei turimi visi būtini leidimai, policija ir vietos valdžia išvartyti romų negali, bet jei jų neturima, tada veikiama pagal įstatymo raidę). Kalbant apie veiklos organizavimą savivaldos lygmenyje, reikėtų atsižvelgti ir į anksčiau patartą geopolitinę padėtį, kada mažesnę finansavimą gauna mažesniuose miestuose gyvenantys romai. Dar viena problema - nelabai aiškus kompetencijų ir atsakomybių atskyrimas (pvz.: Kolegijos, kuri tvirtinama Departamento direktoriaus įsakymu, yra to paties direktoriaus patariamasis organas ir visa veikla reglamentuojama to paties direktoriaus įsakymais) ir atsakomybė už neveikimą ar politinių sprendimų vilkinimą.

5.3. Politinė galia – interesai ir poveikio grupės

Pirma pateiktos kai kurios romų politikos perspektyvos ir jos įgyvendinimo aspektai provokuoja poreikį ieškoti sėkmės galimybių tarpinstituciniame bendradarbiavime. Į procesą turi būti įtraukiamos visos suinteresuotos ir tiesiogiai ar netiesiogiai veikiančios grupės, kurių pagrindinės – romų bendruo-

¹²⁴ European Commission, Employment and Social Affairs, Action Against Discrimination, Roma. < http://ec.europa.eu/employment_social/fundamental_rights/roma/rlink_en.htm > [Žiūrėta 2008 05 01]

¹²⁵ Rachel Morris, *Gypsies & Travellers: new policies, new approaches*. < www.law.cf.ac.uk/tlru/Policing.pdf > [Žiūrėta 2008 05 01]

menės ir valstybinės institucijos (čia dar reikėtų paminėti ir politinį atstovavimą, bet kodėl kriterijus nėra išskiriamas kaip veikiantis savarankiškai bus pateikiama vėliau).

Interesų grupių veikimo būdus ir pasiekiamą rezultatą galima vertinti pagal tokius kriterijus¹²⁶: politinės sistemos pobūdis; partinės sistemos pobūdis; politinė kultūra; vidinės grupių ypatybės; valdžia ir grupių įtaka. Šiame darbe didžiausias dėmesys skiriamas valdžios ir grupės santykio aiškinimui, kadangi darbu siekiama išsiaiškinti, kokios pagrindinės sėkmingos/nesėkmingos priežastys bei veikėjai.

Antra, jei remtumėmės J. Blondelio požiūriu, kad interesų grupės pagal bendruomenės ir asociacijų ryšius¹²⁷ skirstomos į tradicines (atsirandančias iš natūralių bendruomenės ryšių, pvz.: kasta, tautinė mažuma); institucines (arba viešąsias institucijas, pvz.: policija, armija ir kt.); ginamąsias (funkcines, formaliai organizuotas grupes tam tikriems materialiniams interesams paginti, pvz.: profesinės sąjungos ir kt.); artikuliacines (naujas politines idėjas iškeliančias organizacijas, pvz.: žmogaus teisių gynėjų organizacijos ir kt.), romus priskirtume tradicinėms poveikio grupėms, kada veikiama pasinaudojant pirmiausia tarpbendruomeniniais ryšiais.

Kalbant apie lobizmo apraiškas sprendžiant romų problemą ir pačių romų vaidmenį, pirmiausia tampa aišku, kad bent akivaizdžiai kalbama apie neekonominį lobizmą, o pagal anksčiau išvardintus interesų grupių veiksmus, kadangi šio mažumos klausimai yra gana jautrūs, nors pati grupė nėra labai didelė, neturi didelės politinės galios ir finansinių bei žmogiškųjų resursų politikos veikimui. Jau anksčiau buvo užsiminta apie romų atstovų skaičių sprendžiant juos liečiančius klausimus (žiūrėti 5 priedą). Savo atstovo turėjimas ne visada užtikrina sėkmingą klausimų sprendimą, kadangi po 2004 m. baigusios galioti Romų integracijos į visuomenę programos daugiau nebuvo priimta teisinio dokumento, skirto romų integracijos apibrėžimui. 2005 m. patvirtintoje programoje dar buvo išskiriama atskira dalis, skirta romams, bet šiuo metu programa yra paskelbta nebegaliojančia ir vadovaujama tik ilgalaikę plėtros strategija. Kita vertus sėkmingiausias šiuo metu tarpinstitucinio bendradarbiavimo požiūriu projektas „Romų integracijos į darbo rinką mechanizmo sukūrimas ir išbandymas“ pradėtas įgyvendinti ir įgyvendinamas tuo metu, kada romų atstovas buvo šios patariamąsios institucijos narys.

Kodėl romų nevyriausybinė organizacijų veikla laikytina svarbia politinio ir socioekonominio poveikio priemone? Kadangi romų asociacijos pradėjo kurtis tik nuo 1992 m., aktyvus bendravimas prasidėjo tik po poros metų, kada atsiradus čigonų tautybės aktyvistų, susiformavus jų pačių visuomeninėms organizacijoms, susikūrė savotiška tarpininkų institucija, palengvinanti bendradarbiavimą su vals-

¹²⁶ Juozas Matakas, *Šiuolaikinė valstybė*. Kaunas: Technologija, 1999, 169.

¹²⁷ Krupavičius, 164.

tybinėmis instancijomis¹²⁸. Kadangi siekta kaip įmanoma labiau sumažinti neigiamas visuomenės nuostatas teisėtvarkos, socialinės apsaugos ir kitose viešosiose srityse, pradėti organizuoti renginiai, supažindinantys su taboro gyvenimu (pvz.: įgyvendinami projektai kartu su Atviros Lietuvos fondu, Sorošomų fondu organizuota pirmoji nevalstybinė čigonų mokykla, 2002–2005 metais valstybinės kalbos mokymo kursus lankė po 3 suaugusių romų grupes. 2004 m. papildomai skirta lėšų valstybinės kalbos kursams vasaros stovykloje organizuoti (juos lankė daugiavaikės romų šeimos), 2008 m. birželio 22–28 d. vienas iš projekto „Vilnius – Europos kultūros sostinė 2009“ vyks Romų bendruomenės centre, Kirtimuose¹²⁹ ir kt.).

Taigi romus galima laikyti neformalia tradicine interesų grupe, susikūrusia natūralioje aplinkoje. Aišku, ši neformali grupė nėra institucionalizuota ir registruota kaip lobistine veikla užsiimanti institucija, bet tuo pačiu siekia savo politinių ir socioekonominių tikslų (pirmiausia – savo socialinių-ekonominių sąlygų pagerinimui, ko neįmanoma pasiekti be politinės galios turėjimo ir gebėjimo ją tinkamai išnaudoti).

Kalbant apie objektyvius ir subjektyvius romų interesus, turbūt labiau būtų akcentuojamas objektyvumas (objektyvūs interesai paliečia žmones nepriklausomai nuo to, ar žmonės tai suvokia; subjektyvūs interesai – kai paliečia ir žmogus tai suvokia¹³⁰). Deja, bet kalbant apie pasyvios – aktyvios nuostatos dichotomiją, iki šiol labiau pastebimas pasyvios situacijos dominavimas, kada tiesiog *patiriama poveikio situacija, o ne daromas poveikis situacijai*¹³¹.

Jei būtų kalbama apie bendrą visų tautinių mažumų lobizmo schemą, tada argumentuoti siekius keisti politiką pagal savo poreikius būtų geriau matoma. Kaip teigia Tautinių bendrijų tarybos pirmininkas V. Karakorskis, *laikas pereiti į kitą lygmenį: užuot reagavus vien tik į išskylančias problemas, - nukreipti savo pastangas į suplanuotą, veiklą <...>, užsiimti profilaktika*¹³².

Kalbant apie valstybinių institucijų vaidmenį, pastebima, kad institucija, kuri yra naudingiausia bendradarbiavimo atžvilgiu galima įvardinti Tautinių bendrijų tarybą, kur romų atstovai nuolatos yra. Deja, bet prie pasyvaus institucijų vaidmens prisideda ir išankstinės nuostatos bei kai kurie politinių veikėjų neveikimo ar pasyvaus veikimo pavyzdžiai (kad ir Vilniaus miesto

¹²⁸ Viktorija Jonikova, *Čigonai Lietuvoje*. Internetinis žurnalas *Sociumas*. <<http://www.sociumas.lt/lit/Nr21/cigonai.asp>> [žiūrėta 2008 01 10]

¹²⁹ Europos kultūros sostinė – romų tabore Kirtimuose! <<http://www.culturelive.lt/lt/vilnius2009/2009naujienos/TernoVilna/>> [Žiūrėta 2008 05 03]

¹³⁰ Stone D. A., *Viešosios politikos paradoksai: sprendimų priėmimo menas politikoje*. Vilnius: Eugrimas, 2004, 246

¹³¹ Ten pat

¹³² Jonas Rumša, *Tautinių bendrijų perspektyva: darbai ir perspektyvos*. Tautinių bendrijų informacinis biuletenis. 2007, nr. 2., 4-5. <http://www.tbn.lt/web_doc/2007-6biul.pdf> [Žiūrėta 2008 04 23]

savivaldybės tarybos nario A. Butkevičiaus pasisakymas dėl sankcijų taikymo – blogos ne veikimo priemonės, bet tai, kaip jos pateikiamos). Nėra ir aiškaus institucinio atskyrimo bei kompetencinio pasiskirstymo, kas sudaro palankias sąlygas atsainiam požiūriui į mažumos patiriamas problemas, taip išprovokuojant atoveiksmį (*nei mums reikia jūsų, nei jums – mūsų*).

Tuo tarpu politinės partijos, kuri būtų skirta romų ir/arba kitų mažųjų tautinių grupių atstovavimui iki šiol nėra įsteigta ir kažin, ar tai padėtų įtvirtinti politinę įtaką romų atžvilgiu (šiuo metu įregistruotos keturios politinės tautinių mažumų organizacijos: Lietuvos rusų sąjunga, Politinė partija Rusų aljansas, Lietuvos lenkų rinkimų akcija (LLRA) ir Lietuvos lenkų liaudies partija. 2004 m. rinkimuose į Lietuvos Respublikos Seimą išrinkti 2 atstovai iš *Lietuvos lenkų rinkimų akcijos Valdemar Tomaševski ir Leokadija Počikovska*¹³³). Taigi apie politinės valios išreiškimą romai šiuo metu negali nė pagalvoti. Pagrindinis ir realiausias laimėjimas – savo atstovo turėjimas patariamajame Tautinių mažumų ir išeivijos departamento institute – Tautinių bendrijų taryboje.

Pasinaudojant tarptautinių organizacijų siūloma išeitimi, reikėtų atsižvelgti į tokius faktorius, padėsiančius ilgalaikėje perspektyvoje padidinti politinį dalyvavimą ir aktyvų savo interesų gynimą¹³⁴:

- koncentruotas dėmesys egzistuojančiai politinei sistemai ir administraciniam aparatui;
- strateginiai dokumentai, padedantys romams tapti integralia administracinio aparato dalimi ir skatinantys romus steigti politiškai aktyvias bendruomenes ir pan.;
- sudaryti palankias socio-ekonominės sąlygas politinio dalyvavimo skatinimui, ypač didelį dėmesį skiriant moterų ir vaikų teisėms užtikrinti;
- iš apačios į viršų politikos įgyvendinimas;
- tarptautinis bendradarbiavimas ir gerosios praktikos sklaida ir kt..

Kodėl politinis dalyvavimas toks svarbus netgi kalbant apie nacionaliniu mastu įgyvendinamą politiką? Norint užtikrinti demokratinių nuostatų įgyvendinimą, būtinas politinis dalyvavimas (aptariant teorines prielaidas taip pat buvo pastebėta, kad pirminis viso proceso veiksnys – politinių jėgų poveikis arba romų bendruomenių ir institucijų užimama pozicija). Tuo tarpu dabar praktiškai visuose pateikiamuose romų politikos vertinimuose konstatuojama, kad egzistuoja socialinė atskirtis, skurdas, žemas išsilavinimo lygis, prastos gyvenimo sąlygos, kalbos nemokėjimas ir kitos socialinės-ekonominės prob-

¹³³ Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. < http://www.tmid.lt/index.php?page_id=221 > [Žiūrėta 2008 04 23]

¹³⁴ European Union Information Office, *Fact Sheet 32: Political Participation of Roma, Traveller and Sinti Communities*. May 2007. < www.erionet.org/files/FS_roma_political_participation.pdf > [Žiūrėta 2008 05 03]

lemos¹³⁵. Norint apriboti šių veiksmų daromą neigiamą poveikį, būtina didinti politinės-ekonominės-socialinės sričių atvirumą, individualių programų, skatinančių įsitraukti į atliekamą veiklą projektų įgyvendinimą ir pan.. Tai reiškia, kad būtina ne tik sudaryti, bet ir efektyviai įgyvendinti romų integracijos į visuomenę strategijas ir veiklos planus (vėl grįžtama prie jau keletą kartų minėtos politinės formulės, kada išsikelti prioritetai ir juos įgyvendinančios institucijos tiesiogiai veikia gaunamą politikos įgyvendinimo rezultata (*prioritetai + institucijos = pasekmės*¹³⁶), kada procese aktyviai dalyvautų ne tik romų atstovai, bet ir tarpinių institucijų bei privataus sektoriaus atstovai (geroji praktika – bandomas įgyvendinti bendradarbiavimo tinklų modelis žiūrėti 7 priedą).

¹³⁵ European Union Information Office, *Fact Sheet 32: Political Participation of Roma, Traveller and Sinti Communities*. May 2007. < www.erionet.org/files/FS_roma_political_participation.pdf > [Žiūrėta 2008 05 03]

¹³⁶ Hix, 36-37.

6. Politikos įgyvendinimo sėkmingumą lemiantys veiksniai

Teigiant, kad racionaliai pagrįsta institucinė sąranga, veikiama tokių veiksnių kaip gerosios praktikos sėkmingas įgyvendinimas ir sklaida (šiuo atveju kalbama ir apie nenutrūkstamą finansavimą), politinis dalyvavimas ir teisinis pagrindumas, užtikrina optimalaus rezultato pasiekimą bei kad keičiantis institucijų vaidmeniui keičiasi ir galutinis politikos įgyvendinimo rezultatas, nežiūrint į tai, ar pirminiai prioritetai keičiami, ar ne, būtina atsižvelgti į jau anksčiau minėtus kriterijus¹³⁷.

Vadovaujantis nuostata, kad politikos koncepcija sudaryta remiantis 8 prielaidomis, būtina išanalizuoti jų įgyvendinamumą Lietuvos atveju, taip pagrindžiant anksčiau minėtus teiginius apie socialinės politikos tik romams sudarymo būtinumą, bendros ES socialinės politikos galimumą ir kt. susistemintas vertinimas pateikiamas 8 lentelėje.

8 lentelė

Politikos įgyvendinimas

Kriterijai	Įgyvendinimo laipsnis			Pastabos
	ne	iš dalies	taip	
<i>prielaidos dėl politikos reikalingumo</i>	X			Politikos įgyvendinimas grindžiamas daugiausia politiniais komentarais ir rekomendacijomis, bet ne realiais darbais. Pagrindiniai iniciatyvos rodytoriai – tretieji veikėjai.
<i>poreikių pagrįstumas</i>		X		Romai, būdami Lietuvos piliečiais, privalo gauti pagrindines šalies piliečiams garantuojamas teises. Tuo pačiu privalo laikytis piliečio pareigų.
<i>poreikių tinkamumas</i>		X		Teikiama finansinė parama ir jos kaip būtinybės sėkmingam politikos įgyvendinimui informacijos visuomenėje.
<i>bendri bruožai</i>			X	Analizė, kokie metodai ir kaip įgyvendinti padėtų integracijos procese, atliekama. Taip pat ir situacijos stebėseną (tiek nacionaliniu, tiek viršnacionaliniu lygmenimis).
<i>socialinis priimtimumas</i>		X		Socialinių paslaugų gavimas ir jų būtinybės suvokimas.
<i>asmeninis paskatinimas</i>		X		Romų ir visuomenės nuomonės formavimas dėl integracijos būtinumo.
<i>stabilumo faktoriai</i>		X		Geriausiai pokyčiai atsispindi 2008-2010 romų integracijos programoje: poreikiai ir priemonės dėstomi nuosekliau ir labiau orientuotai.
<i>bendras situacijos pažinimas</i>	X			Lobistinis Lietuvos romų tinklas nėra stiprus (nors ES mastu pastebima stiprėjimo tendencija).

Kalbant apie poreikių suvokimą, pateikiama susidariusios situacijos analizė, kada remiamasi racionali pasirinkimu tarp to, kas naudinga ir kas tik sudaro naudingumo išpūdį. Šio kriterijaus apibrėži-

¹³⁷ 4 skyriuje, remiantis I. Law, pateikiamais 8 aspektais.

mas leidžia nustatyti, kaip situacija yra interpretuojama – remiantis daugiau aiškiai pagrįstais argumentais ar emocijomis ir išankstinėmis nuostatomis. Nors Lietuvoje vykdoma situacijos analizė ir nuolatinis stebėjimas, publikacijos spaudoje, kai kurių pareigūnų prieštaringi pasisakymai, pvz.: kada remiantis vienais duomenimis situacija gerėja, kitais – blogesnė nei bloga, poreikių suvokimas negali būti laikomas gerai įgyvendinamu. Be to, reikia prisiminti, kad kalbama apie dvikryptę integraciją, kada svarbus abiejų pusių požiūris. Iš romų pusės daugiausia iniciatyvos rodo tik pavieniai asmenys (aišku, jie laikytini mediatoriais, t.y. tarpininkais tarp visuomenės ir romų bendruomenės), tuo tarpu plačiau skelbiamos jų pačių iniciatyvos nelabai pastebima (vienintelis teigiamas šiuo metu pastebimas romų veiklos aspektas – meninė veikla).

Poreikių pagrįstumas tai - pilietinių teisių užtikrinimas. Šiuo atveju nustatyti, kaip veikia tiek valstybinės institucijos, tiek romų bendruomenės ar nevyriausybinis sektorius sudėtingiau. Pirmiausia apie institucijų daromą poveikį. Kaip minėta anksčiau, institucinė diskriminacija kaip tokia yra pastebima (aišku, tai nereiškia, kad ji – pagrindinis trukdis sėkmingam integracijos procesui įgyvendinti), pvz.: tautybės skelbimas pranešant apie nusikaltimus ir pan.. Kita vertus tam, kad politika būtų įgyvendinama sėkmingai, įkurtos atitinkamos institucijos prie Tautinių mažumų ir išėivijos departamento prie LRV (žiūrėti skyrių 5.2.), 2000 m. viduryje įsteigta viešoji įstaiga *Tautinių bendrijų namai*¹³⁸ ir pan.. Iniciatyva, nors ir minimali, iš romų pusės taip pat yra. Kaip pastebi Lietuvos čigonų bendrijos „Čigonų laužas“ pirmininkas, Tautinių bendrijų tarybos narys J. Tyčina, nors ir teigiama, kad *romai patys nenori integruotis į visuomenę <...>, toks jų mentalitetas <...> tai netiesa*¹³⁹.

Trečioji dimensija – valstybės intervencija tose srityse, kuriose jos pagalba yra būtinausia, kada apibrėžiamas poreikių tinkamumas. Lietuvos atveju teigiama, kad situacija bloga visose srityse. Šiam faktoriui gana didelę įtaką turi poveikis „iš išorės“ arba iš ES, kadangi dalis iniciatyvų finansuojama iš ES. Taip pat atkreiptinas dėmesys į ES atsakingų institucijų teikiamas pastabas apie esančią situaciją.

Vertinant negatyvius ir pozityvius esamos situacijos aspektus (bendrus bruožus), kurių sprendimui lemiamą įtaką turi nacionalinės ir viršnacionalinės institucijos, būtina atsižvelgti tiek į nacionalines, tiek tarptautines institucijas, kurių skatinamos iniciatyvos padeda siekti sėkmingos integracijos. Šiuo požiūriu bene svarbiausią vietą užima situacijos monitoringas, ataskaitos apie esamą padėtį ir teikiamos rekomendacijos. Kaip pastebėta 3.1. skyriuje *Finansinės, teisinės-institucinės ir politinio dalyvavimo implikacijos*, stebėsenos mechanizmas ES lygmeniu vertinamas kaip pakankamai sėkmingas (vienu iš minusų būtų galima laikyti tai, kad teikiamos pastabos ir rekomendacijos yra tik rekomendacinio pobū-

¹³⁸ Tautinių bendrijų namų oficialus tinklalapis. < <http://www.tbn.lt/lt/?id=1> > [Žiūrėta 2008 05 01]

¹³⁹ Jonas Rumša, „Romai nori integruotis, turėti darbą ir būti visaverčiais Lietuvos piliečiais“, *Tautinių bendrijų informacinis biuletenis*. 2007, Nr.2(21) < <http://www.tbn.lt/lt/?id=1&item=12> > [Žiūrėta 2008 05 06]

džio ir sankcijos už jų nevykdymą negali būti taikomos, nebent pažeidžiamos direktyvų/kitų ES teisės aktų nuostatos). Lietuvoje nacionalinės apklausos taip pat yra vykdomos (dažniausiai – Etninių tyrimų centro atliekama padėties stebėseną).

Galimybės gauti reikiamą pagalbą nėra taip gerai užtikrinamos kaip bendrų teigiamų/neigiamų bruožų apibūdinimas. Socialinis priimtinumumas romų politikos įgyvendinimo atveju labiausiai ribojamas ne tiek finansinių problemų, kiek išankstinių nuostatų ir kitų žmogiškųjų faktorių sąlygojamų problemų (kitai sakant, didžiausi trukdžiai nėra racionaliai paaiškinami). Nors paprastai kalbant apie romus išskiriamos tokios probleminės sritys kaip būstas, švietimas, socialinių paslaugų teikimas ir įdarbinimas, Lietuvoje pastaruoju metu labiausiai akcentuojamos švietimo ir įtraukimo į darbo rinką problemos. Švietimo problematika daugiau priklauso jaunimo politikos įgyvendinimui, kadangi didžiąją dalį romų bendruomenės sudaro jauni žmonės, bet jų išsilavinimo lygis nėra aukštas (žiūrėti 2 skyrių). Tuo tarpu įdarbinimo problemas pastaruoju metu siekiama spręsti įgyvendinant projektus, pvz.: EQUAL projektas „Tautinių mažumų integracijos į darbo rinką paramos mechanizmo sukūrimas ir išbandymas“¹⁴⁰. Pagrindinė problema, kodėl Lietuvos romams kyla problemų gaunant informaciją – mažas politinis aktyvumas ir mediatorių trūkumas, kada tiesiog nėra gaunama visa reikiama informacija ir pan..

Būtent informacijos gavimas iš patikimų šaltinių laikomas dar vienu sėkmės/nesėkmės apibrėžimo faktoriumi. Kalbant apie romų situaciją, itin svarbus mediatorių vaidmuo – per juos gaunama informacija ir ieškoma būdų, kaip patekti į visuomenę. Mediatorių trūksta, kadangi jie turi glaudžiai bendrauti tiek su valstybinėmis institucijomis, tiek su privačiu sektoriumi, tiek būti autoritetais romų bendruomenėje.

Pokyčių vertinimas taip pat svarbus, todėl būtini tęstiniai stebėjimai/projektai, kurių įgyvendinimas viešinamas ir pan.. Lietuvos atveju tęsines studijas dažniausiai teikia tarptautinės institucijos, pvz.: ECRI nuolatinės ataskaitos, kuriose teikiama ne tik esamos padėties apžvalga, bet ir pastebimi pokyčiai ir rekomendacijos (jei reikia – teikiamos pakartotinai). Dar vienas tęstinių studijų pavyzdys – projektai ir paskutinis jų, sėkmingai įgyvendintų Lietuvoje – *Romų integracijos į darbo rinką mechanizmo sukūrimas ir išbandymas*, kada atsižvelgiant į pasiektus rezultatus siekiama formuoti politikos gaires.

Suinteresuotų grupių lobistinė veikla – dar viena svarbi dimensija. Pirmiausia turėtų būti suburtas veikiantis pačių romų interesų ratas, t.y. nors ir būdami neformalia tradicine lobistine grupe, jie savo interesus ginančius sprendimus gali veikti, pvz.: per savo atstovą Taryboje. Šiuo metu bene aktyviausiai veikiama per tuos kanalus, kurie įgyvendina projektines iniciatyvas, bet to neužtenka, kad bendras situacijos pažinimas padėtų užtikrinti situacijos gerinimui reikalingus sprendimus.

¹⁴⁰ Tautinių bendrijų namų oficialus tinklalapis. < <http://www.tbn.lt/lt/index.php?id=52> > [Žiūrėta 2008 05 01]

Atsižvelgiant į šių aštuonių faktorių vertinimą, galima dar kartą grįžti prie prioritetų, institucijų ir pasekmių tarpusavio sąveikos. Pagal pateiktus pastebėjimus matoma, kad situacijos pirminis vertinimas nors nėra visiškai išbaigtas, bet, veikiant viršnacionaliniams veiksniams, yra pakankamai aiškus, kad valstybės formuojamoje politikoje būtų atsižvelgiama į tuos faktorius, kurie būtini ateities sėkmei (pvz.: pastebėjus, kad 2004-2006 m. periodu integracijos į darbo rinką projektas davė teigiamų poslinkių, *Vilniaus miesto savivaldybės taryba įpareigojo savivaldybės administraciją numatyti 2005 – 2006 metams 1 530 725 litų, o 2007, 2008, 2009 ir 2010 metams po 619,325 tūkstančių litų ir kreiptis į Vyriausybę dėl lėšų skyrimo romams apgyvendinti kitų Lietuvos Respublikos savivaldybių teritorijose*¹⁴¹).

Naujų veiklos mechanizmų ir priemonių taikymas sąlygoja teigiamų pokyčių atsiradimą (turimas galvoje glaudesnis tarpinstitucinis bendradarbiavimas ir tarpvalstybinis nevyriausybinių organizacijų, veikiančių nediskriminacijos skatinimo srityje, bendradarbiavimas). Tai dar kartą įrodo, jog teisingai pasirinkti prioritetai bei nuosekliai veikiančios institucijos formuoja atitinkamas pasekmes, o atsiradus naujoms institucijoms (arba institucijų tarpusavio sąveikos formoms ir mastams), tos pasekmės keisis atsižvelgiant į pakitusią institucinę situaciją.

¹⁴¹ LR Seimo Narkomanijos prevencijos komisija, 2006 12 19 Narkomanijos prevencijos komisijos posėdis. < http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=5139&p_d=63907&p_k=1 > [Žiūrėta 2008 05 05]

Išvados ir rekomendacijos

Atlikus teorinių ir empirinių duomenų, susijusių su romų politikos įgyvendinimu Lietuvoje, analizę, galima teigti:

1. racionaliojo naujojo institucionalizmo pasirinkimas politikos įgyvendinime leidžia apriboti socialinio subjektyvumo aspektą ir sudaro palankias sąlygas atsižvelgti į ekonominius aspektus (to užuomazgos – vykdoma integracijos į darbo rinką programa), bei paaiškina, kodėl ES mastu vykdomas romų lobizmo procesas praktiškai nefunkcionuoja Lietuvoje (politikos adaptavimo dilema, Lietuvos santykis su viršnacionalinėmis institucijomis);
2. ES socialinės politikos modelis yra besivystantis darinys, kurio tapimas viršnacionaliniu šiuo metu nėra galimas dėl keleto veiksnių: valstybių narių nepasirengimo atiduoti socialiai jautrios srities valdymą į ES institucijų rankas, iš dalies prarandant vietinę kontrolę; ES struktūra nėra visiškai pritaikyta tokio pobūdžio politikos įgyvendinimui. Be to romų politikos tapimas bendros ES socialinės politikos dalimi gali būti grindžiamas tik tuo, kad ši mažuma apima visus geografinius ES regionus, bet nuo kitų mažumų ji skiriasi tuo, kad yra neteritorinė, daugialypė kalbiniu, tradicijų ir kitais apsektais;
3. Lietuvoje romų politikos įgyvendinimas šiuo metu apsiriboja daugiau socialinio pobūdžio komentarais ir sprendimais, o ne racionalių pasirinkimų pagrįstais argumentais. Tai sudaro palankias sąlygas institucinei diskriminacijai, pvz.: neigiamiems valdžios atstovų pasisakymams viešai ir kt.. Todėl reikalinga mokytis iš kitų šalių gerųjų pavyzdžių (pvz.: jei kalbame apie A. Paleckio pasisakymus dėl romų išskeldinimo, Didžiosiose Britanijoje taikoma didesnė vietos savivaldos institucijų atsakomybė už tikslingą priemonių naudojimą romams padėti arba bausti). Tiesa, trečiųjų šalių (t.y. institucijų) pastangomis atsiranda sėkmingai įgyvendinamų projektų, pvz.: *Romų integracijos į darbo rinką mechanizmo sukūrimas ir išbandymas*, kai skatinamas visa apimantis tarpinstitucinis ir tarptautinis bendradarbiavimas;
4. Atsižvelgiant į finansinius, teisinius ir institucinius veiksnius, Lietuvoje vyrauja stereotipas – didelis miestas → didelė romų bendruomenė → daugiau problemų → daugiau išskirtinumo (tiek dėmesio, tiek finansų prasmėmis). Be to, Lietuvoje ne visada taikomos priemonės atitinka realią situaciją, pvz.: konstatuojama, kad Kirtimai – vienas pagrindinių narkotinių medžiagų tiekimo taškų, bet policijos reidai rengiami gana retai. Tokios nuostatos dominavimas pastebimas ir ES mastu, pvz.: dauguma projektų įgyvendinama teritorijose, kur susitelkę didžiausios bendruomenės, pvz.: Rumunija, Vengrija, o efektyvus nacionalinių galios resursų panaudojimas pastebimas senosiose ES valstybėse, pvz.: Didžiojoje Britanijoje.

Remiantis daromomis išvadomis, išsikeltos hipotezės vertinamos:

1. kadangi institucijų elgsenos kaita lemia gaunamus rezultatus (pvz.: romų integracijos į darbo rinką atveju dalinė sėkmė pasiekta dėl tarpinstitucinio bendradarbiavimo užuomazgų bei diados *socialinis darbuotojas-romas pavaduotojas* funkcionalumo), pirmoji hipotezė, jog tik dvikryptės integracijos įgyvendinimas užtikrins tiek romų poreikių tenkinimą, tiek nesukels neigiamų visuomenės nuostatų, yra patvirtinama.
2. antroji hipotezė, kad tik tarpinstitucinė atskaitomybė ir bendradarbiavimas užtikrina romų integracijos galimumą, patvirtinama iš dalies, kadangi veikiant papildomiems veiksniais, pvz.: viršnacionaliniams institutams, visuomenės reakcijai į įgyvendinamą politiką, situacija gali kisti priklausomai nuo jų diktuojamų sąlygų.

Atsižvelgiant į analizės rezultatus, rekomenduojama:

1. nepaisant kai kurių pozityvių teisinių implikacijų bei gerosios praktikos pavyzdžių, iššūkiškai administracinei politikai išlieka labai dideli, todėl būtina mažinti valstybinių institucijų atstovų diskriminacinio pobūdžio poelgius (pasisakymus, vykdomos politikos komentarus ir kita), aktyviau mažinti socialinę atskirtį ir turtinę nelygybę, į procesą įtraukiant mediatorius bei romų bendruomenės narius, skatinti pačių romų iniciatyvą, siūlant ne galutinį, bet suteikiant realius šansus patiems pasiekti teigiamą rezultatą.
2. atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje įgyvendinama hierarchinė valstybinių institucijų atsakomybė bei atskaitomybė, optimizuoti esančių institucijų veiklą bei tarpusavio subordinaciją ir politinės darbotvarkės pasiskirstymą, pavyzdžiui efektyviau išnaudoti Tautinių mažumų ir išeivijos departamentą bei jam pavaldžias institucijas, peržiūrint Kolegijos funkcionalumą bei jos, kaip patariamąsios institucijos veiklos kryptingumą.
3. remiantis Lietuvos gerąja patirtimi, rekomenduojama finansuoti ir aktyviai įsitraukti į bendradarbiavimo tinklą, besivadovaujančių trimis pagrindiniais principais – partneryste, galimybių suteikimu, novatoriškų sprendimų išbandymu ir vystymu, steigimą ir vystymą visos Lietuvos mastu. Tokiu būdu būtų užtikrinamas ir aktyvesnis savivaldos institucijų įsitraukimas į problemos sprendimą visoje Lietuvoje, o ne tik didžiuosiuose šalies miestuose.
4. skatinti tarpinstitucinės atskaitomybės skaidrumą, pavyzdžiui viešai skelbti Tautinių mažumų ir išeivijos departamento ataskaitas apie Romų integracijos į visuomenę programos vykdymą. Taip būtų mažinamas ir informacijos apie romų situaciją Lietuvoje trūkumas bei atsveriamas žiniasklaidoje pateikiama dažniausiai neigiama informacija, kuri prisideda prie neigiamos nuomonės formavimo ir išlaikymo visuomenės tarpe. Situacija išlieka tokia pati tiek nacionalinio, tiek viršnacionalinių bendradarbiavimo atvejais.

5. skatinti tarptautinį bendradarbiavimą, skiriant, orientuojantis ne tiek į bendros politikos koncepcijos kūrimą, kiek į tikslines sritis, pvz.: tarptautinė partnerystė darbo rinkoje, švietimo sistemos veiksmingumo skatinimas. Nors tarptautiniu mastu ši praktika taikoma, Lietuvoje iki šiol trūksta aiškiai orientuotų iniciatyvų, išskyrus Lietuvos vaikų fondo įgyvendinamas iniciatyvas.

Literatūros sąrašas

1. Bache, Ian, Stephen George *Politics in the European Union*. Oxford University Press, 2006
2. Beresnevičiūtė, Vida, *Etniškumo studijos. Etninių grupių socialinės integracijos dimensijos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje*. Vilnius: Eugrimas, 2005
3. Bulmer, J. Simon, „New Institutionalism and the Governance of the Single European Market“. *Journal of European Public Policy*, 5:3 September 1998:365-86.
4. Council directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin.
http://europa.eu.int/comm/employment_social/fundamental_rights/pdf/legisl/2000_43_en.pdf
5. Council of Europe. *Human rights. European Commission against Racism and Intolerance*.
< http://www.coe.int/T/E/human_rights/Ecri/1-ECRI/>
6. Dena Ringold, Mitchell M. Orenstein, Erika Wilkens, *Roma in an Expanding Europe. Breaking the Poverty Cycle*. The World Bank, Washington, D.C. 2005
7. Discrimination (Employment and Occupation) Convention, 1958.
8. Ellis, Evelyn, *EU Anti-Discrimination Law*. Oxford: University Press, 2005
9. ES Taryba. *Metinė žmogaus teisių ataskaita – 2006 m.*
< <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0162554.pdf>>
10. Etninių tyrimų centras, *Kovo 21-oji – tarptautinė rasinė diskriminacija panaikinimo diena*.
< http://www.ces.lt/downloads/structure/files/ETC_Etninis_nepakantumas_2006_03_20.pdf>
11. European Commission. *Fundamental rights and anti-discrimination. The Situation of Roma in an Enlarged European Union*. Luxembourg: Office for official publications of the European Communities, 2005
12. European Union Information Office, *Fact Sheet 32: Political Participation of Roma, Traveller and Sinti Communities*. 2007 < www.erionet.org/files/FS_roma_political_participation.pdf>
13. Europos Parlamentas, „2008 m. sausio 31 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl Europos strategijos romų klausimais“, *Europos strategija romų klausimais*. <
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+20080131+ITEMS+DOC+XML+V0//LT&language=LT#sdocta12>>
14. Europos Parlamentas, *Bendras pasiūlymas dėl Rezoliucijos*. 2008 01 31.
< <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+P6-RC-2008-0050+0+DOC+XML+V0//LT>>

15. Europos Parlamentas, *Europos strategija romų klausimais*. Briuselis, 2008 01 31.
< <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2008-0035&language=LT&ring=P6-RC-2008-0050>>
16. European Roma Rights Center, *Knowing Your Rights and Fighting for them: a Guide for Romani Activists*.
< http://circa.europa.eu/Members/irc/regio/roma/library?!=/thematic_approach/anti-discrimination/m000000d6pdf/ EN 1.0 &a=d>
17. European Roma Policy Coalition, *Discrimination Against Roma in Europe*. 2008 03 06
<http://64.233.183.104/search?q=cache:-vNe_ZInPfsJ:www.soros.org/initiatives/brussels/news/erpc_20080306/factsheet_20080306.pdf+roma+in+the+european+union&hl=lt&ct=clnk&cd=47&gl=lt>
18. European Conference on Policies Towards Roma, Gypsies and Travellers, Granada, Spain, 19-20 May, 2003.
< http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/strategies/grnadareport_en.asp>
19. George, Stephen ir Ian Bache, *Politics in the European Union*. Oxford: University Press, 2006
20. Gudavičiūtė, Darija, „Darbdaviai netiki, kad ir čigonai gali dirbti“. *Lietuvos rytas*. [Žiūrėta 2008 04 16]
21. Hix, Simon, *Europos Sąjungos politinė sistema*. Vilnius : Eugrimas, 2006
22. Hollo, Lanna, *Equality for Roma in Europe. A Roadmap for action*.
23. Ivanov, Ivan, “Racism and changing attitudes”. *European Roma Information Office: Newsletter June 2007*.
24. Jonikova, Viktorija, „Čigonai Lietuvoje“. *Sociumas*. < <http://www.sociumas.lt/lit/Nr21/cigonai.asp>>
25. Juknevičienė, Ona, Televizijos debatai dėl šiandienos Europos Parlamento iššūkių. BBC, *The Record Europe*. Transliacijos laikas: 2007 m. lapkričio 18 d., 10 val.
26. Kamp, Christophe, “New role for the OSCE in combating discrimination and promoting tolerance”. *Equal voices*. December 2004, Issue 15
27. Kasatkina, Natalija, Tadas Leončikas, *Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga*. Vilnius: Eugrimas, 2003
28. Kymlicka, Will, “Chapter 6. The European Experiment”, *Multicultural Odysseys: Navigating the new International Policies of Diversity*. Oxford University Press, 2007
29. Krupavičius, Algis. „Interesų grupės“. Juozas Matakas (sud.), *Šiuolaikinė valstybė*. Kaunas: Technologija, 1999

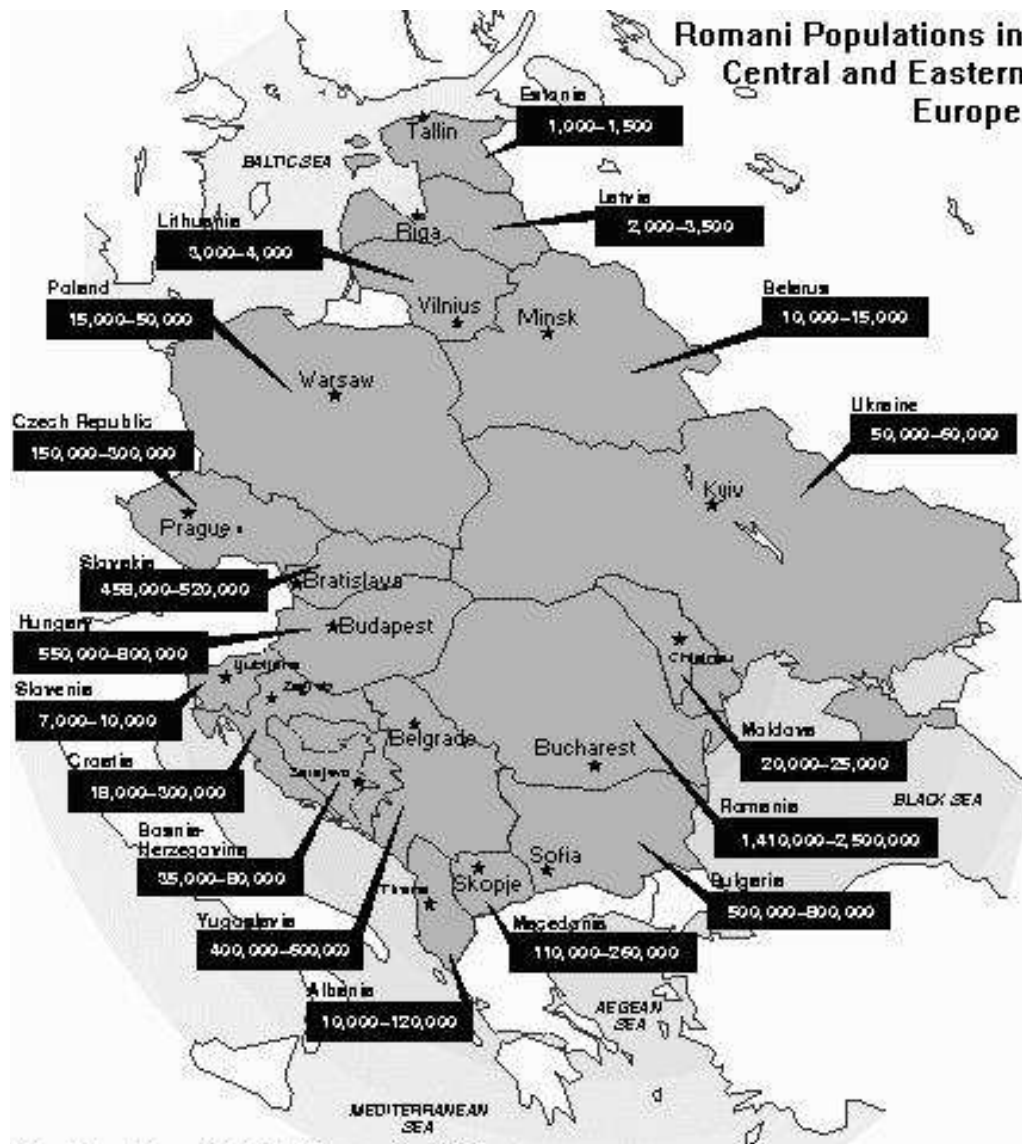
30. Kovats, Martin, *Opportunities and challenges – EU enlargement and the Roma/Gypsy diaspora*.
31. Law, Ian, *Racism, Ethnicity and Social Policy*. Prentice Hall, Harvester Wheatsheaf, Great Britain, 1996
32. *Lietuvos Respublikos Konstitucija*.
< http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=274999&p_query=&p_tr2=>
33. *LR lygių galimybių įstatymas*.
< http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=222522>
34. LR Seimo Narkomanijos prevencijos komisija, *2006 12 19 Narkomanijos prevencijos komisijos posėdis*. < http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=5139&p_d=63907&p_k=1>
35. Medaiskis, Teodoras, *Integracijos reikalavimai socialinei sferai ir kai kurios jos pasekmės*. Europos integracijos studijų centras, Lietuvos integracija į Europos Sąjungą. Pasiekimai ir problemos. Vilnius: Eugrimas, 2000
36. Memedova, Azbija, „Romani men and Romani women. Roma Human Rights Movement: a missing element“. *Roma rights. What is Roma rights?*. Number 1, 2004
37. Olomoofe, Larry, “ Romani women discuss women’s rights action”. *Roma rights. Ethnic statistics*. Number 2, 2004
38. Peters, B. Guy, *Biurokratijos politika*. Vilnius: Pradai, 2002
< <http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm>>
39. Petrova, Dimitrina, „The Roma: between a myth and the mutule“. *Roma rights. What is Roma rights?* Number 1, 2004
< <http://www.migpolgroup.com/documents/3284.html>>
40. Projektas *Keliaujančių žmonių darbinė integracija Europoje (2004-2007)*. Šiuolaikinių didaktikų centras, 2007
41. Puškorius, Stasys, *Viešojo sektoriaus institucijų administravimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002
42. *Romų integracijos į visuomenę 2000-2004 metais veiksmų programa*.
< http://www.tmid.lt/images/default/source/attachments/RIILVP_2000-2004.pdf>
43. *Romų integracijos į visuomenę 2008-2010 metais veiksmų programa*. <
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=317530&p_query=Rom%F8%20integracijos%20i%20Lietuvos%20visuomen%E6%202008-2010%20programa&p_tr2=2>
44. Rumša, Jonas, *Romai nori integruotis, turėti darbą ir būti visaverčiais Lietuvos piliečiais, Tautinių bendrijų informacinis biuletenis*. 2007, Nr.2(21)

- < <http://www.tbn.lt/lt/?id=1&item=12>>
45. Rumša, Jonas, *Tautinių bendrijų perspektyva: darbai ir perspektyvos*. Tautinių bendrijų informacinis biuletenis. 2007, nr. 2. < http://www.tbn.lt/web_doc/2007-6biul.pdf>
46. Sobotka, Eva, „Targeting and mainstreaming the integration of Roma at the EU and European level“. *Equal voices. Policy-making for Roma in the European Union*. Issue 16, June 2005.
47. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės.
< <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2176>>
48. Statkus, Nortautas, *Etniškumas ir nacionalizmas: istorinis ir teorinis aspektai*. Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 2003
49. *Taborui per savaitę ketinama paskelbti karą*. DELFI, 2008 m. sausio 17 d. < <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=15641544&categoryID=7&ndate=1200520800>>
50. Tarptautinių žodžių žodynas. < <http://www.zodziai.lt/>>
51. Tautinių bendrijų namų oficialus tinklalapis. < <http://www.tbn.lt/lt/?id=1>>
52. Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės < http://www.tmid.lt/index.php?page_id=138>
53. *Tautinių mažumų politikos iki 2015 m. strategija*. < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=307551&p_query=socialin%EB%20atskirtis&p_tr2=2>
54. United Nations Development Programme. *The Roma in Central and Eastern Europe. Avoiding the dependency trap*. Bratislava: Regional Bureau for Europe and the Commonwealth of Independent States, 2002
55. *Už sugriautus pastatus Vilniaus taboro romai gaus 100 tūkst .litų*. Lietuvos rytas, 2007 m. gruodžio 18 d. < <http://www.lrytas.lt/?id=11979772431196606383&view=4>>
56. United Nations Development Programme. *The Roma in Central and Eastern Europe. Avoiding the dependency trap*. Bratislava: Regional Bureau for Europe and the Commonwealth of Independent States, 2002
57. Vaitiekus, Severinas, *Čigonai Lietuvoje ir Europoje*. Vilnius: Tyto Alba, 1998
58. Vilpišauskas, Ramūnas, Vitalis Nakrošis, *Politikos įgyvendinimas Lietuvoje ir Europos Sąjungos įtaka*. Vilnius: Eugrimas, 2003
59. *Vilniaus m. VPK viršininko pranešimas metiniame ataskaitiniame pasitarime*, 2007 m. sausio 26 d.. < <http://vpk.5ci.lt/Default.aspx?Element=&TopicID=224>>
60. *Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje: apžvalga*. < http://www.hrmi.lt/images/img/Zmogaus_teises2006-2007_maketas.pdf>

61. Šiuolaikinių didaktikų centras, *Keliaujančių žmonių darbinė integracija Europoje*.
< http://www.vpu.lt/sdc/proj_travel.htm >
62. Wiener, Antje, Thomas Diez, *European Integration Theory*. Oxford: Oxford University Press,
2004

1 priedas

Romų skaičius ir išsidėstymas Europoje*

* Pateikiama schema pagal 1999 m. duomenis, kadangi romų skaičius Europoje kinta labai nežymiai. < <http://www.geocities.com/Paris/5121/romani-pop.htm> >

2 priedas

Gerosios praktikos pavyzdžiai Europoje*

Projekto pavadinimas	Finansuojanti institucija	Dalyvaujančios šalys	Tikslai	Pastabos
Veiklos programa (angl. An Action Programme)	Europos Komisija	ES šalys	1.pasitelkiant duomenų analizę, didinti visuomenės suvokimą apie diskriminaciją; 2.skatinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą sprendžiant romų integracijos problemas; 3.skatinti romų tarpusavio vieningumą ir susitelkimą.	Į projektą įeina tokios iniciatyvos: 1.Čigonų ir romų atstovavimo tinklas, padedantis žmonių organizacijos ir saugumo lygybės įgyvendinimui(TRANSPPOSE); 2. Čigonų ir romų lygių ir pilnaverčių teisių įgyvendinimo programa(TRAILER); 3. Romų ir čigonų švietimo ir įdarbinimo integracijos didinimas bei politikos gerinimas; 4. Romai ir ekonomika; 5.Romų ir čigonų švietimo ir įdarbinimo integracijos didinimas bei politikos gerinimas (Roma EDEM); 6. Nediskriminacinės švietimo politikos romų vaikų atžvilgių vystymas.
Čigonų ir romų atstovavimo tinklas, padedantis žmonių organizacijos ir saugumo lygybės įgyvendinimui (ang.Traveller and Roma Advocacy Network Supporting People to Organise and Secure Equality, TRANSPPOSE)	Europos Komisija	Airija Vengrija Italija Slovakija Čekija	1.parodyti ir įrodyti, kad romai patys sugeba kovoti už savo teises, kurios yra nurodytos Rasių lygybės direktyvoje; 2. suteikti romams kvalifikuotą teisinę pagalbą; 3. diegti platesnį diskriminacijos suvokimą;	Iniciatyva – <i>Veiklos plano</i> dalis
Čigonų ir romų lygių ir pilnaverčių teisių įgyvendinimo programa (angl. Traveller and Roma Action for	Europos Komisija	Jungtinė Karalystė Bulgarija Airija Rumunija Slovakija	1.išaiškinti fundamentalių individo teisių svarbą, teisę į kompensacijas teisių pažeidimo atveju; 2.lobistinio tinklo sukūrimas; 3.suburti romų aktyvistų ir nevyriausybių organizacijų atstovų grupę, turinčia atstovauti romams teismuose	Iniciatyva – <i>Veiklos plano</i> dalis

Implementation of Legal and Equality Rights, TRAILER)				
Romų ir čigonų švietimo ir įdarbinimo integracijos didinimas bei politikos gerinimas (angl. Roma and Sinti Participation for Effective Policy in Employment and Education)	Europos Komisija	Ispanija Portugalija Šiaurės Airija Čekija Vengrija Rumunija	1.Detailizuotų dokumentacijos formų apie romų diskriminaciją Bulgarijoje, Čekijoje, Vengrijoje, Slovakijoje ir Rumunijoje nustatymas; 2.Čekijos, Vengrijos, Rumunijos ir Slovakijos vyriausbių programų dėl vaikų edukacinių programų pateikimas; 3.Diskriminacinių grupių atstovavimo ruošimas Italijoje ir Čekijoje; 4.Mažumos ir daugumos skirties mokymo įstaigose Bulgarijoje bei Vengrijoje mažinimas; 5.Slovakijoje – mažumų grupių atstovavimas kovojant su nedarbu.	Iniciatyva – <i>Veiklos plano</i> dalis
Romai ir ekonomika (angl. Roma and the Economy)	Europos Komisija	Bulgarija Čekija Vokietija Italija	1.suteikiama galimybė romams dalyvauti sprendimų priėmimo procedūrose; 2.tarpininkavimo kanalo tarp institucijų ir romų sudarymas; 3.profesinio mokymo tradicijų gilinimas.	Iniciatyva – <i>Veiklos plano</i> dalis
Nediskriminacinės švietimo politikos romų vaikų atžvilgių vystymas (angl. Developing non – discriminatory quality education for Roma children)	Europos Komisija	Bulgarija Vengrija Slovakija	1.įtraukti profsąjungas, vietinių bendruomenių autoritetus, tėvus bei mokytojus į mokymo procesą, siekiant sumažinti nesimokančių vaikų skaičių; 2.seminarų– konferencijų metu apmokyti romus, vėliau tapsiančius savo bendruomenių narių konsultantais	Iniciatyva – <i>Veiklos plano</i> dalis
Romų ir čigonų švietimo ir įdarbinimo integracijos didinimas bei politikos gerinimas (angl. Promotion of Roma and Traveller integration and Equal Treatment in Education and Employment Roma EDEM)	Europos Komisija	Ispanija Portugalija Šiaurės Airija Čekija Vengrija Rumunija	1.sumažinti atotrūkį tarp dokumentų ir realaus jų įgyvendinimo, romų politikos klausimus įtraukiant į Europos Sąjungos politinę darbotvarkę; 2.antidiskriminacinio judėjimo institucijų viduje skatinimas; 3.paramos teikėjų didesnis pasitikėjimas; 4.realią situaciją atspindinčios informacijos pateikimas	Iniciatyva – <i>Veiklos plano</i> dalis

<i>Kartu mes galime daugiau (angl. Together we can do more) *</i>		Bulgarija	romų kultūros, kalbos ir istorijos pristatymui vietos bendruomenėse, taip siekiant kaip galima labiau palengvinti romų segregaciją visuomenėje ir ypač mokyklose (projektą įgyvendina jaunimo organizacija, pasirinkusi vieną konkrečią vietovę, Sliven‘ą)	
<i>Municipalitetų ir valstybinių autoritetų lobistinių principų panaudojimas mokyklų desegregacijos procese (angl. Lobbying Municipal and State Authorities for the Need of Developing and Adapting Roma School Desegregation Plan of Action) *</i>		Bulgarija	skirtas 6 municipalitetų veiksmų plano sudarymui, siekiant kaip galima labiau sumažinti mokinių segregaciją mokyklose	
<i>Romų aukštojo mokslo rėmimo iniciatyva (angl. Roma High Education Support Initiative) *</i>		Bulgarija	įkurti stipendijų, skirtų romų studentams remti, fondą; kelti romų studentų kvalifikaciją; vykdyti romų istorijos, kultūros ir kalbos tyrimus; sukurti jaunųjų romų specialistų duomenų bazę, skirta potencialiems darbdaviams; skatinti dalyvauti politikoje ir atstovavime.	
<i>Romų programos tinklo sukūrimas (angl. Roma Program Assistance Network) *</i>		Vengrija	skirtas vietinių nevyriausybiinių organizacijų mokymų procesas, kuriuo siekiama įgyvendinti principą <i>žinoti – kaip</i> (know – how).	
<i>Romų bendruomenių integravimas į visuomenę, skatinant vaikų švietimo lygias galimybes</i>		Kosovas	suteikti pagalbą dar iki mokyklos lankymo pradžios, romų kalbos klases, igūdžių įgijimo bei jų gilinimo kursus. Projektas skirtas 100 romų vaikų, gyvenančių Kosove.	

* <http://romaeducationfund.org/data/Summary%20of%20Grants%20approved%20by%2000october%202005.doc>

* <http://romaeducationfund.org/data/Summary%20of%20Grants%20approved%20by%2000october%202005.doc>

* <http://romaeducationfund.org/data/Summary%20of%20Grants%20approved%20by%2000october%202005.doc>

* <http://romaeducationfund.org/data/Summary%20of%20Grants%20approved%20by%2000october%202005.doc>

(<i>angl.</i> Integration of Roma Communities into the Society through Facilitating Equal Access to Education for Children) *				
Romų švietimo kampanija (<i>angl.</i> Campaign For Roma Education) *		Makedonija	formuoti visuomenės nuomonę, nes projektas orientuotas į žurnalistų ir politikų aktyvų supažindinimą su realia romų situacija, organizuojant betarpiškus jų susitikimus. Taip pat gaminama muzikinė ir video medžiaga, parodanti romų situaciją.	
Aljansas romų įtraukimui į švietimo sistemą (<i>angl.</i> Alliance for Inclusion of Roma In Education) *		Makedonija	bus parūpinama apie 500 romų vyresnių klasių mokslievių stipendijų suteikimas, stipendijų pinigus paskirstant proporcingai nuo klasės, kurioje yra mokomasi.	
Romų švietimo iniciatyva Juodkalnijoje (<i>angl.</i> Roma education Initiative in Montenegro) *		Juodkalnija	nevyriausybinių organizacijų ir mokyklų partnerystės sukūrimui, mokyklų motyvavimui įtraukti romų vaikus į aktyvų mokymo ir užklasinės veiklos programos vykdymą bei reikalingų priemonių suteikimą;	
Romų mokytojų stiprinimas (<i>angl.</i> Empowering Roma teachers) *		Rumunija	Pasirinkus 50 jau kvalifikuotų romų mokytojų, kiekvienam jų bus paskirta po 10 naujų to paties socialinio statuso žmonių, kurie bus apmokyti dirbti mokyklose su romų vaikais.	
Pradinės mokyklos lengvesnis pasiekimas romų vaikams (<i>angl.</i>		Serbija	skirtas stipendijų įsteigimui ir jų paskirstymui per tris etapus. Viso proceso metu romų koordinatoriai dirbs ne tik su švietimo įstaigų darbuotojais, bet ir didins romų	

* <http://romaeducationfund.org/data/Summary%20of%20Grants%20approved%20by%2000october%202005.doc>

* <http://romaeducationfund.org/data/Summary%20of%20Grants%20approved%20by%2000october%202005.doc>

* <http://romaeducationfund.org/data/Summary%20of%20Grants%20approved%20by%2000october%202005.doc>

* <http://romaeducationfund.org/data/Summary%20of%20Grants%20approved%20by%2000october%202005.doc>

* <http://romaeducationfund.org/data/Summary%20of%20Grants%20approved%20by%2000october%202005.doc>

Expanding Access to Pre – School Education of Roma Children)*			tėvų motyvaciją ir aiškina švietimo svarbą ateities kartoms	
Pagrindinis romų išsilavinimas (angl. Functional Basic Educational on the Romany)*		Serbija	įgyvendinimo metu bendradarbiaujama su 20 mokymo įstaigų, siekiant 250 pagrindinio išsilavinimo neturintiems romams pritaikyti naują profesinio mokymo ir integravimo į visuomenę modelį. Ši programa skirta suaugusiems, taigi siekiama „antros motyvacijos bangos“ paskatinimo	

Sudaryta autorės. Pirmą kartą panaudota Eglė Urbonaitė, „Romų integracijos politika Europos Sąjungoje“. Bakalauro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, Politikos mokslų ir diplomatijos institutas, 2006.

* <http://romaeducationfund.org/data/Summary%20of%20Grants%20approved%20by%2000october%202005.doc>

* <http://romaeducationfund.org/data/Summary%20of%20Grants%20approved%20by%2000october%202005.doc>

3 priedas

Esminiai romų klausimo teisinį reglamentavimą Lietuvoje pagrindžiantys teisės aktai

Istatymas	Internetinė prieiga	Galioja nuo	Pagrindinės nuostatos	Pastabos
LR Tautinių mažumų įstatymas	http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaies-ka.showdoc_1?p_id=22150&p_query=&p_tr2=	1991-01-29 iki 2008-12-31	Bendros nuostatos, kuriomis grindžiamas tautinių mažumų politikos formavimas LR.	Kadangi įstatymas rengtas Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Tautinių mažumų įstatymo pagrindu, sunku atlikti jų lyginamąją analizę. Pastebėtina tik tai, kad įstatymas tikrai nėra išbaigtas, nes paliktos senosios nuostatos, kurios pačios savaime prieštarauja LR teisinėms nuostatomis, pvz.: preambulėje teigiama, kad <i>Visų tautybių Respublikos gyventojai privalo laikytis Lietuvos TSR Konstitucijos</i> .
Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategija	http://www.tmid.lt/images/default/source/attachments/TMPPS_2015.pdf	2007 10 17 iki 2014 12 31	Pagrindinis pranašumas lyginant su Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatomis – skirtas tik tautinių mažumų situacijos analizei, kas matoma ir iš dokumento teksto, pvz.: pastebima bendras valstybinės kalbos vartojimo tendencijos, mažumų situacija greta lietuvių, kada <i>valstybinės kalbos nemokėjimas kliudo įgyti profesiją, susirasti darbą, gauti objektyvią informaciją apie įvykius šalyje ir už jos ribų</i> ir kt..	Nežiūrint paskirties – visoms mažumoms, akcentuojamas romų išskirtinumas, numatomos paramos romams teikimo gairės ir pan..
Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2000-2004 metais programa	http://www.tmid.lt/images/default/source/attachments/RIILVP_2000-2004.pdf	Iki 2004 12 31	Bendrosios politikos romų atžvilgiu įgyvendinimo tikslai, uždaviniai ir priemonės.	Baigus įgyvendinti programą, ataskaita nebuvo pateikta viešai. Programos plusas – ruošiant 2008-2010 m. programą, atsižvelgta į tai ir naujoji programa labiau atitinka realią situaciją.
Tautinių mažumų integracijos į Lietuvos visuomenę 2005-2010 metų programa	http://www.tmid.lt/images/default/source/attachments/TMIILVP_2005-2010.pdf	Nebegalioja (taip nurodoma TMID pateikiamoje informacijoje)		
Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategija	http://www.tmid.lt/images/default/source/attachments/TMPPS_2015.pdf		Bendro pobūdžio dokumentas, apibrėžiantis vidutinio laikotarpio tikslus. Juo vadovautasi nuo 2004 iki 2008 m., kada patvirtinta naujoji romų integracijos į visuomenę programa.	

4 priedas

ECRI ataskaitos apie mažumų padėtį Lietuvoje

	Pirmoji ECRI ataskaita ¹⁴²	Antroji ECRI ataskaita ¹⁴³	Trečioji ECRI ataskaita ¹⁴⁴
Pateikta	1996 m. birželio 7 d.	2002 m. birželio 28 d.	2005 m. birželio 24 d.
Tikslai	1.apibrėžti realią romų situaciją Lietuvoje; 2. pateikti siūlymus, kaip reikėtų keisti socialinę romų politiką.	1.įvertinti, kaip įvykdytos pirmosios ataskaitos rekomendacijos; 2.atnaujinti informaciją apie romų padėtį Lietuvoje; 3. pateikti kai kurių klausimų gilesnę analizę.	Skirta „įgyvendinimui“ t.y.: 1.ankstesnėse ataskaitose pateiktų rekomendacijų įgyvendinimas;įgyvendinimo kokybė; 2.konkrečių sričių nagrinėjimas.
Rekomendacijų įgyvendinimas	_____	1.Įgyvendinti tarptautiniai dokumentai: Tarptautinę konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (1998 m.12mėn.); Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvenciją (2000 m.3mėn); Europos socialinę chartiją (pataisytą) (2001 m. 6mėn); 2.priimta „Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2000 - 2004 metų programa“2000 m. liepą. 3.kryptinga švietimo veikla:parengiamieji kursai , siekiantiems mokytis paprastose mokyklose, papildomi kursai jau besimo-	1.Visi parengiamuosius kursus lankę vaikai integruoti į pagrindinio mokymo sistemą; 2.Pasinaudota EQUAL programa, skirta romų integravimui į darbo rinką mechanizmui kurti; 3.profesinio mokymo kursai Kirtimų gyvenvietėje (nesėkmingi); 4. medicinos darbuotojų, lankančių gyvenvietėse gyvenančius romus, etato įsteigimas Vilniuje; mobilioji AIDS programa;

¹⁴² ECRI. ECRI požiūris į kiekvieną valstybę. Ataskaita apie Lietuvą. 1996 m. birželio 7 d. <http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/5-Archives/1-ECRI's_work/1-Country_by_country/Lithuania%20CBC1%20report%20lithuanian.pdf> [žiūrėta 2007 11 10]

¹⁴³ ECRI. Antroji ataskaita apie Lietuvą. Priimta 2002 m. birželio 28 d. <http://www.etib.lt/site_files/zmogaus%20teises/ECRI%20%20atask.doc> [žiūrėta 2007 11 15]

¹⁴⁴ ECRI. Trečioji ataskaita apie Lietuvą. Priimta 2005 m. birželio 24 d. <http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/2-country-by-country_approach/Lithuania/Lithuania%20third%20report%20-%20cri06-2%20lituanien.pdf> [žiūrėta 2007 11 24]

		kantiems, lietuvių kalbos užsiėmimai;	5. 2003 -2004 m. laikotarpiu palengvintu natūralizacijos procesu pasinaudojo 180 asmenų; 6.siekama konsultuotis dauguma teisėsau- gos klausimų su pačiais romų atstovais; Kirtimų gyvenvietėje įsteigtas policijos po- stas;
Neįvykdytos sritys	<hr/>	1.,„Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2000 - 2004 metų programoje“ nėra pakan- kamai atsižvelgta į diskriminacijos vaidme- nį, turintį įtaką nepalankiai romų/čigonų bendruomenių situacijai; 2.Per mažas dėmesys skiriamas socialinei, užimtumo, būsto, sveikatos ir švietimo sri- tims.	1.Neratifikuotas nė vienas iš šių dokumen- tų, bet Europos konvenciją dėl pilietybės derinama, o Konvencijos dėl užsieniečių dalyvavimo vietos viešajame gyvenime de- rinimas jau baigiamas. 2.Būsto problemų ignoravimas(2004 m. gruodžio 2 – 3d. nugriauti 6 namai Kirtimų gyvenvietėje) 3.kyla problemų dėl pilietybės neturėjimo ir pan. 4.neiškelta nė viena byla policijos pareigū- nams dėl netinkamo elgesio su romų ben- druomenės atstovais; 5.žiniasklaidai nesuteikta plačios informaci- jos apie esamą padėtį;
Rekomendacijos	1.Pradėti atviras konsultacijas su ro- mų bendruomenės atstovais; 2.apibrėžti valstybės vaidmenį socia- linės romų politikos įgyvendinime; 3.imtis priemonių, kad visi reikalingi Europos teisės aktai būtų inkorporuoti	1.Priimti UNESCO Konvenciją prieš disk- riminaciją švietime, Europos konvenciją dėl pilietybės, Konvenciją dėl užsieniečių da- lyvavimo vietos viešajame gyvenime ir Eu- ropos konvenciją dėl darbuotojų migrantų teisinio statuso 2.palengvinti pilietybės gavimą tiems ro-	1.Primygtinai rekomenduoja pasirašyti ir ratifikuoti EŽTK protokolą Nr.12; Europos regionų arba mažumų kalbų konvenci- ją;UNESCO konvenciją prieš diskriminaci- ją švietime; Europos konvenciją dėl dar- buotojų migrantų teisinio statuso; Tarptau- tinę konvenciją dėl darbuotojų migrantų ir

	<p>į Lietuvos teisės sistemą;</p> <p>4.greičiau spręsti tuos klausimus, kurių vilkinimas apsunkina romų gyvenimą, pvz.: būsto įsigijimas ir pan.</p>	<p>mams/čigonams, kurie nepadavė pilietybės prašymų iš karto po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo;</p> <p>3.Didinti susidomėjimą socialinei, užimtumo, būsto, sveikatos ir švietimo sritimis;</p> <p>4.Atkreipti dėmesį į žiniasklaidos svarbą;</p> <p>Organizuoti mokytojams specialistams specialiuosius kursus apie darbą daugiakultūroje mokykloje;</p> <p>5.romų užimtumo klausimą spręsti kaip prioritetinį;</p> <p>6.ištirti visus su netinkamais policijos veiksmais susijusius atvejus, atkreipiant žiniasklaidos dėmesį;</p>	<p>jų šeimų narių teisių apsaugos.</p> <p>2. ragina valdžios institucijas užtikrinti aktyvų romų bendruomenės dalyvavimą kuriant kiekvieną naują šiai bendruomenei skirtą strategiją, o kiekviena romų integracijos programa būtų paremta integracijos kaip dvikrypčio proceso koncepcija.</p> <p>3.romų integracijai skirtas programas taikyti viešoms romų bendruomenėms, o ne vien tik kirtimų gyvenvietei;</p> <p>4.stebėti ir vykdyti veiklą siekiant visiškos romų vaikų integracijos į pagrindinio mokyimo sistemą bei specialų mokytojų rengimą;</p> <p>5.primygtinai ragina sprendžiant būsto problemas bendradarbiauti su pačia romų bendruomene;</p> <p>6.užimtumo srityje ypač svarbu atsižvelgti į diskriminaciją;</p> <p>7.toliau tirti ir padėti supaprastintu keliu romams gauti pilietybę ir kitus su tuo susijusius dokumentus;</p> <p>Imtis papildomų priemonių siekiant palaikyti dialogą su romų bendruomene dėl viešosios tvarkos klausimų. Plačiai ir teigiamai informuoti apie romų bendruomenę.</p>
--	--	---	--

Sudaryta autorės. Pirmą kartą panaudota Eglė Urbonaitė, „Romų integracijos politika Europos Sąjungoje“. Bakalauro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, Politikos mokslų ir diplomatijos institutas, 2006.

5 priedas

1 lentelė Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2000-2004 m. ir 2008-2010 m. programų priemonių palyginimas

Priemonės pavadinimas (2000 – 2004 m.)	Vykdytojai	Įgyvendinimas	Priemonė 2008-2010 m.
I. Švietimas	Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – TMID prie LRV); Valstybinė lietuvių kalbos komisija prie Lietuvos Respublikos Seimo; Socialinės apsaugos ir darbo ministerija;	VšĮ „Romų visuomenės centras“ (toliau-RVC) Metalo g. 23a, Vilniuje įsteigimas. 2001 m. ir nuolatinė priežiūra.	Užtikrinti romų tautybės asmenų visapusišką integracijai Lietuvos visuomenę ir mažinti socialinę atskirtį
II. Socialiniai klausimai	Vilniaus miesto savivaldybė; Švietimo ir mokslo ministerija; Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba; Migracijos departamentas; prie Vidaus reikalų ministerijos.	TMID prie LRV visuomenei nepateikė oficialių duomenų apie programos metu pasiektus rezultatus	Užtikrinti romų tautybės asmenų visapusišką integracijai Lietuvos visuomenę ir mažinti socialinę atskirtį
III. Sveikatos apsauga		TMID prie LRV visuomenei nepateikė oficialių duomenų apie programos metu pasiektus rezultatus TMID prie LRV visuomenei nepateikė oficialių duomenų apie programos metu pasiektus rezultatus	Užtikrinti romų tautybės asmenų visapusišką integracijai Lietuvos visuomenę ir mažinti socialinę atskirtį
IV. Migracija		TMID prie LRV visuomenei nepateikė oficialių duomenų apie programos metu pasiektus rezultatus	Užtikrinti romų tautybės asmenų visapusišką integracijai Lietuvos visuomenę ir mažinti socialinę atskirtį
V. Tautinio identiteto išsaugojimas		TMID prie LRV visuomenei nepateikė	Išsaugoti romų tautinį tapatumą

		oficialių duomenų apie programos metu pasiektus rezultatus	
	TMID prie LRV; Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba; Švietimo ir mokslo ministerija; Žurnalistų etikos inspektorius; Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija; Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija; Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos.	Programa tik pradėta vykdyti	Skatinti visuomenės toleranciją romams ir pasitikėjimą jais

Lentelė parengta remiantis TMID prie LRV teikiama informacija. Deja, ataskaita apie 2000-2004 m. vykdytą programą nėra pateikta visuomenei. Bet lyginant su 2008-2010 m. parengta programa, pamotas pagerėjimas – priemonės išdėstytos racionaliau, įtrauktas naujas aspektas – visuomenės nuomės formavimas. Taip pat programoje aiškiai išdėstomas finansavimas.

6 priedas

1 lentelė

Tautinių bendrijų tarybos sudėtis* (2003 – 2006 m. kadencijai)

Remdamasis 2003 m. balandžio 3 d. Tautinių bendrijų tarybos protokolu, t v i r t i n u šios sudėties 2003-2006 metų kadencijos Tautinių bendrijų tarybą:

Pirmininkas - RUSLAN ARUTIUNIAN

Pirmininko pavaduotoja - NATALIJA ŠERTVYTIENĖ

Pirmininko pavaduotoja - ROMENA RAŽINSKAITĖ

1. Simonas Alperavičius (Lietuvos žydų bendruomenės pirmininkas);
(igaliojimas atstovauti - Vitalijui Karakorskiui);
2. Sergo Amirgulašvili (Lietuvos gruzinų kultūros draugijos "Iberija" pirmininkas);
3. Tadeuš Andžejevski (Lietuvos lenkų sąjungos narys);
4. Ruslan Arutiunian (Lietuvos armėnų bendrijos narys);
5. Adomas Asanavičius (Vilniaus krašto Lietuvos totorių bendruomenės pirmininkas);
6. Teofilė Bagdonavičienė (Panevėžio romų bendrijos "Nevo drom" pirmininkė);
7. Liučija Bartkienė (Lietuvos rumunų kultūros draugija "Dačija" narė);
8. Valerij Berežok (Kauno slavų estetinio lavinimo centro direktorius);
9. Mahiras Gamzajevs (Lietuvos azerbaidžaniečių bendrijos pirmininkas);
10. Olga Gorškova (Slavų gailėstingumo fondo pirmininkė);
11. Turakul Chosčijev (Lietuvos tadžikų bendrijos "Dusti" pirmininkas);
12. Ela Kanaitė (Lietuvos rusų mokyklų mokytojų asociacijos pirmininkė);
13. Ivan Kolev (Lietuvos bulgarų bendrijos "Madara" pirmininkas);
14. Juzef Kviatkovski (Lietuvos lenkų mokytojų ir mokyklų draugijos "Macierz szkolna" pirmininkas);
15. Georgios Macukatov (Lietuvos graikų visuomeninių organizacijų asociacijos prezidentas);
16. Leonidas Muraška (Lietuvos gudų visuomeninių organizacijų susivienijimo prezidentas);
17. Nadija Neporožnia (Lietuvos ukrainiečių kultūros centro pirmininkė);
18. Romena Ražinskaitė (Vilniaus vokiečių bendruomenės narė);
19. Gunta Rone (Lietuvos latvių visuomeninių organizacijų koordinacinės tarybos pirmininkė);
20. Marija Rubaževičienė (Lietuvos Stepono Batoro vengrų kultūros draugijos pirmininkė);
21. Apolonija Skakovska (S.Moniuškos Lietuvos lenkų kultūros centro pirmininkė);
22. Natalija Šertvytienė (Vilniaus ukrainiečių bendrijos pirmininkė);
23. Romualdas Špakovskis (Lietuvos karaimų kultūros bendrijos narys);
24. Leila Urmanova (Uzbekų kultūros centro pirmininkė);
25. Liia Urmanienė (Lietuvos estų draugijos pirmininkė);
26. Roman Voinicki (Baltarusių klubo "Siabryna" pirmininkas).

* Šaltinis: Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas. http://www.tmid.lt/index.php?page_id=99

2 lentelė

Tautinių bendrijų taryba (2006 – 2009 m. kadencija)**

Eil. Nr.	Vardas, Pavardė	Pareigos tautinėje bendrijoje
Pirmininkas		
1.	Vitalijus Karakorskis	Lietuvos žydų bendruomenės narys
Pirmininko pavaduotojai		
2.	Adas Jakubauskas	Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas
3.	Natalija Šertvytienė	Vilniaus ukrainiečių bendrijos pirmininkė, Lietuvos ukrainiečių medikų draugijos pirmininkė
Tarybos nariai		
4.	Tadeuš Andžejevski	Lietuvos lenkų sąjungos narys
5.	Liučija Bartkienė	Lietuvos rumunų kultūros draugijos „Dačija“ pirmininkė
6.	Valerij Berežok	Kauno slavų estetinio lavinimo centro narys
7.	Turakul Chosčijev	Lietuvos tadžikų bendrijos „Dusti“ pirmininkas
8.	Zurabas Džavachišvilis	Asociacijos Gruzinių kultūros centro „Rustaveli“ pirmininkas
9.	Mahiras Gamzajevs	Lietuvos azerbaidžaniečių bendrijos pirmininkas
10.	Hicham Ibrahim	Libaniečių bendruomenė
11.	Petko Ivanov	Lietuvos bulgarų bendrijos „Madara“ pirmininkas
12.	Valentin Jefimov	Lietuvos rusų susirinkimas
13.	Juzef Kviatkovski	Lietuvos lenkų mokytojų ir mokyklų draugijos „Macierz szkolna“ pirmininkas
14.	Georgios Macukatov	Lietuvos graikų visuomeninių organizacijų asociacijos prezidentas
15.	Tatjana Michniova	Lietuvos rusų visuomeninių organizacijų koordinacinės tarybos ats. sekretorė
16.	Tatjana Morgun	Lietuvos ukrainiečių moterų sąjungos pirmininkė
17.	Leonidas Muraška	Lietuvos gudų visuomeninių organizacijų susivienijimo prezidentas
18.	Ervinas Peteraitis	Vilniaus vokiečių bendruomenės pirmininkas
19.	Gunta Rone	Lietuvos latvių visuomeninių organizacijų koordinacinės tarybos pirmininkė
20.	Marija Rubaževičienė	Lietuvos Stepono Batoro vengrų kultūros draugijos pirmininkė
21.	Eminat Saijeva	Baltijos čečėnų bendrijos pirmininkė
22.	Romualdas Špakovskis	Lietuvos karaimų kultūros bendrijos narys
23.	Josifas Tyčina	Lietuvos čigonų bendrijos „Čigonų laužas“ pirmininkas
24.	Araik Tunian	Lietuvos armėnų bendrijos pirmininkas
25.	Liia Urman	Lietuvos estų draugijos pirmininkė
26.	Roman Voinickij	Baltarusių klubo „Siabryna“ pirmininkas
27.	Vladislav Voinič	Visuomeninių iniciatyvų draugija
28.	Kuisin-oi Zujienė	Lietuvos uzbekų bendrijos „Pachtakor“ pirmininkė
29.	Vaclav Gulbinovič	Gudų kultūros draugijos Lietuvoje narys

** Šaltinis: Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas. http://www.tmid.lt/index.php?page_id=694

Summary

The Roma is a minority group in the European Union (EU), which obstacles with great social, economical and political challenges throughout the entire EU. Despite some theoretical studies and empirical data, no analysis has ever been oriented towards the situation of the Roma in Lithuania. Thus, the objective of this master thesis (*The Implementation of the Minority Policy in the European Union: the Roma (Case of Lithuania)*) is to analyse the role of institutions in the implementation process of the Roma policy in Lithuania.

Both the ways and the methods of the inter-institutional relations enable to find out solutions which can help to improve present situation. It is indicated that both the institutional structure (institutions may be governmental, non-governmental, and the Roma communities) and the relations between them determine the way in which policy is implemented. The aim of the thesis is to clarify the main criteria that show the roots of today's situation of the Roma in Lithuania (institutional perspective) and to foresee the future situation.

In order to achieve the aim of the thesis, four main tasks were set: to analyse the model of social policy of the minorities both in the EU and in Lithuania; to clarify the main criteria of the Roma situation in Lithuania (this helps to find out possible solutions); to find the main criteria of judicial-institutional construction of the policy in relation to the best practices throughout the EU; to find the main political and administrative actors that have the greatest influence upon today's policies situation in Lithuania.

In the course of the thesis, the following hypotheses were tested: only two-way integration may both ensure full realization of the Roma needs in economical, social, cultural, political spheres and avoid negative preconceptions of the society; if there is no compatibility between the political declarations and the procedure of implementation, the Roma have no choice to become a fully integrated segment of the society.

A conclusion was drawn that some aspects of new institutionalism, rational choice and networks theory enable to clarify the main problems of the implementation of the Roma policy in both the national and the supranational levels. It is also stated that in case of several unexpected changes in the institutional structure, the way of the policy must also be changed. It is recommended that the situation, in relation to the supranational cooperation between institutions, should be improved in Lithuania, especially while talking about institutional cooperation in problem-orientated spheres (e.g. labour market, education, etc.). Besides, it is stated that policy should be implemented at that administrative level (local government, national, supranational) at which the best conditions are created. Finally, it is noted

that the authorities of the local governments should pay more attention to the administration of the Roma.